مادة الحيات

MÂDDETÜ'L-ḤAYÂT

(YAŞAM KAYNAĞI)

BİTKİSEL TEDÂVÎ YÖNTEMLERİ

Muḥammed bin Ḥamza
AḲŞEMSEDDÎN

Taḥḳîḳ-Tedḳîḳ-Neşr
Mehmet Sait TOPRAK

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları

AKŞEMSEDDİN KÜLLİYATI

مادة الحيات

Muḥammed Bin Ḥamza
Aḳşemseddîn

MÂDDETÜ’L-ḤAYÂT
(Yaşam Kaynağı)

Bitkisel Tedâvî Yöntemleri

Birinci Basım: Şubat 2019

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Aḳşemseddîn, Muḥammed bin Ḥamza

Mâddetü’l-Ḥayât (Yaşam Kaynağı): *Bitkisel Tedâvî Yöntemleri*

1.Fitoterapi 2. Bitkisel Tedavî 3. Akşemseddîn
4. Tıp 5. Osmanlı

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayın Kurulu’nun
20/02/2019 tarih ve E. 6166 nolu kararı ile basılmıştır.

ISBN NO: *978-605-82872-3-5*

Kapak Tasarım
Hasan Ensari

Baskı • Cilt
Kalkan Matbaası • Ankara 2019

Ücrete Tabi Değildir

ÇEVİRİYAZI İŞÂRETLERİ

ا : ʾ\ a [e,ı,i,u,ü]	ر: r	ف: f
ب: b	ز: z	ق: ḳ
پ: p	ژ : j	ك: k, g
ت: t	س: s	ك: ñ
ث: s̱	ش: ş	ل: l
ج: c, ç	ص: ṣ	م: m
چ: ç	ط: ṭ	ن: n
ح: ḥ	ض: ż- ḍ	و: v [u,ü,o,ö]
خ: ḫ	ظ: z, ẓ	ه : h [a, e]
د: d	ع: ʿ	ى: y [ı, i, ė,î]
ذ: ẕ	غ: ġ	ء: ʾ

KISALTMALAR ve İŞÂRETLER

a.g.e. : Adı geçen eser.
a.mlf. : Adı geçen müellif.
b. : bin : oğlu.
çev. : Çevirmen.
s. : sayfa.
ss. : sayfaları arası.
tahk. : Eseri tahkîk eden.
trz. : tarihsiz, baskı tarihi yok.
vd. : ve devamı = metinde ilgili konunun bittiği yere kadar olan kısım.
vr. : Varak=Yazma eserlerdeki sayfalar.
Arap harfli kelime[sayı] : Parantez içerisine *alınmamış* hâliyle Arapça metinde kelime(n)/harf-in *sağ*ında başladığı yeri gösteren *satır numaraları*.
Latin harfli kelime[sayı] : Parantez içerisine *alınmamış* hâliyle *çeviriyazı*lı metinde kelime(n)/harf-in *sol*unda başladığı satırı gösteren *satır numaraları*.
Dipnotu [(sayı)] : *Parantez* içerisine alınmış üst simge *sayılar* satır numarasına değil *dipnot*una işâret eder.
( ) ya da [ ] : Anlamı tamamlama, okuyuşu kolaylaştırma veyâhut vurguyu birkaç farklı okuyuşla yapmak istediğimizde veya orijinal metinde olmayan bizim tarafımızdan yapılan ilâvelerdir.
[Varak [A/B]**]** :Taḥḳîḳe esâs alınan Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Bölümü, 3489 numaralı nüsḫanın varaḳ numaralarının A ve B yüzlerini gösterir.
❮ hadis ❯ : Bu işâretler içerisine alınan metinler *ḥadis̱*dir.
﴾ âyet ﴿ : Bu işâretler içerisine alınan metinler *âyet*dir.
[sayı]Arap Harfli Yazı :Arap harfli Türkçe metinde (*Turko-Arabik*) *kelime* / harflerin sağ baş taraflarında üst simge olarak verilen sayılar, orijinal nüshadaki satır numaralarını göstermektedir.
[sayı]Latin Harfli Yazı :Latinize edilmiş metinde (*çeviriyazı*) *kelime* / harflerin sol baş taraflarında üst simge olarak verilen sayılar, hem Arap harfli Türkçe metni takip etmeye, hem de parelel sayfada verilmiş orijinal yazmadaki satır numaralarını göstermeye yarar.

Bu Es̱er, ᶜAliyân-ı ᶜAliyân
Ṭabîbân-ı Ebdân vü Refîkân-ı Âbâd
Ḥekîmân-ı Enfüs ve’l-Ervâḥ
Rûḥları şâdâ,
H̱aṭıraları feryâd ile yâd
Ali YARDIM ve **Ali Haydar BAYAT**
Üstâdân’a
ve **Talak BAYSAL**’a
itḥâf olunmuştur.

TAKDÎM

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, kuruluş misyonundaki “geçmiş ile geleceğe” köprü vazifesini yapmak için yurt içindeki ve yurt dışındaki külliyeleriyle eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmekte, afiliye olduğumuz eğitim ve araştırma hastaneleriyle insan ve toplum sağlığına katkıda bulunmakta, uygulama ve araştırma merkezleriyle bilimsel ve teknolojik ürün geliştirmeye yönelik çalışmaları yapmaktadır. Özellikle “Tıp Tarihi” ve “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp” alanındaki araştırmalarıyla geçmişimizden tevarüs ettiğimiz tıbbî ve tarihi birikimi bilimsel anlamda tıp dünyasına kazandırmak için faaliyetler yürütmektedir. Doç. Dr. Mehmet Sait Toprak’ın Muḥammed bin Ḥamza Akşemseddin’in Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Bölümü’nde 3489 demirbaş numaralı 142b-159b varakları arasında yer alan ‘*Mâddetü’l-Ḥayât’* adlı eserinin bu nüshasını tıpkıbasımı ile; *Yaşam Kaynağı: Bitkisel Tedâvî Yöntemleri* adıyla taḥḳîḳ-tedḳîḳ ederek günümüz Türkçe’sine notlarla kazandırması bu çalışmalardan birisidir.

Kurum olarak, kadim tıp eserlerinin çevirisini yeterli görmeyip, hastalık bulgularının ve tedavi yöntemlerinin klinik ve deneysel bazda araştırılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu mahiyette Üniversitemiz bünyesinde araştırma merkezleri aracılığıyla bu bilimsel çalışmaları ara vermeden sürdürme gayretindeyiz.

Bu vesileyle kitabı bilim dünyasının istifadesine sunan Doç. Dr. **Mehmet Sait TOPRAK**’a şükranlarımı sunar, eserin bilim dünyasına faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Cevdet ERDÖL
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörü

ÖNSÖZ

Akşemseddîn eserini Dioskorides'in Περὶ ὕλης ἰατρικῆς [Peri hulēs iatrikēs] 'De Materia Medica'yı karşılayacak şekilde son derece yerinde bir isimlendirme olan 'Mâddetu'l-Hayât'la taçlandırmıştır. Tamlama Latince'de 'Tıpta Kullanılan Ana Maddeler" olarak anlaşılır olmuştur.

'**Ma**dde^tun' [مادة] kelimesi Arapça'ya Latince '**ma**teria', Sanskritçe मातृ '**mā**tā' ve **mā**tarā, Partça '**mā**tar' yani '**mo**ther' (***an**a*/***am**a*/a***ma***) kelimesinin kendisinden geldiği Hint-Avrupa ve Aryanik dillerden geçmiş gözüküyor[1]. Bir şeyin **mâ**ddesi demek; ister duyusal isterse mânevî olsun kökenlerinin ve unsurlarının kendisinden oluştuğu 'a**na**' ve 'öz' akla gelir[2]. Felsefede ise '**mâ**dde', 'mâhiyet'i taşıyan 'anlam'dır. Aristotelesçi terminolojide '**mâ**dde', 'sûret'in mukâbili olan 'mânâ'dır. Bu anlamıyla '**Ma**dde' belki de Latince '**Ma**teria'yı ve tamlaması olan 'Ḥayât' da '**Me**dica'yı karşılar: 'De Materia Medica' = Mâddetü'l-Hayât.

Muḥammed bin Ḥamza Aḳşemseddîn'in (1390-1459) *Mâddetü'l-Ḥayât* adlı eseri, sıtma türünden kan hastalıkları ile ilgili olarak kendi zamanına kadar bu açıklıkta dile getirilmemiş çok önemli konuları ihtivâ etmesi bakımından hacmi küçük ancak oldukça önemlidir. Bu eserde, tıbbî bir hastalık bağlamında Genetik Bilimi'nin konusu olan soyaçekim yasasına işâret etmesi bakımından dikkate değerdir.

Akşemseddin, *"Cümle maraẓın ṣûret-i nev^ciyesi ḥasebile nebât ve ḥayvânda olduğu gibi hem toẖumları hem aṣılları vardır, ot toẖmı ve ot köki gibi. Zirâ babadan ve anadan irs̱le intiḳâl eden maraẓlardan ba^cẓısı ki, sara ve nıḳrıs ve cüzzâm gibi bunlar gâhice yedi yıldan sonra*

---

1 Bkz. Muhammed Hasan Dost, *Ferheng-i Rîşeşınaẖtiy-i Zebân-i Fârisî*, IV, s. 2557 vd.

2 Cemîl Sâliba*, el-Mu^ccemu'l-Felsefî*, II, s.306 vd.

żuhûr eder” tesbitini yaparak, ırsiyeti (genetik, soyaçekim vs.), mikropları ve onların bulaşıcı olduğunu söylemiştir.

Akşemseddin, insanların kişisel ve fiziksel husûsiyetlerini kalıtımsal olarak aktarıldığını söyleyerek, ırsîyet ve kalıtım yasalarını tedâvîlerde gözönünde bulundurulması gereken bir ilke olarak benimsemiş gözükmektedir. Zirâ o, tedâvî yöntemlerini sunarken fiziksel ve ruhsal hâllere de zaman zaman eserinde dikkatleri çekmiştir. **Akşemsedddin**, nıkrıs (*gut*), sara (*epilepsi*) ve cüzzam (*lepra*) gibi hastalıkların tedâvisi için önerdiği yöntemleri her ne kadar mânevî tıp olarak nitelendirilecek esinlenme ile olsa da, yaptığı tesbitler bilimsel verilere de uygun düşmektedir. Mesela onun yukarıda adını söylediğimiz nıkrıs, sara ve cüzzâm hastalıklarını ırsîyet prensibine göre açıklaması, Tıp’ta Soyaçekim yasasının teşhîs ve tedâvideki yerine vurgu yapmasındandır. **Akşemseddîn**’in daha önce dağınık bir şekilde, kısmen yahut parça parça biribirinden bağlantısız olarak ve en önemlisi tahkîk ve tedkîk edilmeksizin eserleri yayınlanmışsa da, incelemelerimizde bunların hem çok fazla hatalarla dolu olduğu, hem de bilimsel titizliğe riâyetle tahkîk-tedkîk ve neşirlerinin yapılmadığını göstermiştir.

Mâddetü’l-Ḥayât, aslında Aḳşemseddîn’in bitkilerden ilaç elde etme ve onlarla tedavî etme yöntemlerini özetlediği, -adından da anlaşılacağı üzere- ve birinci dereceden önemli konulara değindiği muhtasar bir eseridir. **Aḳşemseddin Külliyatı**’nın ikinci kitabı olarak *Mâddetü’l-Ḥayât*’ın bir anlamda aslı ve menbaᶜı olduğunu düşündüğümüz ve büyük ölçüde edisyon-kritiğini tamamladığımız **Aḳşemseddîn**’in **Kitabu’t-Ṭıbb** (*Mücerrebât*)’ını bilim dünyasına sunma arzusundayız.

Karşınızdaki bu eser ise, 2013 yılında tarafımızdan başlatılan **Aķşemseddin Külliyatı** serisinin ilki olarak yayına hazırladığımız ancak imkânsızlıklardan ötürü tüm yayınevlerine ulaştırılmayan çalışmamızın yeni bir 'Önsöz'le neşrinden ibarettir.

Bu vesileyle, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Rektörü **Prof. Dr. Cevdet ERDÖL**'e, Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanı **Kevser TOPKAR**'a ve benimle iletişime geçerek eserin yayınlanması sürecinde emeği olan Öğr. Gör. **Resul KÖSE**'ye şükranlarımı sunuyorum.

Şamanist otacı ve sağaltıcı Türk Ṭıbbı'na büyük katkıları olan ve Fatiḥ Sulṭan Mehmed Han'ın Hocası Muḥammed b. Ḥamza Aķşemseddîn'in bütün eserlerinin '**Külliyat**' hâlinde tahkîk-tedkîk-tenkîdle neşirlerini yapmayı üstlenme gücü, kudreti ve irâdesini verecek olan 'us'un sahibi Tengri'ye şükr ediyorum.

Bu çalışma, Göynük Kitâbeleri Projesi adıyla Göynük'te bulunduğum 2013-2014 yılları arasında orada geçirdiğim aylar zarfında her şeyiyle fedâkârene yanımızda yer alan ve bıkmadan usanmadan Göynük Kitâbeleri projesinin tamamlanması için gayret sarf eden, Türk-Kültürü ve Tarihi eserlerinin korunması ve yayılması için gönlünü veren Göynük Sevdalısı ve Kültür Aşığı İlçe Özel İdare Müdürü **Talat BAYSAL** Beyefendi'nin değerli katkıları ile okurlarıyla buluşmuştur.

Mehmet Sait Toprak

Mardin / *Yalım Köyü*
28 Şubat 2019

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ KISIM
SADELEŞTİRİLMİŞ METİN

GİRİŞ

Akşemseddin'in **Mâddetü'l-Hayât** adlı eseri günümüzde bitkilerle tedavi yani **Fitoterapi**'nin güzel bir örneğidir. Hastalıkların tedavisinde binlerce yıldan beri insanlar bitkilerden yararlanmışlardır. Günümüzde Fitoterapi, Eczacılık Fakültelerinin Farmakognozi ana bilim dalınca ele alınır. Bitkilerin hastalıkların tedâvisinde kullanılışına dair ilk yazılı kayıtlar M.Ö. 3000'lere kadar uzanmaktadır. M.S. 1. yüzyılda yaşayan Pedanius Dioskorides'in Περὶ ὕλης ἰατρικῆς [Peri hulēs iatrikēs] De Materia Medica antik dönemin en önemli farmasötik eserlerinden biri olarak kabul edilir[3]. Akşemseddin'in eserine *Mâddet* [ü'l-Ḥayât] şeklinde isimlendirmesinin tesâdüfî olmadığını, en azından kendisinden önce yazılmış bu türden eserlerden haberdar olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çünkü en eski zamanlardan beri bilinen Dioskorides'in eserinin adının *De Materia Medica* [4] (Tıbbî Maddeler) olması ve özellikle de '*Madde'* kavramına antik dönemlerden Akşemseddin zamanına hatta günümüze kadar yüklenen anlamlar gözönünde bulundurulduğunda son derece düşündürücüdür.

Mezopotamya bölgesindeki Sümer, Akkad, Babil, Asur'da bitkilere dair ritler-mitler ve Orta Asya Türk Halklarının otacı-emçi-şaman-kam gelenekleri, uygarlıklarda bitkilerin çeşitli amaçlarla kullanıldıklarını göstermektedir. Bunun yanında asırlardan beri Çin, Hint, Mısır ve Yunan tıbbında bitkisel ilaçlarla tıbbî tedavî yöntemleri son derece önemli olmuştur. İslam medeniyetine gelince, İbn Sina'nın *el-Kânûn fî'-Tıbb* adlı eseri bitkisel tıp konusunda dünya literatürüne

---

[3] Adnan Ataç-Vedat Yıldırım, ***"Osmanlı Hekimleri ve Dioskorides'in "De Materia Medica"sı,*** *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (OTAM), XV, Ankara 2004, s. 257.

[4] Bu eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Emrah Büyüknisan, ***"Dioskurides Pedanios'un "De Materia Medica" Adlı Eseri"***, *Lokman Hekim Journal* 2011; 1 (1): ss. 55-60.

önemli bir katkı sunmuştur[5]. İslâmî dönem Türk tıbbı, Grekçe ve Latince tıp eserlerinin tercümelerinden yararlanmakla beraber Altay halklarının bitkilere dair tecrübeye dayanan, sebep-sonuç ilişkisi gözeten pragmatik, aynı zamanda kutsalla ilişkilendirilen kendine özgü bir tıp geleneği oluşturmuştur.

İnceleme-edisyonu ve sadeleştirmesini yaptığımız **Akşemseddin’**in *Mâddetü’l-Hayât* adlı eseri, Antik Yunan ve Roma filozof-tabiblerinin geliştirdiği **Humoral Patoloji Teorisi** [6] üzerine kurulmuştur. Çünkü Akşemşeddîn, insan bedenini oluşturan ve hastalıkların ilişkilendirildiği dört bedensel unsura sürekli bir vurgu yapıp, bitkilerle tedâviyi önerirken; öncelikle hastalıkların nedenlerini insan bedenindeki açık

---

[5] Bkz. İbn Sînâ, *el-Ḳânûn fi’ṭ-Ṭıbb*, I, 336 vd.

[6] Antik Yunan filozoflarından Tales ‘Su’yu, Anaximenes ‘Hava’yı, Heraklitos ‘Ateş’i **prima materia** ‘Yaşamın Temel Maddesi’ olarak kabul ederler. Pisagoras’a göre ise evren,‘1’in yansımaları olan sayılardan meydana gelir. Doğa 4’lü temel unsurlardan meydana gelir: Ateş-Hava-Su-Toprak = Sıcaklık-Soğukluk-Kuruluk-Yaşlık = İnsan-Hayvan-Bitki-Maden = İlkbahar-Yaz-Sonbahar-Kış. Buna göre evrene 4’lü bir ritim ve bunlar arasında mükemmel oran(tı) hâkimdir. Buna bağlı olarak, Empedokles’in sözkonusu 4’lü teorisi Hipokrat tarafından insan bedenine uyarlanmıştır: Ona göre, canlılık: bedenin katı kısımları oluşturan ‘**Toprak**’la, sıvı kısımları ‘**Su’** ile, solumayı ‘**Hava’** ile, canlılığın özü olan ruhu ‘**Ateş**’le simgeleniyordu. Bu unsurlar, Aḫlâṭ-ı Erbaᶜa şeklinde İslam Tıbbında; Kan- Balgam-Sarı Safra-Sevda (Kara Safra) olarak yer almıştır. Geniş bilgi için bkz. Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, Sade Matbaası, İzmir 2003, s.98-104.

Bizim göre; Tevrat’ın Genesis’indeki Tanrı’nın evreni yaratırken, yer(yüzün)ün ‘boş’ ve ‘şekilsiz’ ve/veya ‘kaos’un olması, yaratılışı başlatan ‘**ilk’**in [ilke]’nin Tanrı olmama olasılığını, aksine yaratılışta / yaratılışla Tanrı’yla birlikte var olan ‘yer’in/ ‘madde’nin bir ‘**תֹּהוּ’** ‘**tohu’** ve ‘בֹּהוּ’ ‘**bohu’** öz-maddelerine ait boş-öz-formlarının olduğu anlatı Empedokles’in *Peri Physeōs*’ta ***‘ex nihilo nihil fit’*** “hiçlikten hiçbir şey çıkmaz/doğmaz” ilkesiyle uyumludur. Zira, orada Tanrı; ayrıca ondan önce Ksenophanes’in ‘**toprak**’ arkhēsi ‘**areṣ**’e [הָאָרֶץ]; Anaksimenes’in ‘**hava**’ arkhēsi ‘**rûaḥ**’a [רוּחַ]; Herakleitos’un ‘**ateş**’ arkhēsi ‘**ôr**’a [אוֹר] ve nihayet Thales’in ‘**su**’ arkhēsi ki burada ‘Tanrı’nın ruhu’nun üzerinde kanat çırpıp süzüldüğü ‘**māyim**’e [הַמָּיִם] işaret eder. Ayrıca Aristoteles’in de dört unsura dair açıklaması için bkz. Aristoteles, *Fizik*, (çev.Saffet Babür), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 53.

renkli safra, koyu renkli safra, kan ve balgamın bileşimindeki dengesizliği gözönünde bulundurarak sunar. O, "**aẖlâṭ**" diye bahsettiği ve Hipokrat'ın hümoral patolojisinin temelini oluşturan ve eski Mısır'a kadar uzanan *aẖlâṭ-ı erbaa*'ya sürekli dikkatleri çeker ki, bunların dengesizliği hastalıklı vücudu temsil eder. İnsan vücudundaki balgam, kan, kara safra ve sarı safradan oluşan dört karışımın kirlenmesi, bedenin sağlığını yitirmesi anlamına gelir. **Akşemseddîn** neredeyse bitkisel tedâvîyi önerdiği bütün yerlerde dört karışıma vurguyu yaptığından, tedavide ön şart olarak vücuttan kirli sıvıların kan aldırmak, fasd, mağla ve müshil vermekle boşaltılmasını şiddetle önerir.

Akşemseddîn'in vitiligo tedâvisini anlattığı yerde *"aẖlâṭ-ı fâside iẖrâc oluna"* derken aslında dört unsuru temsil eden dört sıvının önemine işâret eder: **"***Eger bir* [16]*kişiniñ a*^{c}*ẓâsında ḳara veyâẖûd âḳ beheḳ* [17]*olsa ol kimesne evvelâ mağla ve müshil isti*^{c}*mâl*[7] [1]*idüp derûnunu pâk ide, ba*^{c}*dehu faṣd veyâẖûd ḥacâmat* [2]*etdirip şişe çekdire tâ ki dem-i fâside ile* [3]*bedene cereyân eylemiş aẖlâṭ-ı fâside iẖrâc oluna*"[8].

Evrende kevn-fesadı temsil eden *Anâsır-ı Erba*^{c}*a* (hava-su-toprak-ateş), aynı karşılığını Evrenin küçük misali olarak insanda *Aẖlâṭ-ı Erba*^{c}*a* (kan-balgam-safra-sevda) şeklinde tecellî etmiştir. O yüzden, evren makrokosmos, insan ise mikrokosmos olarak adlandırılmıştır. İslamî Tıp geleneği, Antik Yunan'ın geliştirdiği *Humoral Patoloji Teorisi*'ni kendi teolojik sistemine uyarlayarak nev^{c}-i şahsına münhasır yeni bir model inşâ etmiştir. **Akşemseddin**'in *Mâddetü'l-Hayât* adlı eserinde Aẖlâṭ-ı Erba^{c}a aynı zamanda Anâsır-ı Erba^{c}a ile uyumlu bir şekilde ilişki kurularak tedâvî yöntemleri sunulur. **Akşemseddin**'in şu sözleri '**aẖlâṭ**'la renklerin ilişkisini ve bunların '**anâsır**'la birlikte olan uyumunu [g]özetler: "Yâ aẖî bilgil ve âgâh olğul mi^{c}de [7]ve yürek ve

---

[7] Akşemseddîn, *Mâddetü'l-Hayât*, vr. 147^{b}.
[8] Akşemseddîn, *a.g.e.,* vr. 148^{a}.

ciger pâk olmamaḳ mâdde-i emrâẓ ve esḳâm [8]ve mâye-i evcâᶜ ve evrâmdandır. Mesela eger miᶜdede [9]**balğam**♣ ğâlib olsa yüregi ve cigeri ṭalâḳ gibi **gök** eder. Eger **ṣafrâ**♠ ğâlib olursa nuḥâs üzeri[10]nde olan zengâr gibi **yeşil** eder. Eger **sevdâ**ᵓ♥ ğâlib [11]olursa yanmış faḥm gibi **siyâh** eder"[(9)]. İslâm tıbbında "Aḫlâṭ-ı Erbaᶜa" insan vücûdundaki dem (kan=*sanquin*), balgam (mukus = *phlegmatic*), safra (*cholerique*) ve sevda (melankoli=*melancolique*) unsurlarının bir arada orantılı bulunması esasına göre "*sağlıklı*", bu dengenin bozulmasıyla da "*hastalıklı*" olarak nitelendirildiği görülür[(10)].

Modern Tıp, İslâmî Dönem Türk tabîblerinin hastalıkları teşhis ve tedavisinde kullandıkları yöntemlerin benzerini, tekniğin gelişmişliğine parelel olarak kullanmaya devam etmiştir[11]. Mesela kan ve safra kirliliğinin artrit, gastrit, sinüzit, hiperaktivite, anksiyete, kolestrol, kolanjit ve kolesistit gibi hastalıkları harekete geçirmesinin kanla ilgili hacâmat ve fasd'a benzer kan aldırmayla ilişkilendirilmesi anlamlıdır.

MÂDDETÜ'L-ḪAYÂT'IN YAZMA NÜSḪALARI

Akşemseddîn Külliyâtı'nın mütemmimi mâhiyetinde olacak bir *Akşemseddin Otobiyografisi* ve *Bibliyografyası* ayrıca kaleme alınacağından, burada tek tek yazma eserlerin tavṣîfi ve taṣnîfine gidilmemiş, sâdece kütüphâne kayıdları verilmekle yetinilmiştir.

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu: 3489, vr. 142b-159b.

♣ **Su** unsuru ile alakalıdır, yeri akciğerdir.

♠ **Ateş** unsurunu temsil eder, yeri safra kesesidir..

♥ **Toprak** unsuruna eştir, yeri kalp ve dalaktır.

(9) Akşemseddîn, *a.g.e.,* vr. 156ᵇ.

(10) Akşemseddîn Külliyatı içerisinde yayınlayacağımız ve bitkisel tedavî yöntemlerini ve bunlardan nasıl ilaç elde edilip tatbik edildiğini detaylı olarak anlattığı eserinde bu dört unsura daha detaylı olarak yer vereceğiz.

(11) Bu hususta bilgi için bkz. Meriç Güven**, *"İslâmî Dönem İlk Türkçe Tıp Yazmalarının Türk Tıp Bilimi ve Deontolojisi Açısından Görüngüsel "Perspektifi" Bağlamında Değerlendirilmesi",*** *Lokman Hekim Journal*, 2012: 2 (1), s. 1-10.

2. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Bölümü, Dem. Nu: 1462, vr. 1b-401b.
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, Dem. Nu: 3539, vr. 11b-13b.
4. Antalya Elmalı Kütüphanesi, Dem. Nu: 81, vr. 86b-92b.
5. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Dem. Nu: 531.
6. Millet Kütüphânesi Tıp Kitaplığı, Dem. Nu: 162, vr. 1b-52b.
7. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Kütüphanesi, Dem. Nu: 265, vr. 99b-108a.
8. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Dem. Nu: Y 7459, vr. 14b-17a.
9. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Hazine Kitaplığı Türkçe Yazmalar, Dem. Nu: 552, vr. 1b-70b.
10. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Arşiv Nu: 42 Kon 4723/4, vr. 183-187a.
11. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Arşiv Nu: 34 Ae Tıb 162, vr. 1- 52.
12. Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Arşiv Nu: Ms. Or. Oct. 3049, vr. 157b-166a.
13. Mısır Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Tıbbı Türkî 59.
14. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv Nu: 19 Hk 1047/32, vr. 115a-157b. (Risâle fî't-Tıbb).

MÂDDETÜ'L-ḤAYÂT'IN AKŞEMSEDDÎN'E AİT OLMADIĞI İDDİÂASINA ÖZ-CEVAP

Ali İhsan Yurd, Baylav'ın Akşemseddîn'in *Mâddetü'l-Ḥayât* adlı eserini tedkîk, tahkîk, tahlîl ve muḳâyese etmeksizin sâdece elindeki tek bir yazmadan hareketle ᶜale'l-ᶜacele ulaştığı **"Ak Şemseddin'e atfolunan bu risâlenin Türkçesi, Fâtih devri Türkçesine hiç benzemiyen ve daha yeni bir lisanla yazılmıştır** [12]**. Bu vaziyete göre**

[12] Baylav, *Fâtih Sultan Mehmed Devrinde* (Te'lîf, Terceme ve İstinsâh edilen) *Tıp Eserleri ve İlâçlar*, İstanbul 1953, sayfa 45'te Akşemseddin'in *Mâddetü'l-Hâyât* adlı eserinin ona âit olup olmadığı sorununu tartışmaya açarken, yapmış olduğu değerlendirmelerinin yüzeysel, derinlemesine dilsel bir incelemeye dayanmadığı şu makale tedkik edildiğinde daha rahat anlaşılabilir. İlgili yazı için bkz. Şaban Doğan,

bu risâlenin sonradan yazılıp Ak Şemseddîn'e atfedilmiş olması da vâriddir" (13) şeklindeki çıkarımını, kendisi de bu yargıyı hiç tedkîk etmeksizin **"yargısı tutarlı olmalıdır"** (14) yâni eser Akşemseddîn'e âit değildir, diyerek güçlü olmayan delillerle bu mesnedsiz teoriyi itirâzsız (kabul eder), destekler. Delil olarak muhtemel ki, müstensih hatâsının bir sonucu olarak, hem Makâmât-ı Evliyâ'nın hem de Mâddetü'l-Hayât'ın Sebeb-i Teʾlîf kısmında yer alan ve Akşemseddîn'in Hz. Peygamber'i rüyâsında yahut yakaza hâlinde gördüğü anlatının mükerreren yer almasına bağlar. Bu anlatının iki eserde yer alıyor olması, Akşemseddin'in değil müstensihin istinsâh esnâsında yaptığı bir hatâdır. Buna göre, sırf bu anlatının iki farklı eserde aynıyla yer alması, bahis konusu eserin Akşemseddîn'e âidiyetine bir ẖalel getirmez(15). Şimdi sözkonusu benzer anlatıyı, her iki eserin (*Makâmât* ve *Mâddetü'l-Hayât*) sebeb-i teʾlîf kısımlarını karşılaştırarak eserin dili mevzûu ile âidiyetini tartışalım:

Mâddetü'l-Hayât'ın Sebeb-i Telif Kısmı

"[143 B] (…) Eyüdür: Günlerde(n) bir gün 9oturup ᶜilme meşğûl olmuş idim. Nâgâh gözlerime 10uyẖu geldi. Galabe-i ẖaᵛb ḥâlimi digergûn ḳıldı. 11Melûl olup ayıtdum ki: Yâ İlâhî! Bu ne ğafletdir ki, 12bu gözlerimi aldı, deyince hemân dem gözlerimden 13yaş revân oldu, bî-iẖtiyâr ve bi'l-ḥayreti ve'l-iẓṭırâr 14ol ḳadar ağlamışım ki, dâire-i ᶜaḳıldan çekip 15mest ve lâ-yaᶜḳilu ve medhûş ve bî-hûş ve bî-dil 16olup

---

14- 15. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Söz Dizimi Aykırılıkları, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri Yoğun Diski, Türk Dil Kurumu VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı dâhilinde, Ankara, Ekim 2008, s. 1323-1347.

(13) Nâşid Baylav, *Fâtih Sultan Mehmed Devrinde* (Te'lîf, Terceme ve İstinsâh edilen) *Tıp Eserleri ve İlâçlar*, İstanbul 1953, s. 45.

(14) Ali İhsan Yurd, *Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 378.

(15) Osmanlı'nın hem ilk dönemlerinde yaşayan Türk tabibler-hekimler hem de Fatih devrinde yaşayanlar hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olunmadığı halde bu kadar kolay bir genelleme ve çıkarımla eserin Akşemseddin'e âidiyetine dair iddianın ortaya atılması bilimsel değildir. Yukarıda *Mâddetü'l-Hayât*'ın Akşemseddin'e âidiyeti tartışmasının bir benzeri, İbn Şerîf'in *Yâdigar* adlı eseri için de söz konusu edilmiştir. Benzer tartışma için bkz. Ayten Altıntaş, *Yâdigâr: 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı: Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*, Giriş kısmı, İbn-i Şerîf'in Yâdigar'ı Hakkında, ss. 21-31.

düşmüşüm. Beyne'n-nevm ve'l-yaḳażati gördüm [17]Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi ve sellem, Çihâr-Yâr-ı Güzîn **[144 A]** [1]rıḍvânu'llâhi Teᶜâlâ ᶜaleyhim ecmaᶜîn ile [2]geldiler, eyüdür kim: Yâ Muḥammed el-maᶜrûf bi-Âḳşemseddîn, [3]ᶜâşıḳsın, ṭur imdi Maᶜşûḳ'a vâṣıl ol!. [4]Şol yaş kim gözleriñden revâ oldu biz ânı [5]dergâh-ı ulûhiyyete ᶜarż eyledik, maḳbûl-ı ḥażret [6]oldu. Var imdi girü saña berᵓât-i müslimîn [7]verdik, deyü buyurdu. Baᶜdehu Esedu'llâhi'l-Ğâlib [8]ᶜAlî bin Ebî Ṭâlib kerreme'llâhu vechehu eyüdür: Yâ Resûl[9]allâh! Şemseddîn ᶜâşıḳa gösteriver, [10]andan Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi ve sellem [11]mübârek elini başım üzerine ḳo(y)du hemân göz[12]lerimden ḥicâblar refᶜ oldu. Mâ-kân ve mâ-yekûn on [13]sekiz biñ ᶜâlemi seyerân ḳıldım, ᶜaḳlım yitirib [14]ḥayrân ḳaldım. Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi [15]ve sellem'iñ mübârek ayağına düşüb, mübârek [16]eli ile başımı ḳaldırdı, üç kez bu lafiż ile [17]ayıtdı kim: **Bilâ tekelluf, bilâ tekelluf, bilâ tekelluf**. Pes nice **[144 B]** [1]zamân ḥicâbsız olup yürüdüm, cümle eşyânıñ [2]ḥaḳâyıḳına vâṣıl oldum, her şeyiñ ḥaḳîḳatın ve ṭabîᶜatın [3]ve ḫaṣṣasın bildim. Baᶜdehu ṭavr-ı ᶜaḳla geldim, diledim [4]ki Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi ve sellem'iñ: **﴾ Ḫayru'[5]n-nâs men yenfaᶜu'n-nâs ﴿** ḥadîs̱-i şerîfi mûcibince [6]dünyâda bir teberrük ḳoyayım ki her maraża müfîd ve [7]müslimîn ve müslimât müstefîd olup bize ḫayr duᶜâ [8]ideler. Vallâhu müsteᶜân ve ᶜaleyHi et-tuklân"[(16)].

Makâmât-ı Evliyâ'nın Sebeb-i Telif Kısmı

" [1 B] (…) Eyüdür: Bir gün oturup ᶜilimle meşğûl olmuş idim. Nâgâh gözlerime uyku geldi hevl olup ayıtdum: Yâ İlâhî bu ğaflet nedir ki gözlerimi aldı? deyu dururken gözlerimden yaş revân oldu. Yatdım henüz **[2A]** Gözüme uyku gelir gelmez iken Resûl Ḥażretini ᶜaleyhi's-selâm gördüm bir kaç veliyle geldi aydür ki: Ey Muḥammed b. Ḥamza ᶜâşıḳsın maᶜşûḳa vâṣıl ol! Şol yaş ki gözleriñden revân oldu biz onu dergâh-ı ulûhiyyete ᶜarż eyledik deyu buyurur ammâ ol bile olan velîler ḥicâbla

---

(16) Akşemseddin, *Makâmât-ı Evliyâ*, Süleymâniye Kütüphânesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu. 2229.

dururlar aralarından bir uzun boylusu ayıtır: Yâ Resûlallah Muḥammed bin Ḥamza'ya evliyâᵓullâh gördüğü maḳâmı gösteriñ dedi ondan Resûl Ḥaẓreti mübârek elini başım üzerine ḳoydu **[2B]** gözlerimden hemân oldum ḥicâblar refᶜ oldu. Bu kitâb içinde ẕikr olan maḳâmları nażar edip gördüm, ḥayrân kaldım, Resûl Ḥaẓretleriniñ mübârek ayağına düştüm, mübârek eliyle başımı kaldırdı üç kez iş bu lafıżla ki: **bilâ-tekelluf bilâ-tekelluf bilâ-tekelluf**, dedi. Ondan bir nice zamân ḥicâbsız olup yürüdüm ve ondan ṭavr-ı ᶜaḳla geldim bu kitâbı yazdım. Her söz kim bunda yâd kılmışım levḥ üzerinde naḳışa nażar edip yazmışım bir ḥarf ve noḳṭa ziyâde yazmamışım belki [**3A]** gördüğümüñ biñde birin yazmışım zîrâ Resûl Ḥaẓreti gösterdiği maḳâmlarda maḳâmlar vardır ki, lafża ve ᶜibârete gelmez, ᶜaḳlın onda yeri yoktur. Her kim değildir verse ẖaṭâdır ve hem bu kitâba **Maḳâmât-ı Evliyâ** diyu ad verdim, onsekiz bâbdır" [17].

Şimdi buna göre eğer *Makâmât-ı Evliyâ*'nın **Akşemseddîn**'e âidiyetinde herhangi bir şüphe yok ise, o zaman neden *Mâddetü'l-Hayât*'ın ona âidiyetinde bir şüphe olsun?!. Zirâ her ikisinin dili bütün sintaks, morfolojik ve sesbiremleri itibâriyle aynı iken neden eser sırf her iki eserin giriş mâhiyetindeki sebeb-i teliflerinin aynılığından dolayı müstensih hataları gözönünde bulundurulmadan acele genellemeyle çıkarımda bulunulsun. Öyle ki, Akşemseddin öncesinde zaten gelişmiş bir tıp dili mevcuttu. Akşemseddin hem kendisinden önceki literatürden haberdardı, hem de ondan sonra birçok müslüman Türk tabibi Akşemseddin'in bu eserinden, eseri şüphesiz bir şekilde Akşemseddin'e atfederek alıntılar yapmışlardır. Buna göre, Baylev'in iddia ettiği, *risâlenin Türkçesi'nin Fâtih devri Türkçesine uymadığı savı,* zaten mevcut eserleriyle mukâyese edildiğinde çürütülmektedir.

Metni yanlış okuma, anlama ve değerlendirmeye bir örnek verecek olursak, yeniden neden Akşemseddin'in eserlerinin (taḥḳîḳ-tedḳîḳ-taḥlîlle) bilimsel neşre ihtiyaç duyulduğunu daha iyi anlatmış olacağız. Mesela Ali İhsan Yurd, *Makâmât-ı Evliyâ*'yı Türkçe harflere aktardığı eserinde, hem

---

(17) Akşemseddin, *Mâddetü'l-Hayât*, Süleymâniye Kütüphânesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu. 3489.

Akşemseddin'in hem de İslâm Tasavvufu'nun önemli bir öğe olarak kabul ettiği '**Nûr-ı Muhammedî**' ve '**Rûh-i Muhammedî**' anlayışını, Akşemseddin'in sistemini tersine çevirecek bir aktarımla şu şekilde büyük bir hatâ ile almıştır: "**Ve rûh-ı Muhammadiyye sûreti Âdam'dan zuhûra geldi**"[(18)]. Oysa *Makâmât*'ın elimizdeki en eski yazma nüshalarına baktığımızda, ibâre aynen şöyledir: "**Rûḥ-i Muḥammediyye'den ṣûret-i Âdem żuhûra gelmişdir**" [(19)].
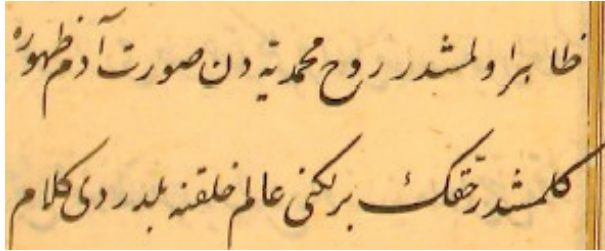
(*Makâmât yazmasından ilgili cümleden bir kesit*)

Şimdi Makâmât'tan Altıncı Bâbı bütünlüğü içerisinde bizim yaptığımız tahkîkten okuyalım:

"Âdem Peygamber ʿaleyhi's-selâm maḳâmın bildirür ve mażharı ne mażhardır: Âdem Peygamberuñ mażharı, *mażhar-ı arżî* idi, kim arżıñ küllîsi cemʿ **[11 B]** olduğu yerden yaradıldı mecmûʿ-i eşyânıñ güzîdesi olduğu içün Ḥaḳḳ Sübḥânehu ve Teʿâlâ kelâm-ı ḳadîminde buyurmuşdur: **"Ve ʿalleme Âdemeʾl-esmâʾe kullehâ s̱umme ʿarażahum ʿalâ'l-melâʾiketi"** yaʿnî "esmây-ı küllü Âdem'e bildirdi. Kemâliyle müsemmânıñ ʿilmine ʿâlim oldu". Zîra ki ḫâlî değildir müsemmâdan ve hiç bir şey yoktur ki, ismi evliyâya maʿlûm olmaya, ve hiç bir isim yoktur ki, anuñ ḥaḳîḳatı evliyâya bilinmeye. Belki aşıl'a nażar edecek mecmûʿ-ı eşyânın ḥaḳîḳatı ki, **Rûḥ-ı Muḥammediyye**'dir. **Rûḥ-ı Muḥammediyye**'niñ **[12 A]** ḥaḳîḳatı Ḥaḳḳ'dır. Ḥaḳḳ Teʿâlâ her eşyâyı bir ṭabîʿat üzerine terkîb kılmadı. Zîrâ Âdem'den artuḳ hiç bir şeyde ḳâbiliyyet bulunmadı ki, ẕâta mażhar düşeydi. Terkîb ṣıfâtına daḫî mażhar düşmüştür ve kes̱ret-i insân żâhir

---

(18) Yanlış aktarı için bkz.Ali İhsan Yurd, *Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1994, s. 335, 10 ve 11. satırlar.

(19) Akşemseddin, *Makâmât-ı Evliyâ*, Süleymâniye Kütüphânesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu. 2229.

olmuştur.

Rûḥ-ı Muḥammediyye'den ṣûret-i Âdem żuhûra gelmişdir. Ḥaḳḳ'ın birligini ᶜâlem ḫalḳına bildirdi. Kelâm-ı Ḳadîm'inde żâhir kıldı. Ḥaḳḳ Teᶜâlâ Âdem'i ᶜâleme getirdiğinden murâd Resûl Ḥażreti'nin mübârek vücûdu miᶜrâc ḳılmaḳ idi [**12 B]** bu ᶜâlemi nûr ile münevver ḳılmaḳ idi"(20).

Sözün özü şu ki; Akşemseddin'in eserlerinin değeri ve bütünlüğü ancak tamamının tahkîkli neşirleriyle mümkün olur. Yoksa, sadece bir kaç defa göz ucu bakışla iç[eriğ]ine vâkıf olmaksızın yüzeysel bir şeyler çıkarsamak, yargılarda bulunmak ve yanlış değerlendirmeler yapmak her zaman olasıdır.

(20) Akşemseddin, *Makâmât-ı Evliyâ*, Süleymâniye Kütüphânesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu. 2229, vr. 11a-12b.

BİRİNCİ KISIM

EDİSYON-KRİTİKLİ ORİJİNAL METİN

MÂDDETÜ’L-ḤAYÂT

(YAŞAM KAYNAĞI)

BİTKİSEL TEDÂVÎ YÖNTEMLERİ

Muḥammed bin Ḥamza
AKŞEMSEDDÎN

Taḥḳîḳ-Tedḳîḳ-Neşr
Mehmet Sait TOPRAK

[1]بسم الله الرحمن الرّحيم

[المقدمة وسبب التأليف]

[2]الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب هدي [3]للمتقين وشفاء ورحمة للمؤمنين. ثناء نا [4]معدود وسپاس نا محدود بر حضرته قلورم كه [5]غبار زوال آنوك جمال وجلالي چهره سنه قونمز [6]وحمد بي حد وشكر بي عد بر پادشاهه ايدرم كه [7]نقصان واختلال الى آنوك كمال قدرتى دامني [8]طوتمز. وبر بخشاينده دركه تار عنكبوت ايله [9]دوستى ايچون سحر قلدي. وبر جبّار دركه [10]خليلنك دشمننى بر پشّهٔ ضعيفك النده وكليمنك [11]دشمننى درياده قهر ايلدي. وبر غفّار دركه [12]كمال كرمى ايله الطاف بي غايه ومالا نهايه سندن [13]بونجه عصاتك كناهلرين ستر ايدوب مغفرت [14]ورحمت ارزان ايلدي. وبر حكيم دركه ميل [15]حكمت وتيغ قدرت برله انسانك ديدهٔ بصيرتن (كشف و) /

[1]BİSMİLLÂHİRRAḤMÂNİRRAḤÎM

[MUKADDİME ve SEBEB-İ TEʾLÎF]

[142 B] [2]Elḥamdulillâhi’l-leẕî enzele ᶜalâ ᶜabdihi’l-kitâbe huden [3]li’l-muttaḳîn ve şifâʾen ve raḥmeten li’l-muʾminîn. S̲enâ-ı nâ-[4]maᶜdûd ve sipâs-ı nâ maḥdûd bir ḥaẓrete ḳılıverim ki [5]ğubâr zevâl ânuñ cemâl ü celâli çehresine ḳonmaz [6]ve ḥamd-i bî-ḥadd ve şükr-i bî-ᶜadd bir pâdişâha ederim ki, [7]noḳṣân ve iḫtilâl eli ânuñ kemâl-ı ḳudreti dâmenini [8]ṭutmaz. Ve bir Baḫşâyende’dir ki târ-ı ᶜankebût ile [9]dostu içün siḥr ḳıldı ve bir Cebbâr’dır ki [10]Ḫalîliniñ düşmanını bir peşşe-i ẓaᶜîfiñ elinde ve Kelîminiñ [11]düşmanını deryâda ḳahr eyledi. Ve bir Ğaffâr’dır ki [12]kemâl-ı keremi ile elṭâf-ı bî-ğâye ve mâ-lâ-nihâyesinden [13]bunca ᶜuṣâtıñ günâhların setr edip mağfiret [14]ve raḥmet erzân eyledi ve bir Ḥakîmdir ki mîl-i [15]ḥikmet ve tîğ-i ḳudret birle insânıñ dîde-i baṣîretin (keşf ü) /

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى انزل على عبده الكتاب هدى
للمتقين وشفاء ورحمة للمؤمنين . ثناء نا
معدود وسپاس نا محدود بر حضرته قلورم كه
غبار زوال آنوڭ جمال وجلالی چهره سنه قونمز
وحمد بيحد وشكر بى عد . بر پادشاهه ايدرم كه
نقصان واختلال آنوڭ كمال قدرتی دامنق
طوتمز . وبر بخشاينده دركه . تار عنكبوتيله
دوستنى ايچون سحر قلدى . وبر جبار دركه
خليلڭ دشمننى بر پشه ضعيفڭ النده وكليمڭ
دشمننى درياده قهر ايلدى . وبر غفار دركه
كمال كرمى ايله الطاف بى غايه وما لا نهايه سندن
بو نيجه عصاتڭ كناهلرين ستر ايدوب مغفرت
ورحمت ارزان ايلدى . وبر حكيم دركه ميل
حكمت وتيغ قدرت برله انسانڭ ديده بصيرتن

[1]مفتوح وسينهٔ پر كدورتن مشروح ايدب [2]مسجود ملائك وأفضل خلائق قلدي. كما قال [3]الله تعالى: ﴿ **ولقد كرّمنا بني آدم وحملناهم في البرّ [4]والبحر ورزقناهم من الطّيّبات وفضّلناهم [5]على كثير ممن خلقناهم تفضيلا**﴾ (21). وبر طبيب [6]در كه سقيم المزاج ومحتاج العلاج اولان [7]ضعيف قوللرينك هر دردنه دواء وجميع مرض [8]وعرضلرينه شفا ويردي. كما قال النبي صلى الله [9]عليه وسلّم : ﴿ **تَدَاوَوْا عِبَادَ اللَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ تعالى [10]لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً** ﴾ (22). صدق رسول [11]الله وصدق حبيب الله. وصلهٔ صلوات زاكيات [12]اول سيّد سادات ومفخر موجودات منبع [13]وفا ومعدن صدق وصفا معلّى مزكّى مجتبى [14]مرتضى اعنى محمّد مصطفى صلّى الله عليه وسلّم [15]حضرتنك مشهد مُعَطّرنه وتربهٔ منوّرنه ايثار [16]ونثار اولسونكم انك رسالتنك روشناسي [17]ظلمت عالمى منوّر قلدى وأرواح آدمى جهلدن/

[143 A] [1]meftûḥ ve sîne-i pür kudûretin meşrûḥ idüp [2]mescûd-i melâʾik ve efḍal-i ḫalâʾiḳ ḳıldı. Kemâ ḳâle [3]’llâhu Teʿâlâ: ﴿**Ve le-ḳad kerremnâ benî Âdeme ve ḥamelnâhum fî’l-berri [4]ve’l-baḥri ve razaḳnâhum mine’ṭ-ṭayyibâti ve faẓẓalnâhum [5]ʿalâ kes̲îrin mimmen ḫalaḳnâhum tafẓîlâ** ﴾. Ve bir ṭabîb[6]dir ki saḳîmu’l-mizâc ve muḥtâcu’l-ʿilâc [7]ẓaʿîf ḳullarınıñ her derdine devâʾ ve cemîʿ-i maraẓ [8]ve ʿaraẓlarına şifâ verdi. Kemâ ḳâle’n-Nebiyyu ṣallâllâhu [9]ʿaleyhi ve sellem: ﴿ **Tedâvev ʿibâde’llâhi, fe-inne’llâhe Teʿâlâ [10]lem yaḍaʿ dâʾen illâ vaḍaʿa lehu devâʾen** ﴾. Ṣadaḳe Resûl[11]ullâh ve ṣadaḳe Ḥabîbullâh. Vuṣla-i ṣalavât-ı zâkiyât [12]ol Seyyid-i Sâdât ve Mefḫar-ı Mevcûdât, Menbaʿ-ı [13]vefâ ve Maʿden-i ṣıdḳ ve ṣafâ, muʿallâ, müzekkâ, müctebâ, [14]murteẓâ aʿnî Muḥammed Muṣṭafâ ṣallâllâhu ʿaleyhi ve sellem [15]Ḥazreti’niñ meşhed-i muʿaṭṭarına ve türbe-i îs̲âr [16]ve nis̲âr olsun kim ânıñ risâletiniñ rûşinâsı [17]żulmet-i ʿâlemi münevver ḳıldı ve ervâḥ-ı Âdemi cehlden /

(21) İsrâ (17), 70.
(22) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, II, s. 559.

مفتوح • وسينهء پركدورتن مشروح ايدوب
مسجود ملائك و افضل خلائق قلدي • كما قال
الله تعالى ولقد كرمنا بني آدم وحملناهم في البر
والبحر ورزقناهم من الطيبات وفضلناهم
على كثير ممن خلقنا تفضيلا • وبر طبيب
دركه سقيم المزاج ومحتاج العلاج اولان
ضعيف قوللرينك هر دردينه دوا • وجميع مرض
وغرضلرينه شفا ويردي • كما قال النبي صلى الله
عليه وسلم تداووا عباد الله فان الله تعالى
لم يضع داء الا وضع له دواء • صدق رسول
الله وصدق حبيب الله • وصلوة صلوات زاكيات
اول سيد سادات ومفخر موجودات منبع
وفا • ومعدن صدق وصفا معلى مزكى مجتبى
مرتضى • اعني محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم
حضرتنك مشهد معطرينه • وتربه منورينه ايثار
ونثار اولسونكم انك رسالتنك روشناسى
ظلمت عالمي منور قلدى • وارواح آدمي جهالت

[1]وضلالتدن ازاد ايتدي وصد هزاران رحمت [2]آنك آلى واصحابي اوزرينه اولسونكم مصابيح [3]الدّجى ومفاتح الهدي اولمشلردر. آمين [4]يا ربّ العالمين. بعده مؤلّف هذه الرسالة محمّد [5]بن حمزه الشّهير بآق شمس الدّين محمّد الشّامى [6]مولداً الشهابى السهروردي والبكري الصّديقيّ [7]العتيقي نسبا. غفر الله له ولوالديه ولجميع [8]المؤمنين والمؤمنات. آيدر كونلرده بر كون [9]اوتورب علمه مشغول اولمشيدم. ناكاه كوزلرمه [10]اويخو كلدى. غلبۀ خواب حالمى دكركون قلدى. [11]ملول اولوب آيتدم كه يا الهي! بو نه غفلتدر كه [12]بو كوزلرمي الدي دينجه همان دم كوزلرمدن [13]ياش روان اولدي، بي اختيار وبالحيرة والإضطرار [14]اول قدر اغلامشم كه دائرۀ عقلدن چقوب [15]مست ولا يعقل ومدهوش وبى هوش وبى دل [16]اولوب دوشمشم. بين النوم واليقظة كوردم [17]رسول الله صلّى الله تعالى عليه وسلّم چهار يار كزين/

[143 B] [1]ve ḍalâletden âzâd etdi ve ṣad hezârân raḥmet [2]ânıñ âlî ve aṣḥâbı üzerine olsun kim meṣâbîḥi'[3]d-dücâ ve mefâtiḥi'l-hudâ olmuşlardır. Âmîn [4]yâ Rabbe'l-ᶜAlemîn. Baᶜdehu Müᵓellifu hâẕihi'r-risâleti Muḥammed [5]bin Ḥamza eş-şehîr bi-Aḳşemseddîn Muḥammed eş-Şâmî [6]mevliden eş-Şihâbî es-Sühreverdî ve'l-Bekrî eṣ-Ṣıddîḳî [7]el-ᶜAtîḳî neseben. Ğafara'llâhu lehu ve-li-vâlideyhi ve-li-cemîᶜi[8]'l-müᵓminîn ve'l-müᵓminât. Eyüdür: Günlerde(n) bir gün [9]oturup ᶜilme meşğûl olmuş idim. Nâgâh gözlerime [10]uyḫu geldi. Galabe-i ḫaᵛb ḥâlimi digergûn ḳıldı. [11]Melûl olup ayıtdum ki: Yâ İlâhî! Bu ne ğafletdir ki, [12]bu gözlerimi aldı, deyince hemân dem gözlerimden [13]yaş revân oldu, bî-iḫtiyâr ve bi'l-ḥayreti ve'l-iżṭırâr [14]ol ḳadar ağlamışım ki, dâire-i ᶜaḳıldan çekip [15]mest ve lâ-yaᶜḳilu ve medhûş ve bî-hûş ve bî-dil [16]olup düşmüşüm. Beyne'n-nevm ve'l-yaḳażati gördüm [17]Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi ve sellem, Çihâr-Yâr-ı Güzîn /

وصلی لتدن ازاد ایتدی ۔ وصد هزاران رحمت
آنک آلی و اصحابی اوزرینه اولسونکم مصابیح
الدجی ۔ ومفاتیح الهدی ۔ اولمشلردر ۔ آمین
یا رب العالمین بعد مؤلف هذه الرسالة محمد
بن حمزة الشهیر باق شمس الدین محتدا الشامی
مولدا الشهابی السهروردی ۔ والبکری الصدیقی
العتیقی نسبا ۔ غفر الله له ولوالدیه ۔ وجمیع
المؤمنین والمؤمنات ۔ ایدر کونلرده بر کون
اوتوروب علمه مشغول اولمشیدم ۔ ناکاه کوزلریمه
اویخو کلدی ۔ غلبهٔ خواب حالمی ذکر کون قلدی
ملول اولوب ایتدم که یا الهی بو نه غفلتدر که
بو کوزلرمی الدی دینجه همان دم کوزلرمدن
یاشلر روان اولدی بی اختیار و بالحیرة والاضطرار
اول قدر اغلامشم که دائرهٔ عقلدن چقوب
مست ولا یعقل ومدهوش وبی هوش وبی دل
اولوب دوشمشم بین النوم والیقظة کوردم
رسول الله صلی الله تعالی وسلم چهار یار کزین

[1]رضوان الله تعالى عليهم اجمعين ايله [2]كلديلر ايدر كم: يا محمّد المعروف بآق شمس الدّين
[3]عاشق سن، طور امدي ومعشوقه واصل اول! [4]شول ياش كم كوزلركدن روان اولدي بز
آنى [5]دركاه الوهيّته عرض ايلدك مقبول حضرت [6]اولدى. وار امدى كرو سكا برآت مسلمين
[7]ويردك ديو بيوردي. بعده اسد الله الغالب [8]عليّ بن ابى طالب كرّم الله وجهه آيدر: يا
رسول [9]الله شمس الدّين عاشقه كوستريوير [10]اندن رسول الله صلّى الله تعالى عليه وسلّم
[11]مبارك النى باشم اوزرينه قودى همان كوز[12]لرمدن حجابلر رفع اولدى. ما كان ومايكون
اون [13]سكزبيك عالمى سيران قلدم، عقلم يتورب [14]حيران قالدم. رسول الله صلّى الله عليه
[15]وسلّمك مبارك اياغنه دوشوب مبارك [16]الى ايله باشمى قلدردى، اوج كز بو لفظ ايله
[17]ايتديكم **بلا تكلّف بلا تكلّف بلا تكلّف**[(23)] پس نيجه /

[144 A] [1]rıḍvânu’llâhi Teᶜâlâ ᶜaleyhim ecmaᶜîn ile [2]geldiler, eyüdür kim: Yâ Muḥammed el-maᶜrûf bi-Âḳşemseddîn, [3]ᶜâşıḳsın, ṭur imdi Maᶜşûḳ’a vâṣıl ol!. [4]Şol yaş kim gözleriñden revân oldu biz ânı [5]dergâh-ı ulûhiyyete ᶜarẓ eyledik, maḳbûl-ı ḥaẓret [6]oldu. Var imdi girü saña berᵓât-i müslimîn [7]verdik, deyü buyurdu. Baᶜdehu Esedu’llâhi’l-Ğâlib [8]ᶜAlî bin Ebî Ṭâlib kerreme’llâhu vechehu eyüdür: Yâ Resûl[9]allâh! Şemseddîn ᶜâşıḳa gösteriver, [10]andan Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi ve sellem [11]mübârek elini başım üzerine ḳo(y)du hemân göz[12]lerimden ḥicâblar refᶜ oldu. Mâ-kân ve mâ-yekûn on [13]sekiz biñ ᶜâlemi seyerân ḳıldım, ᶜaḳlım yitirib [14]ḥayrân ḳaldım. Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi [15]ve sellem’iñ mübârek ayağına düşüp, mübârek [16]eli ile başımı ḳaldırdı, üç kez bu lafıż ile [17]ayıtdı kim: **Bilâ tekelluf, bilâ tekelluf, bilâ tekelluf**. Pes nice /

[(23)] Bu söz, Hz. Muhammed’in Akşemseddin’e rüyâda söylediği ve sâdece rüyâda bu sözü işitene hâs olduğundan bunu teknik anlamda ‘Hadîs’ kategorisine almak mümkün değildir. Rüyâ yolu ile rivâyet almayı her ne kadar Tasavvuf erbâbından bazısı makbûl görse de, bu türden rivâyetlerle âmel **ᶜindî**’dir, **ᶜumûmî** değildir, yânî herkesi bağlamaz, sadece o rüyayı gören şahsı bağla[yabili]r. Epistemolojik olarak bilgi değeri tartışmalıdır.

رضوان الله تعالى عليهم اجمعين ايله
كلديلر ايديكم يا محمد المعروف باق شمس الدين
عاشقسن طورامدي معشوقه واصل اول
شول باشكم كوزلركدن روان اولدي بز آنى
دركاه الوهيته عرض ايلدك مقبول حضرت
اولدى • وارامدى كم وسكا برات مسلمين
ويردك ديو بيوردي • بعده اسد الله الغالب
على بن ابى طالب كرم الله وجهه آيدر يا رسول
الله شمس الدين عاشقه مقامات كوستر بوير
اندن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
مبارك الني باشم اوزرينه قودى جهان كوز
لرمدن حجابلر رفع اولدى • ما كان وما يكون اون
سكز بيك عالمي سيران قلدم عقلم يتورب
حيران قالدم • رسول الله صلى الله عليه
وسلمك مبارك اياغنه دوشوب مبارك
اليله باشمي قلدردى • اوچ كز بو لفظ ايله
ايتديكم بلا تكلفى بلا تكلفى بلا تكلفى پس نتيجه

[1]زمان حجابسز اولوب يورودم، جمله اشيانك [2]حقايقنه واصل اولدم هر شيئك حقيقتن وطبيعتن [3]وخاصّه سن بلدم. بعده طور عقله كلدم دلدم [4]كه رسول الله صلّى الله تعالى وسلّمك: ﴿خير [5]النّاس من ينفع النّاس﴾ (24) حديث شريفى موجبنجه [6]دنياده بر تبرّك قويايم كه هر مرضه مفيد وهر [7]مسلمين ومسلمات مستفيد اولوب بزه خير دعا [8]ايده لر. والله مستعان وعليه التكلان.

[9]يا اخي بلكل وآكاه اولغل كه جسد انسانى موهبت [10]واحسانِ فيضندن تاب عقل مَهْوَش ايله منوّر [11]وشراب عشق سركش ايله مجهّز ايدوب طلسم [12]اسم اعظم ايدن حىّ وقدير جلّ عن الشّبيه [13]والنّظير قالب انسانده ايكى بيك مرض تقدير ايتمش، [14]بيك درلوسنك اسمى ورسمى ودفعنى وعلاجنى [15]حكماء واطبّاء كتابلرنده بيان وعيان ايتمشلردر. [16]بيك درلوسنك اسمنى ورسمنى بلميوب دفعنده [17]وعلاجنده حيران قالمشلردر. اول قادرِ متعال/

[144 B] [1]zamân ḥicâbsız olup yürüdüm, cümle eşyânıñ [2]ḥaḳâyıḳına vâṣıl oldum, her şeyiñ ḥaḳîḳatın ve ṭabîᶜatın [3]ve ḫaṣṣasın bildim. Baᶜdehu ṭavr-ı ᶜaḳla geldim, diledim [4]ki Resûlullâh ṣallâllâhu Teᶜâlâ ᶜaleyhi ve sellem'iñ: ﴿ **Ḫayru'[5]n-nâs men yenfaᶜu'n-nâs** ﴾, ḥadîs̱-i şerîfi mûcibince [6]dünyâda bir teberrük ḳoyayım ki her maraża müfîd ve [7]müslimîn ve müslimât müstefîd olup bize ḫayr duᶜâ [8]ideler. Vallâhu müsteᶜân ve ᶜaleyHi et-tuklân.

[9]Yâ aḫî bilgil ve âgâh olğıl ki cesed-i insânî mevhibet [10]ve iḥsân-ı feyżinden tâb-ı ᶜaḳl-ı mehveş ile münevver [11]ve şarâb-ı ᶜaşḳ-ı serkeş ile mücehhez idüp ṭılsım-ı [12]ism-i aᶜżam iden Ḥayy ve Ḳadîr celle ᶜani'ş-şebîhi [13]ve'n-nežîr ḳâlıb-ı insânda iki biñ maraż taḳdîr etmiş, [14]bin dürlüsünüñ ismi ve resmi ve defᶜini ve ᶜilâcını [15]ḥükemâᵓ ve eṭıbbâᵓ kitâblarında beyân ve ᶜayân etmişlerdir. [16]Biñ dürlüsünüñ ismini ve resmini bilmeyüp defᶜinde [17]ve ᶜilâcında ḥayrân ḳalmışlardır. Ol Ḳâdir-i Müteᶜâl /

(24) Taberânî, *el-Mu'cem'üs-Sağîr*, II, 35; Kuzâᶜî, *Şihâbü'l-Ahbâr*, Had. Nu: 762 Molla Câmî, *Kırk Hadîs*, nu: 23.

زمان بجا بسنز اولوب یورودم جمله اشیانك
حقایقنه واصل اولدم هر شیئك حقیقتن وطبیعتن
وخاصه سن بلدم بعده طور عقله کلام دلدم
که رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلمك خیر
الناس من ینفع الناس حدیث شریفی موجبنجه
دنیاده بر تبرك قویایم که هر مرضه مفید وهر
مسلمین مسلمات مستفید اولوب بزه خیر دعا
ایده لر والله المستعان وعلیه التکلان
یا اخی بلکل واکاه اولغل که جسد انسانی موهبت
واحسان فیضندن ثاب عقل هوش ایله منور
وشراب عشق سرکش ایله تخمیر ایدوب طلسم
اسم اعظم ایدن حق وقدیر جل عن التشبیه
والتظیر قالب انسانده ایکی بیك مرض تقدیر ایتمش
بیك درلوسنك اسمی ورسمی ودفعی وعلاجنی
حکما واطبا کتابلرنده بیان وعیان ایتمشلردر
بیك درلوسنك اسمنی ورسمنی بلمیوب دفعنه
وعلاجنده حیران قالمشلردر اولقادر متعال

[1]وقيّوم لا يزال جلّت قدرته وطابت حكمته ينه [2]وفور عنايت شامله وكمال قدرت كامله سندن [3]اول ايكى بيك درلو مرضى دوا وشفا اولمغه بو ماء [4]شريفى مظهر قلمشدر. وكنديننك قدرت و [5]حكمتنه عين عبرت ايله نظر ايچون ارباب [6]بصائره منظر خلق ايتمشدر. بو فقير كشف [7]عالمنده كوردم نعمت عظيمه يه ايردم الحمد لله [8]والمنّه [لله]. كما قال النّبيّ صلّى الله عليه وسلّم : ﴿الحكمة [9]امّ الفضائل واعظم النعائم﴾ [(25)].

بيت: اين عطيّه [10]بَهَرکسى ندهند
اين هدايت عنايت ازلى است.

[11]وبو مايه **مادّة الحيات** ديو آد ويردم. وما توفيقى [12]واعتصامى الاّ بالله عليه توكّلت وهو [13]على كلّ شيئ قدير.

خواصّ الماء المبارك

اوّلكى: اكر [14]بر كشينك باشى اغرسه اشبو ماءِ مباركدن [15]نصف درهم مقداري الوب صرچه لو قبه قيوب [16]اوزرينه بر درهم مقدارى كلاب خاص قيوب [17]قرشدره لر، بعد التّراش اول آغْرِيَن باشه محكم /

145 A [1]ve Ḳayyûm lâ-yezâl cellet ḳudretuHu ve ṭâbet ḥikmetuHu yine [2]vüfûr-ı ᶜinâyet-i şâmile ve kemâl-ı ḳudret-i kâmilesinden [3]ol iki biñ dürlü maraẓı devâᵓ olmağa bu mâᵓ-ı [4]şerîfi mažhar ḳılmışdır. Ve kendiniñ ḳudret ve [5]ḥikmetine ᶜayn-ı ᶜibret ile nažar içün erbâb-ı [6]başâᵓire manžar ḫalḳ etmişdir. Bu faḳîr keşif [7]ᶜâleminde gördüm niᶜmet-i ᶜažîmeye erdüm, elḥamdulillâhi [8]ve'l-minnetu [li'llâhi]. Kemâ ḳâle en-Nebiyyu şallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem: **﴾el-Ḥikmetu [9]ummu'l-fežâᵓili ve aᶜzemu'n-neᶜâᵓimi﴿**.

Beyt: În ᶜaṭiyye [10]be-herkesî ne-dehend
În hidâyet ᶜinâyet-i ezelî est.

[11]Ve bu mâᵓya **Mâddetü'l-Ḥayât** deyü âd verdim. Ve-mâ tevfîḳî ve [12](i)ᶜtişâmî illâ bi'llâhi ᶜaleyhi tevekkeltu ve Hûve [13]ᶜalâ kulli şeyᵓin Ḳadîr.

Ḫavâṣṣu'l-Mâᵓi'l-Mübârek

Evvelki: Eger [14]bir kişinin başı ağrısa işbu mâᵓ-ı mübârekden [15]nışf dirhem miḳdârı alıp şırçalu ḳaba ḳoyup [16]üzerine bir dirhem miḳdârı gülâb-ı ḫâṣṣ ḳoyup [17]ḳarışdıralar, baᶜde't-tırâş ol ağrıyan başa muḥkem/

[(25)] Hz. Muhammed'e hadîs olarak atf edilen bu kelâm-ı kibâr mânâsı itibâriyle son derece hadislere uygundur. Ancak hadis değildir. Bir sözün 'hadis' olarak nitelendirilmesi, onun Hz. Muhammed'e âit olup olmadığının tesbîti ile mümkündür. Şâyet söz doğrudan ona kesintisiz râvîler zinciriyle ulaştırılabiliyorsa bu durumda 'Merfû' sıfatını alır. Bkz. İbn Ebî Uṣaybiᶜa, *ᶜUyûnu'l-Enbâᵓ fî Ṭabaḳâti'l-Eṭibbâᵓ*, s. 445.

وقيوم لايزال جلت قدرته وطابت حكمته بينه
وفور عنايت شامله وبكمال قدرت كامله سندن
اول ايكى بينك دردلو مرضه دوا و شفا اولمغه بو ماء
شريفى مظهر قلمشدر وكنديننك قدرت و
حكمتنه عين عبرت ايله نظر ايچون ارباب
بصائره منظر خلق ايتمشدر بو فقير كشف
عالمنده كوردم نعمت عظيمه يه ايردم الحمد لله
والمنة كما قال النبي صلى الله عليه وسلم الحكمة
ام الفضائل واعظم النعائم بيت اين عطيه
بهر كسى ندهند اين هدايت عنايت ازلى است
وبو مايه مادة الحيات ديو آد ويردم وما توفيقى
واعتصامى الا بالله عليه توكلت وهو
على كل شيء قدير خواص الماء المبارك اولكى اكر
بر كيشينك باشى اغرسه اشبو ماء مباركدن
نصف درهم مقدارى الوب صحيه لوقبه قيوب
اوزرينه بر درهم مقدارى كلاب خالص قيوب
قرشدره لر بعد التراش اول آغريين باشه محكم

[1]اومق ایله سوره لر باشده اولان وجعی ومرضي [2]رفع ودفع اوله بأمر الله تعالى.

اکنجی: اکر بر کشینك [3]کوزي اغرسه اول کمسنه اوّلا یا قفال ظهرندن قان [4]آلدره یاخود اکسه دن اشغه ده بیون کوکی [5]اوزرنده حجامت اتدره وشیشهٔ مزاجی قوی و[6]ضعیف اولمه سنه کوره چکدره یا بش یاخود [7]طقوز ویاخود یدی ویاخود دخی زیاده که [8]تك اوله، یعنی زوج اولمیه. ویاخود باشنك [9]آردی جانبندن یعنی اکسه سندن حجامت [10]ایتدره. اکسه دن یا اوچ ویاخود بش شیشه [11]چکدره زیاده اولیجق کوز نورنه ضرر در و[12]ضعف ویرر ونسیان کتورر دیمشلر. کما [13]قال النّبيّ صلّى الله علیه وسلّم: ﴿ **عَلَيْكُمْ** [14]**بِالْحِجَامَةِ فِي جَوْزَةِ الْقَمَحْدُوَةِ، فَإِنَّهَا دَوَاءٌ مِن** [15]**اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ دَاء** ﴾ [26]. صدق رسول الله و[16]صدق حبیب الله. وقولقلرینه قریب ایکی [17]جابنده صقال باشلرندن یعنی شقیقیْن دن /

[145 B] [1]ovmaḳ ile süreler başda olan veceᶜi ve maraẓı [2]refᶜ ü defᶜ ola bi-emri'llâhi Teᶜâlâ.

İkinci: Eger bir kişiniñ [3]gözü ağrısa, ol kimesne evvelâ yâ ḳifâl-ı żahrından ḳân [4]aldıra, yâẖud eñseden aşağıda boyun kökü [5]üzerinde ḥacâmat etdire, ve şîşe mizâcı ḳavî ve [6]ẓaᶜîf olmasına göre çekdire, ya beş yaẖûd [7]dokuz veyâẖûd yedi veyâẖûd daẖî ziyâde ki [8]tek ola, yaᶜnî zevc olmaya. Ve yâẖûd başınıñ [9]ardı cânibinde yaᶜnî eñsesinden ḥacâmat [10]etdire. Eñseden yâ üç veyâẖûd beş şişe [11]çekdire, ziyâde olıcaḳ göz nûruna ẓarardır ve [12]ẓaᶜf verir ve nisyân getirir, demişler. Kemâ [13]ḳâle en-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem: ﴾ **ᶜAleykum** [14]**bi'l-ḥicâmeti fî cevzeti'l-ḳameḥduveti, fe-innehâ devâᵓun min** [15]**iṡneyn ve sebᶜîne dâᵓ** ﴿. Ṣadaḳa Resûlullâh ve [16]ṣadaḳe Ḥabîbu'llâh. Ve ḳulaḳlarına ḳarîb iki [17]cânibinde ṣaḳâl başlarından yaᶜnî şaḳîḳayndan /

(26) Ṭaberânî, *el-Muᶜcemu'l-Kebîr*, VIII, s. 36, Had. Nu: 7306; Ebû Nuᶜaym el-İsfehânî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, s. 365, Had. Nu: 302.

اوصق ایله سوبن لو باشده اولان وجعی و مرضی
رفع و دفع اوله باذن الله تعالی الکنجی اکر برکتینک
کوزی یا غریسه اولی کسته اولا یا قفالطمزیدن قان
آلدی یا خود اکسه دن اشغه ده بیون کوکی
اوزرنده حجامت ایتدره و شیشه مزاجی قوی و
ضعیف اولمه سنه کوره چکدره یا بشر و یا خود
طقوز و یا خود یدی و یا خود دخی زیاده که
تلث اوله یعنی زوج اولمیه و یا خود باشنک
آردی جانبندن یعنی اکسه سندن حجامت
ایتدره اکسه دن یا اوچ و یا خود بش شیشه
چکدره زیاده اولیجق کوز نورنه ضرر دررو
ضعف و یردو نسیان کتورر دیمشلر کما
قال النبی صلی الله علیه و سلم علیکم
بالحجامة فی جوزة القمحدوة فانها دواء من
اثنین و سبعین داء صدق رسول الله و
وصدق حبیب الله و قولقلرینه قریب ایکی
جانبده صقال باشلرندن یعنی شقیقین دن

[1]دخی حجامت ایتدره کذلك یا بِرَرْ یاخود [2]اوجر شیشه چکدره. کما قال النّبيّ صلّى الله عليه [3]وسلّم: ﴿ **الحِجَامَةُ فِي الرَّأْسِ هى المغيثة أمَرَنِي بِهَا [4]جِبْرِيلُ حِينَ أكَلْتُ طَعَامَ [5]اليَهُودِيَّةِ**(27)، **وفيها شِفَاءٌ مِنْ سَبْعٍ مِنَ الجُنُونِ، [6]وَالجُذَّامِ، وَالْبَرَصِ، وَالنُّعَاسِ، وَالصُّدَاعِ، [7]وَوجع الأضراسِ، وَالعَيْنَينِ. والحجامة على [8]الريق أمثل، وفيها الشّفاء والبركة وتزيد في الحفظ [9]والعقل، وخير يوم تحتجمون فيه من سبع عشرة [10]الى اربع وعشرين من الشهر واحتجموا فى يوم [11]الاثنين والثلثاء فانّه يوم الّذي عافى الله تعالى [12]فيه ايّوب عليه السّلام من البلاء. واجتنبوا [13]من الحجامة فى يوم الأربعاء والخميس والجمعة [14]والسّبت ويوم الأحد**﴾(28). صدق رسول الله وصدق [15]حبيب الله. وايكى قوللّرينك يمشقلرينك آردندن [16]دخی حجامت ایتدرمك غايت ايودر وخوبدر [17]ومعده نوازى عنّاب ايله محكم قينادوب /

[146 A] [1]daḫî ḥacâmat etdire kez̲âlik yâ birer yâḫûd [2]üçer şîşe çekdire. Kemâ ḳâle en-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi [3]ve sellem: ﴾**el-Ḥicâmetu fî’r-reᵓsi hiye el-muğîs̲etu emaranî bihâ [4]Cibrîlu ḥîne ekeltu ṭaᶜâme’[5]l-Yehûdiyyeti, ve fîhâ şifâᵓun min sebᶜin mine’l-cunûni, [6]ve’l-cuz̲z̲âmi, ve’l-baraṣi ve’l-nuᶜâsi ve’ṣ-ṣudâᶜi [7]ve veceᶜi’l-aḍrâsi ve’l-ᶜayneyn. Ve’l-ḥicâmetu ᶜalâ’[8]r-rîḳi ems̲elu, ve fîhâ eş-şifâᵓu ve’l-bereketu ve tuzîdu fî’l-ḥıfżi [9]ve’l-ᶜaḳli, ve ḫayru yevmin taḥtacimûne fîhi min sebᶜa ᶜaşeretin [10]ilâ arbaᶜa ve ᶜişrîn mine’ş-şehri ve’ḫtecimû fî yevmi’[11]l-is̲neyn ve’s̲’s̲ulesâᵓ fe-innehu yevmu’llez̲î ᶜâfâ’llâhu Teᶜâlâ [12]fîhi Eyyûb ᶜaleyhi’s-selâm mine’l-belâᵓ. Ve’ctenibû [13]mine’l-ḥicâmeti fî yevmi’l-erbiᶜâᵓ ve’l-ḫamîs ve’l-cumᶜati [14]ve’s-sebti ve yevmi’l-aḥad** ﴿. Ṣadaḳe Resûlullâh ve ṣadaḳe [15]Ḥabîbullâh. Ve iki ḳulaḳlarınıñ yumuşaḳlarınıñ ardından [16]daḫî ḥacâmat etdirmek ğâyet iyidür ve ḫobdur [17]ve miᶜde nuvâzi ᶜunnâb ile muḥkem ḳaynadüp/

---

(27) İbn Saᶜd, *eṭ-Ṭabaḳâtu’l-Kebîr*, I, 345; el-Münâvî, *Feyżu’l-Ḳadîr*, III, 403, nu: 3781; Suyûtî, *el-Fetḥu’l-Kebîr*, II, s. 73; el-Hindî, *Kenzu’l-ᶜUmmâl*, X, s. 9, nu: 28105.

(28) İbn Mâce (*Sünen*) rivâyeti şöyledir:
الْحِجَامَةُ عَلَى الرِّيقِ أَمْثَلُ وَفِيهِ شِفَاءٌ وَبَرَكَةٌ وَتَزِيدُ فِي الْعَقْلِ وَفِي الْحِفْظِ فَاحْتَجِمُوا عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ يَوْمَ الْخَمِيسِ وَاجْتَنِبُوا الْحِجَامَةَ يَوْمَ الأَرْبِعَاءِ وَالْجُمُعَةِ وَالسَّبْتِ وَيَوْمَ الأَحَدِ تَحَرِّيًا وَاحْتَجِمُوا يَوْمَ الاثْنَيْنِ وَالثُّلاثَاءِ فَإِنَّهُ الْيَوْمُ الَّذِي عَافَى اللَّهُ فِيهِ أَيُّوبَ مِنَ الْبَلاءِ وَضَرَبَهُ بِالْبَلاءِ يَوْمَ الأَرْبِعَاءِ فَإِنَّهُ لا يَبْدُو جُذَامٌ وَلا بَرَصٌ إِلا يَوْمَ الأَرْبِعَاءِ أَوْ لَيْلَةَ الأَرْبِعَاءِ.

دخی حجامت ایتدرە کذلك یا بوزر و یا خود
اوجوشنه چکدرە کما قال النبی صلی الله علیه
وسلم الحجامة فی الراس هی المغیثة امرنی بها
جبرئیل علیه السلام حین اکلت طعام
الیهودیة وفیها شفاء من سبع من الجنون
والجذام والبرص والنعاس والصداع
ووجع الاضراس والعینین والحجامة علی
الریق امثل الشفاء والبرکة فیها تزید فی الحفظ
والعقل وخیر یوم تحتجمون فیه من سبع عشرة
الی اربع وعشرین من الشهر واحتجموا فی یوم
الاثنین والثلثاء فانه یوم الذی عافی الله تعالی
فیه ایوب علیه السلام من البلاء ولیجتنبوا
من الحجامة فی یوم الاربعاء والخمیس والجمعة
والسبت ویوم الاحد صدق رسول الله وصدق
حبیب الله وایکی قولاری بینك بنقلرینك آردندن
دخی حجامت ایتدرمك غایت بوزرو خو بیدر
ومعده نواحی غیظ نا بیله مخرج قیناردوب

[1]اسیجق ایسجق کیجه یاتدوغی وقت کوزینك [2]اوزرینه اوره، اوج کونه دکن معده نوازي [3]بویله ایده. کوزی ایچینه نسنه قومیه تا که [4]بکلکی کیچه وهواسی دفع اوله. اوج کوندن [5]صکره بچق درهم مقداري بو ماء شریفدن [6]آلوب وایکی درهم مقداري کلاب خاص ایله [7]قرشدروب یوقاروده ذکر اولنان کبی بعد [8]التراش باشنه محکم سوردکدن صکره کوزینه [9]پنبه جك ایله بر ایکی قطره بو ماء مخلوطدن [10]قویه لر. بر نیجه دفعه بویله ایده لر، کوز اغرسی [11]دفع اوله بعون الله تعالی. **اکر** کوز قزارسه [12]ویاخود یاشرسه ویاخود قوري اغریسی اولسه [13]ویاخود کجشسه ویاخود کورمکدن ضعیف [14]اولسه، کذلك ذکر اولنان کبی ایده لر دفع و[15]رفع اوله بعون الله تعالی.

اوجنجي: اکر بر کشینك دشی [16]صزلسه بچوق درهم بو ماء مبارکدن وبر [17]درهم مقداري کلاب ایله قرشدروب وجه/

[146 B] [1]ısıcaḳ ısıcaḳ gece yatdığı vaḳit gözünüñ [2]üzerine (v)ura, üç güne degin miᶜde nuvâzi [3]böyle ide. Gözü içine nesne ḳoymaya tâ ki [4]pegligi geçe ve havâsı defᶜ ola. Üç günden [5]soñra buçuḳ dirhem miḳdârı bu mâ᾽-ı şerîfden [6]alup ve iki dirhem miḳdârı gülâb-ı ḫâṣṣ ile [7]ḳarışdırıp yuḳarıda ẕikr olunan gibi baᶜde'[8]t-tırâş başına muḥkem sürdükten soñra gözüne [9]penbecik ile bir iki ḳaṭre bu mâ᾽-ı maḫlûṭdan [10]koyalar. Bir nice defᶜalar böyle ideler, göz ağrısı [11]defᶜ ola bi-ᶜavni'llâhi Teᶜâla. Eger göz ḳızarsa [12]veyâḫûd yaşarsa veyâḫûd ḳuru ağrısı olsa [13]veyâḫûd keçişse veyâḫûd görmekden ẓaᶜîf [14]olsa, keẕâlik ẕikr olunan gibi ideler defᶜ ve [15]refᶜ ola bi-ᶜavni'llâhi Teᶜâla.

Üçüncü: Eger bir kişiniñ dişi [16]şızlasa buçuḳ dirhem bu mâ᾽-ı mübârekden ve bir [17]dirhem miḳdârı gülâb ile ḳarışdırıp vech-i /

اسیجق اسیجق کیجه یاتدوغی وقت کوزینك
اوزرینه اون اوچ کونه دکن معن نوازی
بویله ایدن کوزی ایچینه نسنه قومیه تاکه
بکلکی کیجه وهواسی دفع اوله اوچ کوندن
صکره بچق درهم مقداری بوماء شریفدن
آلوب وایکی درهم مقداری کلاب خاص ایله
قرشدروب بوقاروده ذکر اولنان کبی بعد
التواش یاشنه محکم سوردکدن صکره کوزینه
پنبه جك ایله برایکی قطره بوماء مخلوطدن
قویه لو برنیجه دفعه بویله ایدن لو کوز اغریسی
دفع اوله بعون الله تعالی اکر کوز قزارسه
ویاخود یشارسه ویاخود قوری اغریسی اولسه
ویاخود کجشسه ویاخود کورمکدن ضعیف
اولسه کذلك ذکر اولنان کبی ایدن لو دفع و
رفع اوله بعون الله تعالی اکر برکشینك دشی
صزلسه بچوق درهم بوماء مبارکدن و بر
درهم مقداری کلاب ایله قرشدروب وحیه

[1]مشروح اوزره باشنه سوردكدن صكره [2]اكر صزليان دشك جوركى واريسه پنبه [3]ايله طملاده، اكر يوق ايسه ديبلرينه طملده [4]وايچ يانِنه وطيش يانِنه سوره، نيجه كره [5]بويله ايده دفع اوله انشاء الله تعالى.

[6]**دوردنجى**: اكر بر كشينك دشلري صارى [7]اولسه بو ماء مباركدن بر درهم وبر درهم [8]كلاّب وياخود صو ايله قرشدورب بر [9]ترجه بز جكر وياخود دپنبه جاك ايله ويا[10]خود برماغى ايله دشلرينك ديبلرينه سوره [11]ومسواك ايله بر مقدار سورته انجو كبى [12]بياض اوله.

بشنجى: بر كشينك نفسى قوقر اولسه [13]كونده بر درهم مقدارى بو ماء مباركدن [14]ايچمك قابل اولاجق قدر كلاب ايله قاريشدروب [15]صباح آچله بر نيجه كون ايچمكى عادت ايدينوب [16]استعمال ايله سه رفع اوله انشاء الله تعالى.

[17]**التنجى**: اكر بر كشينك يوزي چل اولسه حمّامدن/

[147 A] meşrûḥ üzre başına sürdükden soñra eger ṣızlayan dişiñ çürüğü var ise penbe ile damlada, eger yoḳ ise diplerine damlada ve iç yanına ve dış yanına süre, nice kere böyle ide, defᶜ ola inşâᵓallâhu Teᶜâlâ.

[6]**Dördüncü:**Eger bir kişiniñ dişleri ṣarı [7]olsa bu mâᵓ-ı mübârekden bir dirhem ve bir dirhem [8]gülâb veyâẖûd şu ile ḳarışdırıp bir [9]terce bez çeker veyâ[10]ẖûd dibine câk ile veyâẖûd parmağı ile dişleriniñ diplerine süre [11]ve misvâk ile bir miḳdâr sürte inci gibi [12]beyâẓ ola.

Beşinci: Bir kişiniñ nefesi ḳoḳar olsa [13]günde bir dirhem miḳdârı bu mâᵓ-ı mübârekden [14]içmek ḳâbil olacaḳ ḳadar gülâb ile ḳarışdırıp [15]ṣabâḥ açla bir nice gün içmegi ᶜâdet edinip [16]istiᶜmâl eylese refᶜ ola inşâᵓallâhu Teᶜâlâ.

[17]**Altıncı:** Eger bir kişiniñ yüzü çil olsa ḥammâmdan /

دشروح اوزره باشنه سورد كدن صكره
اكر صغركيان دشلك جوركى واربسه پننه
ايله طملادە اكر يوق ايسه ديبلرينه طملاله
وايچ يانته وطيش يانته سوره نيجه كره
بو ايله ايره دفع اوله انشاء الله تعالى
دوردنجى اكر بركشينك دشلرى صارى
اولسه بوماء مباركدن بر درهم وبر درهم
كلاب ويا خود صو ايله قريشدوروب بر
ترجه برجكز ويا خود پنبه جاك ايله ويا
خود برماغى ايله دشلرينك ديبلرينه سوره
ومسواك ايله برمقدار سورته انجو كبى
بياض اوله بشنجى بركشينك نفسى قوقر اولسه
كونده بر درهم مقدارى بوماء مباركدن
ايچمك قابل اولاجق قدر كلاب ايله قارشدوروب
صباح آچله بر نيچه كون ايچمكى عادت ايدينوب
استعمال ايله سه رفع اوله انشاء الله تعالى
التنجى اكر بركشينك يوزى چل اولسه حمامدن

[1]جقدقدن صكره آلجه اولان يرلرك اوزرينه [2]بو ماء مباركدن بر قطره قويه لر، قورودقجه [3]ينه قويه لر. نيجه دفعه بويله ايده لر دفع اوله [4]بعون الله تعالى.

يدنجى: اكر بر كشينك زكامي [5]اولسه حمّامه وارب باشنى محكم تراش ايتدورب [6]بعده باشنى اسجق صو ايله محكم يويه، بعده [7]بر درهم مقداري بو ماء مباركدن وايكى [8]درهم مقدارى كلاب ايله قرشدورب [9]باشنه سورب محكم اوه لر، بعده حمّامدن جقد[10]قدن صكره بر مقدار يكى كتّان بزينى آتشه [11]محكم قزدوره باشنه قيوب دولبندين كيه، [12]بعده بر مقدار كبريتى ياقوب بورننى دوته [13]دوكه بلدوكي قدر طوته لر نيجه دفعه بويلجه [14]ايده لر دماغده بغلنان بلغمى سكوب يولنى آجوب [15]آقده دفع اوله بعون الله تعالى.

سكزنجى: اكر بر [16]كشينك اعضاسنده قاره وياخود آق بهق[(29)] [17]اولسه اول كمسنه اوّلا مغلا ومسهل استعمال/

[147 B] [1]çıḳdıḳtan soñra alaca olan yerlerin üzerine [2]bu mâᵓ-i mübârekden bir ḳaṭre ḳoyalar, ḳuruduḳça [3]yine ḳoyalar. Nice defᶜa böyle ideler defᶜ ola [4]bi-ᶜavni'llâhi Teᶜâlâ.

Yedinci: Eger bir kişiniñ zükâmı [5]olsa ḥammâma varıp başını muḥkem tırâş etdirip [6]baᶜdehu başını ısıcaḳ ṣu ile muḥkem yuya, baᶜdehu [7]bir dirhem miḳdârı bu mâᵓ-i mübârekden ve iki [8]dirhem miḳdârı gülâb ile ḳarışdırıp [9]başına sürüp muḥkem ovalar. Baᶜdehu ḥammâmdan çıḳdıḳ[10]dan sonra bir miḳdâr yeñi ḳattan bezini ateşe [11]muḥkem kızdıra başına ḳoyup dülbendin giye, [12]baᶜdehu bir miḳdâr kibrîti yaḳıp burnunu tuta [13]döñebildiği ḳadar tutalar, nice defᶜa böylece ideler, dimâğda bağlanan balğamı söküp yolunu açıp [15]aḳıda defᶜ ola bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ.

Sekizinci: Eger bir [16]kişiniñ aᶜzâsında ḳara veyâḫûd âḳ beheḳ [17]olsa ol kimesne evvelâ mağla ve müshil istiᶜmâl /

(29) *Vitiligo* olarak bilinen bir tür deri hastalığıdır. Sadeleştirilmiş metinde bu hususta detaylı bilgi verilmiştir.

جقد قدن صکره لکنجه اولان یرلرك اوزرینه
بوماء مبارکدن بر قطره قویه لر قورودقجه
ینه قویه لر نیجه دفعه بویله ایده لر دفع اوله
بعون الله تعالی یدنجی اکر بر کشینك زکامی
اولسه حمامه وارب باشنی محکم تراش ایتدوره
بعده باشنی اسجق صو ایله محکم یویه بعده
بر درهم مقداری بوماء مبارکدن وایکی
درهم مقداری کلاب ایله قریشدوروب
باشنه سوروب محکم اوغه لر بعده حمامدن جقد
قدن صکره بر مقداریکی کتان بزینی آتشه
محکم قزدوره باشنه قیوب دولبندین کیه
بعده بر مقدار کبریتی یاقوب بورننی دوته
دوکه بلدوکی قدر طوته لر نیجه دفعه بویلجه
ایده لر دماغده بغلنان بلغمی سکوب بولنی آجوب
آقده دفع اوله بعون الله تعالی سکزنجی اکر بر
کشینك اعضاسنده قان ویاخود آق بهق
اولسه اول کمسنه اولا امتلاء ومسهل استعمال

[1]ایدوب درونىی پاك ایده، بعده فصد ویاخود حجامت [2]ایتدوردب شیشه چکدره تا که دمِ فاسد ایله [3]بدنه جریان ایلمش اخلاط فاسده اخراج اولنه. کما [4]قال النّبيّ صلّی الله علیه وسلّم: ﴿ خير دوائكم المشي ﴾ [(30)]. [5]صدق رسول الله وصدق حبیب الله. بعده اون [6]کون یا دخی زیاده کونده بر درهم صباح طعام [7]یمدین بو ماء مبارکدن ایچمکه قابل اولاجق قدر [8]هندبا صویی ویاخود شکر شربتی ایله قرشدورب [9]ایچه. زیرا بو ماء مبارك كلُّ مُرّ دواءٌ فحواسنه [10]مظهر اولمشدر، غایت اکشیدر هر چند که استعمال [11]اولنه یا شکر شربتی ویاخود هندبا صویی ویا[12]خود ماء بطیخ ویاخود کلاب ویاخود ماء [13]زمزم ایله قرشدورب ایچه لر. اول مقدار که حین [14]شربده طبیعت حظّ ایلیه، زیرا طبیعت انسانه [15]بو مبارك ماء طعامه طوز کبی در. نته که طعام [16]طوز ایله وطوزاوران ایله در، دیرلر مشهوردر. [17]زیرا هر نسنه ده وزن واعتدال لازمدر. کما /

[148 A] [1]idüp derûnunu pâk ide, baᶜdehu faṣd veyâẖûd ḥacâmat [2]etdirip şişe çekdire tâ ki dem-i fâside ile [3]bedene cereyân eylemiş aẖlâṭ-ı fâside iẖrâc oluna. Kemâ [4]ḳâle en-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem: ﴿ **Ḫayru devâᵓikum el-mişyu** ﴾. [5]Ṣadaḳa Resûlullâh ve ṣadaḳa Ḥabîbullâh. Baᶜdehu on [6]gün yâ daẖî ziyâde günde bir ṣabâḥ ṭaᶜâm [7]yemedin bu mâᵓ-i mübârekden içmege ḳâbil olacaḳ ḳadar [8]hindibâ ṣuyu veyâẖûd şeker şerbeti ile ḳarışdırıp [9]içe. Zîrâ bu mâᵓ-i mübârek “Kullu murrin devâᵓun” feḥvâsına mażhar [10]olmuşdur, gâyet ekşidir, her çend ki istiᶜmâl [11]oluna yâ şeker şerbeti veyâẖûd hindibâ ṣuyu veyâ[12]ẖûd mâᵓ-i biṭṭîẖ veyâẖûd gülâb veyâẖûd mâᵓ-i [13]zemzem ile ḳarışdırıp içeler. Ol miḳdâr ki ḥîn-i [14]şürbde ṭabîᶜat-ı ḥażż ile, zîrâ ṭabîᶜat-ı insâna [15]bu mübârek mâᵓ ṭaᶜâma ṭuz gibidir. Niteki(m) [16]ṭuz ile ṭuzavuran iledir, derler meşhûrdur. [17]Zîrâ her nesnede vezn ve iᶜtidâl lâzımdır. Kemâ/

---

(30) el-Mizzî, *Tuḥfetu’l-Eşrâf*, XIII, 244, nu: 18860.

ایدوب درونتی پاك ایده بعده فصد ویاخود حجامت
ایتدوروب شیشه چکدره تاکه دم فاسد ایله
بدنه جریان ایلمش اخلاط فاسده اخراج اولنه کما
قال النبی صلی الله علیه وسلم خیر دوائکم المشیة
صدق رسول الله وصدق حبیب الله بعده اون
کون یا دخی زیاده کونده بر درهم صباح طعام
یمدین بوماء سیارکدن ایچمکه قابل اولاجق قدر
هندباصوبی ویاخود شکر شربتی ایله قرشدروب
ایچه زیرا بوماء مبارك کل حر دواء فحواسنه
مظهر اولمشدر غایت اکشیدر هرچند که استعمال
اولنه یا شکر شربتی ویاخود هندباصوبی ویا
خود ماء بطیخ ویاخود کلاب ویاخود ماء
زمزم ایله قرشدروب ایچه لر اول مقدار که حین
شربده طبیعت حظ ایلیه زیرا طبیعت انسانه
بومبارك ماطعامه طوز کبی درنته که طعام
طوز ایله وطوز اوزان ایله دردیرلر مشهوردر
زیرا هر سنه ده وزن واعتدال لازمدر کما

[1]قال الله تعالى جلّ جلاله: ﴿وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ [2]وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾ (31). بعده حمّامه وارب بر كيسه [3]ايله اول بهق اولان يرلرى محكم سورته وقزارده. بعده [4]بو ماء مباركدن اوزرينه نيجه كره سوره تا اول بهق [5]يرلرى صويله امّا اجيسنه صبر ايتمك كرك [6]بهق زائل اوله بعون الله تعالى.

طقوزنجى: اكر بر [7]كشى فرنك زحمتنه مبتلا اولسه حفظ الله تعالى [8]عباده بمتّه اول كمسنه ذكر اولنان كبى اولا. يا فصد [9]ويا حجامت ايتدورب بدننى دمِ فاسده دن پاک [10]ايده مغلا ومسهل استعمال ايدوب دروننى دخى اخلاط [11]فاسده دن منقّى ايده. اندن صكره اون كون وياخود [12]دخى زياده هر كون صباح طعام يمدين بر مثقال [13]بو ماء مباركدن ايچلمک قابل اولجق قدر شكر شربتى [14]وياخود هندبا صوبى ايله قرشدورب ايجه وبر [15]جزء بو ماء مباركدن واوج جزء كلاب ايله [16]قرشدورب ياره لره سوره. نيجه كرّه بويلجه ايده [17]دفع اوله واوج كونده بر كرّه حمّامه كره چقدقده /

[148 B] [1]ḳâle'llâhu Teᶜâlâ celle ve celâluhu: ﴿**Ve-aḳîmû'l-vezne bi'l-ḳısṭi ve-**[2]**lâ tuḫsirû'l-mîzân**﴾**.** Baᶜdehu ḥammâma varıp bir kîse [3]ile ol beheḳ olan yerleri muḥkem sürte ve ḳızarda. Baᶜdehu [4]bu mâᵓ-i mübârekden üzerine nice kerre süre tâ ol beheḳ [5]yerleri ṣoyula ammâ acısa ṣabr etmek gerek [6]beheḳ zâil ola bi-ᶜavni'llâhi Teᶜâlâ.

Doḳuzuncu: Eger bir [7]kişi frenk zaḥmetine mübtelâᵓ olsa ḥafiża'llâhu Teᶜâlâ [8]ᶜibâdehu ᶜammeten. Ol kimesne ẕikr olunan gibi ola. Ya faṣd [9]veyâ ḥacâmat etdirip bedenini dem-i fâsideden pâk [10]ede. Mağlâ ve müshil istiᶜmâl edip derûnunu daḫî aḫlâṭ-ı [11]fâsideden münaḳḳî ede. Ondan soñra on gün veyâḫûd [12]daḫî ziyâde her gün ṣabâḥ ṭaᶜâm yemedin bir misḳâl [13]bu mâᵓ-i mübârekden içilmek ḳâbil olacak ḳadar şeker şerbeti [14]veyâḫûd hindibâ ṣuyu ile ḳarışdırıp içe ve bir [15]cüzᵓ bu mâᵓ-i mübârekden ve üç cüzᵓ gülâb ile [16]ḳarışdırıp yaralara süre. Nice kerre böylece ede [17]defᶜ ola ve üç günde bir kerre ḥammama çıḳdıkda/

(31) Raḥmân, (55), 9.

قال الله تعالى جل جلاله واقيموا الوزن بالقسط
ولا تخسروا الميزان بعده حجامه وارب بركيسه
ايله اولنمقا ولان يرلري محكم سورته وقزارده بعده
بوماء مباركدن اوزرينه نيجه كره سوره تا اولنمق
يرلري صوويله اما اجيسنه صبر ايتمك كرك
بهوق زايل اوله بعون الله تعالى طقوزنجي اكر بر
كشي فرنك زحمتنه مبتلا اولسه حفظ الله تعالى
عباده بمثرا اولمسنه ذكر اولنان كبي اولا يا فصد
ويا حجامت ايده وروب بدننى دم فاسده دن پاك
ايده مغلا و مسهل استعمال ايدوب درونني دخي اخلاط
فاسده دن منقى ايده اندن صكره اون كون ويا خود
دخي زياده هر كون صباح طعام يمدين بر مثقال
بوماء مباركدن ايچمك قايل اولجق قدر شكر شربتي
ويا خود هند باصوى ايله قريشدروب ايچه وبر
جزء بوماء مباركدن واوچ جزء كلاب ايله
قريشدروب يارهلره سوره نيجه كره بويلجه ايده
دفع اوله واوچ كونده بر كره حجامه كره چقدقده

[1]منوال مشروح اوزره بو ماء مباركدن سوره [2]نيچه كون بو وجهله استعمال ايده، ياره لر بتوب [3]مرضى دفع اوله بعون الله تعالى.

اوننجى: اكر بر كشيده [4]جذام رنجى بلورسه نعوذ بالله من ذلك اول كمسنه [5]اوّلا وجه مشروح اوزره مغلا ومسهل استعمال [6]ايدوب دروننى دخى اخلاط فاسده دن منقّا ايده. [7]بعده اكر بلور آدم واريسه اكحل طمرندن دخى [8]قان آلدوره واوج كوندن صكره ورجين [9]طمرندن دخى قان الدوره. اكر بو طمرى بلور آدم [10]بولنمزسه فصد ايتدورب طمرلرين آجديره [11]وبدننه سلك اشورب وياخود حجامت ايتدورب [12]بعده شيشه جكدوره. كما قال النّبيّ صلّى الله عليه [13]وسلّم: ﴿ **مَا مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي بِمَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا أَمَرُونِي بِالْحِجَامَةِ، وقَالُوا: يَا مُحَمَّدُ، مُرْ أُمَّتَكَ [14]بِالْحِجَامَةِ** (32). **وفيها شفاء من الجذام والبرص والنعاس** ﴾ (33). [15]صدق رسول الله. وبالجمله بدننى دم فاسده [16]ايله جريان ايلمش اخلاطدن منقّا ايتدكدن/

[149 A] [1]minvâl-ı meşrûḥ üzre bu mâᵓ-i mübârekden süre [2]nice gün bu vecihle istiᶜmâl ede, yaralar bitip [3]marazı defᶜ ola bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ.

Onuncu: Eger bir kişide [4]cüẕẕâm renci belirse neᶜûẕu billâh min ẕâlike ol kimesne [5]evvelâ vech-i meşrûḥ üzre mağlâ ve müshil istiᶜmâl [6]edip derûnunu daḫî aḫlâṭ-ı fâsideden münaḳḳâ ide. [7]Baᶜdehu eger bilir adam var ise ekḥal ṭamarından daḫî [8]ḳan aldıra ve üç günden soñra vuruceyn [9]ṭamarından daḫî ḳan aldıra. Eger bu ṭamarı bilir adam [10]bulunmazsa faṣd etdirip ṭamarların açdıra [11]ve bedenine sülük üşürüp veyâḫûd ḥacâmat etdirip [12]baᶜdehu şişe çekdire. Kemâ ḳâle en-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi [13]ve sellem: ﴿ **Mâ marartu leylete usriye bî bi-meleᵓin mine'l-melâᵓiketi illâ emerûnî bi'l-ḥicâmeti, ve ḳâlû: Yâ Muḥammed, mur ummeteKe bi'l-ḥicâmeti. Ve fîhâ şifâᵓun mine'l-cuẕẕâmi ve'l-baraṣi ve'n-nuᶜâsi** ﴾. [15]Ṣadaḳa Resûlullâh. Ve bi'l-cümle bedenini dem-i fâside [16]ile cereyân eylemiş aḫlaṭdan münaḳḳâ etdikden /

(32) İbn Mâce, *Sünen*, II, s.1151, nu: 3477, 3479; Taberânî, *el-Muᶜcemu'l-Evsaṭ*, II, 313, nu: 2081.
(33) Tirmizî, *Sünen*, K. Tıbb: 12, Had. Nu: 2054.

بو شوال مشروح اوزره یوماء مبارکدن سوره
نیجه گون بو وجهله استعمال ایدهیارانلر بتوب
مرضی دفع اوله بعون الله تعالی اونجی اگر بر کشیده
جذام مرضی بلورسه نعوذ بالله من ذلك اولمسه
اوّلا وجه مشروح اوزره سغلدوب مسهل استعمال
ایدوب درونی اخلاط فاسده دن منقا ایده
بعده اگر بلور آدم وارديسه اکحل طمرندن دخی
قان آلدوره و اوچ گوندن صکره ورجین
طمرندن دخی قان آلدوره اگر بو طمری بلور آدم
بولنمزسه فصد ایتدوروب طمرلرین آجدیره
و بدننه سلك شوروب و یاخود حجامت ایتدوروب
بعده شیشه چکدوره کما قال النبی صلی الله علیه
وسلم ما مررت لیلة اسری بی بملاء من الملائکة
الا امرونی بالحجامة وقالوا یا محمد مر امتك
بالحجامة وفیها شفاء من الجذام والبرص والنعاس
صدق رسول الله و بالجمله بدننی دم فاسده
ایله جریان ایلمش اخلاطدن منقا ایتدکدن

[1]صکره قرق کون ویاخود ایچنده اتوره نیجه دفعه [2]بویله ایده دفع اوله ان شاء الله تعالی. دخی زیاده [3]هر کون صباح آچ قرنی بو ماء مبارکدن بر مثقال [4]ایچمکه قابل اولاجق قدر شکر شربتی ویاخود [5]هندبا صویی ایله قرشدورب ایچه ویدی کونده [6]بر کز جمله اعضاسنه بو ماء مبارکدن سوره، اجسنه [7]صبر ایلیه، واکشلردن وطوزلولردن وبالجمله حرارت [8]ویرن مخالف طعاملردن تمام پرهیز ایده. قرق [9]کوندن صکره حمّامه واره خوش اوله بعون [10]الله تعالی.

اونبرنجي: اکر بر کشینك اشلر یاره لری [11]ویاخود سراجه سي اولسه یوقاروده ذکر اولنان [12]کبی دروننی دم واخلاط فاسده دن منقّا ایتدکدن [13]صکره بو ماء مبارکدن کونده بر مثقال صباح [14]طعام یمدین ذکر اولنان کبی شکر شربتی و[15]یاخود هندبا صویی ایله قرشدورب ایچمکی [16]عادت ایدینوب استعمال ایده، بر جزئی بو ماء مبار[17]کدن وایکی جزء ماء ورد ایله قرشدورب پنبه ایله /

[149 B] [1]soñra ḳırḳ gün veyâḫûd içinde otura nice defᶜa [2]böyle ede defᶜ ola inşâᵓallâhu Teᶜâlâ. Daḫi ziyâde [3]her gün ṣabâḥ aç ḳarnı bu mâᵓ-i mübârekden bir mis̱ḳâl [4]içmege ḳâbil olacaḳ ḳadar şeker şerbeti veyâḫûd [5]hindibâ ṣuyu ile ḳarışdırıp içe ve yedi günde [6]bir kez cümle aᶜzâsına bu mâᵓ-i mübârekden süre, acısına [7]ṣabr eyleye ve ekşilerden ve ṭuzlulardan ve bi'l-cümle ḥarâret [8]veren muḫâlif ṭaᶜâmlardan tamâm perhîz ede. Ḳırḳ [9]günden soñra ḥammâma vara ḫoş ola bi-ᶜavni[10]llâhi Teᶜâlâ.

Onbirinci: Eger bir kişiniñ aşılır yaraları [11]veyâḫûd sirâcesi olsa yuḳarıda ẕikrolunan [12]gibi derûnunu dem ve aḫlaṭ-ı fâsideden münaḳḳâ etdikden [13]soñra bu mâᵓ-i mübârekden günde bir mis̱ḳâl ṣabâḥ [14]ṭaᶜâm yemedin ẕikr olunan gibi şeker şerbeti ve[15]yâḫûd hindibâ ṣuyu ile ḳarışdırıp içmegi [16]ᶜâdet edinip istiᶜmâl ede, bir cüzᵓi bu mâᵓ-i mübâre[17]kden ve iki cüzᵓ mâᵓ-i verd ile ḳarışdırıp penbe ile /

صکره قرق کون ویاخود ایچنده اتوره نیجه دفعه
بو یله ایده دفع اوله ان شاء الله تعالی دخی زیاده
هر کون صباح آچ قرنی بو ماء مبارکدن بر مثقال
ایچمکه قابل ولاجق قدر شکر شربتی ویا خود
هند باصوتی ایله قرشدوره بایچه و یدی کونده
بر کز جمله اعضاسنه بو ماء مبارکدن سوره اچسنه
صبر ایلیه واکشلودن وطوزلولردن و بالجمله حرارت
ویرن مخالف طعاملردن تمام پرهیز ایده قرق
کوندن صکره حمامه وارە خوش اوله بعون
الله تعالی اون برنجی اکر برکشینك اشلو یاره لری
ویاخود سراجه سی اولسه یوقاروده ذکر اولنان
کبی درونی دمو اخلاط فاسدەدن منقا ایتدکدن
صکره بو ماء مبارکدن کونده بر مثقال صباح
طعام یمدین ذکر اولنان کبی شکر شربتی و
یاخود هند باصوی ایله قرشدروب ایچمکی
عادت ایدینوب استعمال ایده برجزئی بو ماء مبا
رکدن وایکی جزء ماء ورد ایله قرشدروب پنبه ایله

[1]اول یاره لرك ویاخود سراجه نك اوزرینه سوره لر و[2]پنبه اوره لر، نیجه كره بویلجه ایده لر دفع اوله [3]بعنایة الله تعالی.

اون اكنجی: بر كشینك اعضاسنده [4]سنرسی اولسه ویا وجع مفاصلی اولسه نعوذ [5]بالله من ذلك اول كمسنه منوال مشروح اوزره [6]اولا مغلا ومسهل استعمال ایدوب واحتقان [7]ایتدروب درونني پاک ایتدره، بعده اول اغرین [8]یرك طمرن بولوب فصد ایتدره ویاخود اغرین [9]یرك اوزرنه سلك یاپشدره ویاخود حجامت [10]ایتدره، بعده شیشه چكدره، وجه مشروح [11]اوزره دم فاسده ایله اعضایه جریان ایتمش [12]اخلاط فاسده یی اخراج ایتدره. كما قال النّبيّ [13]صلّى الله علیه وسلّم: ﴿**خیر الدواء الفصد و[14]الحجامة، وفیها شفاء سمویّة**﴾ [(34)]. صدق رسول الله. بعده [15]اون كون یا دخی زیاده بو ماء مباركدن بر [16]درهم ذكر اولنان كبی شكر شربتی ویاخود [17]هندبا صویی ایله قرشدورب ایچه، بعده بو ماء مباركدن /

[150 A] [1]ol yaralarıñ veyâẖûd sirâceniñ üzerine süreler ve [2]penbe (v)uralar, nice kerre böylece edeler defᶜ ola [3]bi-ᶜinâyetillâhi Teᶜalâ.

Onikinci: Bir kişiniñ aᶜżâsında [4]sinirsi olsa veyâ veceᶜ-i mafâṣılî olsa neᶜûẕu [5]billâhi min ẕâlike ol kimesne minvâl-ı meşrûḥ üzre [6]ola mağlâ ve müshil istiᶜmâl edip ve iḥtiḳân [7]etdirip derûnunu pâk etdire, baᶜdehu ol ağrıyan [8]yeriñ ṭamarın bulup faṣd etdire veyâẖûd ağrıyan [9]yeriñ üzerine sülük yapışdıra veyâẖûd ḥacâmat [10]etdire, baᶜdehu şîşe çekdire, vech-i meşrûḥ [11]üzere dem-i fâside ile aᶜżâya cereyân etmiş [12]aẖlâṭ-ı fâsideyi iẖrâc etdire. Kemâ ḳâle en-Nebiyyu [13]ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem: **﴾ Ḥayru'd-devâᵓi el-faṣdu veᵓ[14]l-ḥicâmetu, ve fîhâ şifâᵓun semeviyyetun ﴿.** Ṣadaḳa Resûlullâh. Baᶜdehu [15]on gün yâ daẖî ziyâde bu mâᵓ-i mübârekden bir [16]dirhem ẕikr olunan gibi şeker şerbeti veyâẖûd [17]hindibâ ṣuyu ile ḳarışdırıp içe, baᶜdehu bu mâᵓ-i mübârekden/

---

(34) Hadis kaynaklarında [خَيْرُ الدَّوَاءِ الْحِجَامَةُ، وَالْفَصْدُ] lafzıyla geçer. Kanaatimize göre, ya Akşemseddîn'in rivâyeti aldığı kaynakta yahut müntensih hatası olarak önce [الْحِجَامَةُ] yazılması gerekirken sonraya bırakılmıştır. Anlamı değiştirmemekle berâber hadisin metni maḳlûbtur. Bkz. İbn Ḳayyim el-Cevziyye, *eṭ-Ṭıbbu'n-Nebevî*, s. 43; A.mlf., *Zâdu'l-Meᶜâd*, IV, s. 50.

اولنباره لرك ويا خود سراجه نك اوزرينه سورلور
پنبه اوره لرنيجه كره بو بلجه ايده لر دفع اوله
بعناية الله تعالى اون اكنجى بر كشينك اعضاسنده
سنوسى اولسه ويا وجع مفاصلى اولسه نعوذ
بالله من ذلك اول كسنه سنوال مشروح اوزره
اولا مغلا ومسهل استعمال ايدوب واحتقان
ايده روبه رونى پاك ايده ره بعده اول عزين
برك طمرن بولوب فصد ايده ره ويا خود اغرين
يرك اوزرينه سلك ياپشده ره ويا خود حجامت
ايده ره بعده شيشه چكده ره وجه مشروح
اوزره دم فاسده ايله اعضايه جريان ايتمش
اخلاط فاسده يى اخراج ايده ره كما قال النبي
صلى الله عليه وسلم خير الدواء الفصد و
الحجامة وفيها شفاء سموية صدق رسول الله بعده
اون كون يا دخى زياده بوماء مباركدن بر
درهم ذكر اولنان كبى شكر شربتى ويا خود
هندباصويى ايله ايچه بعده بوماء مباركدن

[1]اسّی صو ایچنه وافرجه قاته شویلکه [2]اکشلکدن ایچلمامك مرتبه سنده اوله وبر [3]مناسب قابه قیوب بوغرنه دك ایچنده اتوره، [4]نیجه دفعه بویله ایده دفع اوله ان شاء الله [5]تعالی.

اون اوچنجی: اکر بر کشینك بدننده [6]ویاخود تمره کو اولسه وما اشبه ذلك اول کمسنه [7]منوال مشروح اوزره کندویی اخلاط فاسده [8]ودم فاسده دن منقّا ایتدکدن صکره حمّامه [9]وارب محکم ینوب وکیسه ایله بدننی محکم [10]سورته، بعده بر جزء بو ماء مبارکدن وبر [11]جزئی کلاّب ایله قرشدروب بدننه سوره [12]بر نیجه دفعه بویلجه ایده وکونده بر مثقال [13]بو ماء مبارکدن شکر شربتی ویاخود [14]هندبا صویی ایله ذکر اولنان وجه اوزره [15]قرشدروب نیجه کون صباح طعامن یمدین [16]ایچه دفع اوله بعون الله تعالی.

اون دور[17]دنجی: اکر بر کشی آرق اولسه ویا ضعیف وبی/

[150 B] [1]ıssı ṣu içe vâfirce ḳâta şöyle ki [2]ekşiliginden içilmemek mertebesinde ola ve bir [3]münâsib ḳaba ḳoyup buğuruna dek içinde otura, [4]nice defᶜa böyle ede defᶜ ola inşâᵓallâhu [5]Teᶜâlâ.

On Üçüncü: Eger bir kişiniñ bedeninde [6]veyâẖûd temregu olsa ve-mâ eşbehu ẕâlike ol kimesne [7]minvâl-i meşrûḥ üzre kenduyi aẖlâṭ-ı fâside [8]ve dem-i fâsideden münaḳḳâ etdikden soñra ḥammâma [9]varıp muḥkem yunup ve kîse ile bedenini muḥkem [10]sürte, baᶜdehu bir cüzᵓ bu mâᵓ-i mübârekden ve bir [11]cüzᵓi güllâb ile ḳarışdırıp bedenine süre [12]bir nice defᶜa böylece ede ve günde bir miṡḳâl [13]bu mâᵓ-i mübârekden şeker şerbeti veyâẖûd [14]hindibâ ṣuyu ile ẕikr olunan vecih üzre [15]ḳarışdırıp nice gün ṣabâḥ ṭaᶜâmın yemedin [16]içe defᶜ ola bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ.

On Dör[17]düncü: Eger bir kişi arıḳ olsa veyâ żaᶜîf ve bî- /

استی صووا ایچنه وافرجه قاته شویلکه

اکشلکیدن ایچلامالغ مرتبه سنه اوله و بر

مناسب قابه قیوب بوغرنه دك ایچنده اتوره

نیجه دفعه بویله ایده دفع اوله انشاء الله

تعالی اون اوچنجی اگر بر کشینك بدننده

ویا خود عمومی گوا اولسه واشبه ذلك اولمکسته

منوال المشروح اوزره کندویی اخلاط فاسده

ودم فاسده دن منقا ایتدکدن صکره حمامه

واره یعنی کیبوب وکیسه ایله بدننی محکم

سورته بعده بر جزء بوماء مبارکدن و بر

جزء کلاب ایله قریشدروب بدننه سوره

بر نیجه دفعه بویلیجه ایده و کوننده بر مثقال

بوماء مبارکدن شکر شربتی ویا خود

هندبا صوبی ایله ذکر اولنان وجه اوزره

قریشدروب نیجه گون صباح طعامندن مقدم

ایچه دفع اوله بعون الله تعالی اون دورد

نجی اگر بر کشی ارق اولسه ویا ضعیف ونحیف

[1]قوّت وبكزى صارى اولسه دلرسه كم سمز و[2]كوزل وقوى مزاج وبكزي قرمزي اوله. اول [3]كمسنه اوّلا وجه مشروح اوزره مغلا ومسهل [4]استعمال ايدوب واحتقان ايتدورب و[5]بالجمله بدننى ودرونني اخلاط فاسده [6]دن پاک ومنقّا ايتدكدن صكره وهر آي [7]يكى اولدوغى كوندن اون بش كونه دك [8]هر صباح بچوق درهم بو ماء مباركدن ذكر [9]اولنان كبى شكر شربتى ايله قرشدورب ايچمكه [10]عادت ايدينوب استعمال ايده مرادي حاصل اوله [11]بعون الله تعالى.

اون بشنجى: بر كشينك سنجوسي [12]اولسه وياخود يوركى آغرسه وما أشبه [13]ذلك بو ماء مباركدن بر مثقال وايچمك قابل [14]اولجق اسجق صو ايله شكر شربتى ايله قرشدروب [15]ايجه دفع اوله انشاء الله تعالى.

اون التنجى: [16]اكر بر كشينك يوركنده حرارتى اولسه بو [17]ماء مباركدن وجه مشروح اوزره شكر/

[151 A] [1]ḳuvvet ve beñzi ṣarı olsa semiz ve [2]güzel ve ḳavî mizâc ve benzi ḳırmızı ola. Ol [3]kimesne evvelâ vech-i meşrûḥ üzre mağlâ ve müshil [4]isti^cmâl edip iḥtiḳân etdirip ve [5]bi’l-cümle bedenini ve derûnunu aḫlâṭ-ı fâside[6]den pâk ve münaḳḳâ etdikden soñra ve her ay [7]yeñi olduğu günden on beş güne dek [8]her ṣabâḥ buçuḳ dirhem bu mâʾ-i mübârekden ẕikr [9]olunan gibi şeker şerbeti ile ḳarışdırıp içmege [10]ᶜâdet edinip istiᶜmâl ede murâdı ḥâṣıl ola [11]bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ.

On Beşinci: Bir kişiniñ sancısı [12]olsa veyâḫûd yüregi ağrısa ve-mâ eşbehe [13]ẕâlike bu mâʾ-i mübârekden bir misḳâl ve içmeḳ ḳâbil [14]olacaḳ ısıcıḳ ṣu ile şeker şerbeti ile ḳarışdırıp [15]içe defᶜ ola inşâʾallâhu Teᶜâlâ.

On Altıncı: [16]Eger bir kişiniñ yüreginde ḥarâreti olsa bu [17]mâʾ-i mübârekden vech-i meşrûḥ üzre şeker /

قوت و بکزی صاری اولسه دلوسه کرسمز و
کوزل و قوی مزاج و بکزی قرمزی اولسه اول
کمسنه اولا وجه مشروح اوزره مغلا و مسهل
استعمال ایدوب و احتقان ایدوب و
بالجمله بدنی و درونی اخلاط فاسده
دن پاك و منقا ایتدکدن صکره و هر آی
یکی اولدوغی کوندن اون بش کونه دك
هر صباح بچوق درهم بو ماء مبارکدن ذکر
اولنان کبی شکر شربتی ایله قرشدروب ایچمکه
عادت ایدینوب استعمال ایدرسه مرادی حاصل اوله
بعون الله تعالی اون بشنجی بر کشینك سنجوسی
اولسه و یاخود یورکی آغرسه و ما اشبه
ذلك بو ماء مبارکدن بر مثقال و ایچمك قابل
اولمجق اسجق صو ایله شکر شربتی ایله قرشدروب
ایچه دفع اوله ان شاء الله تعالی اون التنجی
اکر بر کشینك یورکنده حرارتی اولسه بو
ماء مبارکدن وجه مشروح اوزره شکر

[1]شربتی ویا کلاّب ایله ایچه یورکنده [2]حرارتی دفع اوله ان شاء الله تعالی.

اون یدنجی: [3]اکر بر کشینك قرننده صولجان اولسه وما اشبه [4]ذلك من الحیوانات بو ماء مبارکدن صباح [5]آچ قرنی ایکن ذکر اولنان کبی صو ایله ویا[6]خود شکر شربتی ایله قرشدروب ایچمکی عادت [7]ایله دفع اوله ان شاء الله.

اون سکزنجی: [8]اکر بر کشینك تاتار قوردی اولسه بو ماء مبار[9]کدن بر مثقال ذکر اولنان کبی ایچمکه قابل [10]اولجق قدر اسی صو ایله ازلمش شکر شربتی [11]ایله ایجه دفع اوله.

اون طقوزنجی: بر [12]کشینك سدکی یولنده طاش طورسه هر [13]کون بو ماء شریفدن ذکر اولنان کبی ایچمکه [14]قابل اولجق قدر قرپوز صویی ایله قرشدروب [15]نیجه کرّه استعمال ایده دفع اوله ان شاء الله.

[16]**یکرمنجی:** اکر بر کشینك بواصری اوله اول کمسنه اون [17]کون یا دخی زیاده صباح آچ قرننده ایکن /

[151 B] [1]şerbeti veyâ güllâb ile içe yüreginde [2]ḥarâreti defᶜ ola inşâᵓallahu Teᶜâlâ.

On Yedinci: [3]Eger bir kişiniñ ḳarnında ṣolucan olsa ve-mâ eşbehe [4]ẕâlike mine’l-ḥayvânâti bu mâᵓ-i mübârekden ṣabâḥ [5]aç ḳarnı iken ẕikr olunan gibi ṣu ile veyâ[6]ḫûd şeker şerbeti ile ḳarışdırıp içmegi ᶜâdet [7]eyleye defᶜ ola inşâᵓallâhu Teᶜâlâ.

On Sekizinci: [8]Eger bir kişiniñ tâtâr ḳurdu olsa bu mâᵓ-i mübâre[9]kden bir misḳâl ẕikr olunan gibi içmege ḳâbil [10]olacaḳ ḳadar ısı ṣu ile ezilmiş şeker şerbeti [11]ile içe defᶜ ola.

On Doḳuzuncu: Bir [12]kişiniñ sıdıki yolunda ṭaş ṭursa her [13]gün bu mâᵓ-i şerîfden ẕikr olunan gibi içmege [14]ḳâbil olacaḳ ḳadar ḳarpuz ṣuyu ile ḳarışdırıp [15]nice kerre istiᶜmâl ede defᶜ ola inşâᵓallâhu Teᶜâlâ.

[16]**Yigirminci:** Eger bir kişiniñ bevâṣırı olsa ol kimesne on [17]gün yâ daḫî ziyâde ṣabâḥ aç ḳarnında iken/

شربتی ویا کلاب ایله ایچه یورکنده وجکرنده
حرارتی دفع اوله انشاء الله تعالی اون یدنجی
اکر بر کشینک قرننده صولجانَ اوله وما اشبه
ذلك من الحیوانات بو ماء مبارکدن صباح
آچ قرنینه ایکی ذکر اولنان کبی صو ایله ویا
خود شکر شربتی ایله قریشدروب ایچمکی عادت
ایله دفع اوله انشاء الله تعالی اون سکزنجی
اکر بر کشینک تاتار قوردی اوله بو ماء مبا
رکدن بر مثقال ذکر اولنان کبی ایچمکه قابل
اولجق قدر اسی صو ایله ازلمش شکر شربتی
ایله ایچه دفع اوله اون طقوزنجی بر
کشینک سدکی یولنده طاش طورسه هر
کون بو ماء شریفدن ذکر اولنان کبی ایچمکه
قابل اولجق قدر قریوز صوینی ایله قریشدروب
ایچه کتی استعمال ایده دفع اوله ان شاء الله
یکرمنجی اکر بر کشینک بواصیر اولسه اون
اولسه
کون یا دخی زیاده صباح آچ قرننده ایکی

[1]بو ماء مباركدن بر مثقال ذكر اولنان كبى شكر [2]شربتى ايله قرشدروب ايچه وطشره مقعدي [3]كنارنده سكللّر واريسه يتاجغى زماننده بعد [4]التغوّط غايث ايو خمر ايله طهارت ايدوب [5]بعده محكم دوكلمش صبر سقوطيري بر مقدار [6]پنبه اوزرينه قيوب سكللّر اوزرينه قويه [7]بر نيجه دفعه بويلجه ايده، ايچرى وطشره دن [8]بواصرى دفع ايده بعون الله تعالى.

يكرمى برنجى: [9]اكر بر كشينك عقلنده نقصان اولوب نسياني [10]غالب اولسه يا كثرت بلغمدن ياخود كناه [11]اشلمكدندن نتكم پيغمبر صلّى الله عليه وسلّم بيور[12]مشدر: ﴿ **آفة العلم النسيان وأصل النسيان [13]العصيان** ﴾[35]. نسيان اكر كثرت بلغمدن ايسه مغلا [14]ومسهل استعمال ايدوب درونني تنقيه ايده، بعده كونده بر مثقال بو ماء مباركدن ايچمكه قابل [15]اولجق قدر اسّى صو ايله قرشدروب صباح [16]آجله ايچمكى عادت ايدوب استعمال ايليه اكر/

[152 A] [1]bu mâ'-i mübârekden bir misḳâl ẕikr olunan gibi şeker [2]şerbeti ile ḳarışdırıp içe ve dışarı maḳ^cadı [3]kenârında sigiller var ise yatacağı zamânında ba^cde'[4]ṭ-ṭağavvuṭ-i ğâyis iyi ḫamr ile ṭahâret edip [5]ba^cdehu muḥkem dögülmüş ṣabır suḳûṭîri bir miḳdâr [6]penbe üzerine ḳoyup sigiller üzerine ḳoya [7]bir nice def^ca böylece ede, içeri ve dışarıdan [8]bevâṣırı def^c ede bi-^cavnillâhi Te^câlâ.

Yigirmi Birinci: [9]Eger bir kişiniñ ^caḳlında noḳṣân olup nisyânı [10]ğâlib olsa yâ keṡret-i balğamdan yâḫûd günâh [11]işlemekdinden nitekim Peygamber ṣallâllâhu ^caleyhi ve sellem buyur[12]muşdur: ﴾**Âfetu'l-^cilmi en-nisyânu ve aṣlu'n-nisyâni [13]el-^ciṣyânu** ﴿. Nisyân eger keṡret-i balğamdan ise mağlâ [14]ve müshil isti^cmâl edip derûnunu tenḳiye ede, ba^cdehu günde bir misḳâl bu mâ'-i mübârekden içmege ḳâbil [15]olacaḳ ḳadar ısı ṣu ile ḳarışdırıp ṣabâḥ [16]açla içmegi ^câdet edip isti^cmâl eyleye eger /

---

[35] Dârimî, *Sünen*, I, 121, nu: 268-269; Beyhakî, *Şu'abu'l-Îmân*, IV, 158, nu: 4648; Buhârî, *et-Târîh'ul-Kebîr*, IV, 353, nu: 3115.

بومای مبارکدن بر مثقال ذکر اولنان کبی شکر
شربتی ایله قریشدروب ایچه وطشره مقعدی
کنارنده سکللر واریسه یتاجغی زماندن بعد
التغوط غایتله یوخمر ایله طهارت ایدوب
بعده محکم دوکلمش صبر سقوطیری بر مقدار
پنبه اوزرینه قیوب سکللر اوزرینه قویه
برنیچه دفعه بو یللجه ایدیجک ایچری وطشره دن
بواصوری دفع ایدر بعون الله تعالی یکرمی بشنجی
اکر بر کشینک عقلنده نقصان اولوب دنیایی
غالب اولسه یا کثرت بلغمدن یا خود کناه
اشلمکدندر نتکیم پیغمبر صلی الله علیه وسلم بیور
مشدر العلم النسیان واصل النسیان
العصیان نسیان اکر کثرت بلغمدن ایسه مغلاه
ومسهل استعمال ایدوب درونی تنقیه ایدر بعده
کونده بر مثقال بومای مبارکدن ایچمکه قابل
اولمجق قدر اسی صو ایله قریشدروب صباح
آچله ایچمکی عادت ایدوب استعمال ایلیه اکر

[1]عصياندن ايسه سورۀ فاتحه يى بو ماء شريف [2]ايله بر يشل صرچه لو جناغه يازوب كلاب [3]ايله حلّ ايدوب ايچه دفع اوله ان شاء الله تعالى.

[4]**يكرمى ايكنجى**: اكر بر كشينك ماليخولياسى اولسه [5]يا كثرت قاندن اولور. اكر قان كثرتندن ايسه [6]باش طمرندن وياخود قيفال طمرندن قان آله لر [7]وياخود كثرت سودادن حاصل اولور. بر بخار [8]در كه بلوط كنشى قاپلر كبى دماغى قپلر، عقلى [9]بر اكنده ايدر اسطخدوس پرورده سى استعمال ايدوب [10]تنقيۀ دماغ ايده لر ومغلا مسهل استعمال ايدوب [11]تنقيۀ درون ايده لر، بعده بو ماء مباركدن [12]كون ده مثقال ذكر اولنان كبى اسّى صو ايله شكر [13]شربتى ايله قرشدروب صباح آجله ايچمكى [14]وبر جزئى بو ماء مباركدن وبر جزئى كلاب [15]ايله قرشدروب بعد التراش باشنه سورمكى [16]نيجه كون عادت ايدينه وطوزلى وقورى وغليظ [17]ومخالف طعاملر يديرميه لر دفع اوله بعون/

[152 B] [1]ᶜiṣyândan ise sûre-i Fâtiḥa'yı bu mâᵓ-i şerîf [2]ile bir yeşil şırçalı çanağa yazıp gülâb [3]ile ḥall edip içe defᶜ ola inşâᵓallâhu Teᶜâlâ.

[4]**Yigirmi İkinci:** Eger bir kişiniñ mâlîḫulyâsı olsa [5]yâ kes̱ret-i ḳândan olur. Eger ḳân kes̱retinden ise [6]baş ṭamarından veyâḫûd ḳîfâl ṭamarında ḳân alalar [7]veyâḫûd kes̱ret-i sevdâdan ḥâṣıl olur. Bir buḫâr [8]dır ki bulûṭ güneşi kaplar gibi dimâğı ḳaplar, ᶜaḳlı [9]bir añında ayıdır isṭaḫdus perverdesi istiᶜmâl edip, [10]tenḳiye-i dimâğ edeler ve mağlâ ve müshil istiᶜmâl edip [11]tenḳiye-i derûn edeler, baᶜdehu bu mâᵓ-i mübârekden [12]günde misḳâl ẕikr olunan gibi ısı ṣu ile şeker [13]şerbeti ile ḳarışdırıp ṣabâḥ açla içmegi [14]ve bir cüzᵓi bu mâᵓ-i mübârekden bir cüzᵓi gülâb [15]ile ḳarışdırıp baᶜde't-tırâş başına sürmegi [16]nice gün ᶜâdet edine ve ṭuzlu ve ḳuru ve ğalîż [17]ve muḫâlif ṭaᶜâmlar yedirmeyeler defᶜ ola bi-ᶜavni-./

عصیاندن ایسه سورهٔ فاتحه‌یی بوماء شریف
ایله بر یشل صرچه لوجناغه یازوب گلاب
ایله حل ایدوب ایچه دفع اوله انشاء الله تعالی
بکرمی ایکنجی اکر بر کشینک مالیخولیاسی اولسه
یا کثرت قاندن اولور اکر قان کثرتندن ایسه
باش طمرندن و یاخود قیفال طمرندن قان آله لر
و یاخود کثرت سودادن حاصل اولور بر بخار
درکه بلوط کتنی قایلر کبی دماغی قپلر عقلی
براکنده ایدر اسطخودوس پرورده سی استعمال ایدوب
تنقیهٔ دماغ ایده لر بعده مسهل استعمال ایدوب
تنقیهٔ درون ایده لر بعده بوماء مبارکدن
کونده مثقال ذکر اولنان کبی ایتی صو ایله شکر
شربتی ایله قرشدروب صباح آچله ایچمکی
و بر جزئی بوماء مبارکدن و بر جزئی گلاب
ایله قرشدروب بعد التراش باشنه سورمکی
نیجه کون عادت ایدینه و طوزلی و قوری و غلیظ
و مخالف طعاملر ییمیه لر دفع اوله بعونه

[1]الله تعالى.

يكرمى اوجنجى: اكر بر كشينك استسقا زحمتى [2]اولسه طلاق بيومكدن اولور، ازالسنه سعى اتمك [3]كرك ومعده وجكر فسادندن اولور. شراب قشر، هندبا [4]ايچره لر وديناری ايجوره لر، غليظ ومخالف [5]طعاملردن يديرميه لر، لطيف ومعتدل طعاملر يديره [6]لر. اول دخی آزه جق اوله اتمک يميه وصو ايچميه [7]حمّامه كيرميه وصووقدن صقنه وصو يرينه [8]بر مثقال بو ماء مباركدن ذكر اولنان كبى [9]شكر شربتى وياخود هندبا صويى ايله قرشدرب [10]ايچه وقينمش اسّى صويه بو ماء شريفدن وافرجه [11]قته. شويلكه صو اكشيلكندن ايچلميه وايچنه [12]كروب بوغازنه دكن اتوره دفع اوله بعون [13]الله تعالى.

يكرمى دوردنجى: اكر بر كشى يه حمّاءِ [14]محرقه عارض اولسه وياخود استمه طوتسه [15]اخلاط حركتندندر، مغلا ومسهل استعمال [16]ايدوب درونني پاک ايده، بعده بو ماء مباركدن [17]كونده بر درهم شكر شربتى ايله قرشدروب /

[153 A] [1]-llâhi Teᶜâlâ.

Yigirmi Üçüncü: Eger bir kişiniñ istisḳâ zaḥmeti [2]olsa ṭalâḳ büyümekden olur, izâlesine saᶜy etmek [3]gerek ve miᶜde ve ciger fesâdından olur. Şarâb-ı ḳışr, hindibâ [4]içireler ve dînârî içireler, ğalîẓ ve muḫâlif [5]ṭaᶜâmlardan yedirmeyeler, laṭîf ve muᶜtedil ṭaᶜâmlar yedire[6]ler. Ol daḫî azıcıḳ ola etmek yemeye ve ṣu içmeye ve [7]ḥammâma girmeye ve ṣovuḳdan ṣaḳına ve ṣu yerine [8]bir miṯḳâl bu mâᵓ-i mübârekden ẕikr olunan gibi [9]şeker şerbeti veyâḫûd hindibâ ṣuyu ile ḳarışdırıp [10]içe ve ḳaynamış ısı ṣuya bu mâᵓ-i şerîfden vâfirce [11]ḳata. Şöyle ki ṣu ekşiliginden içilmeye ve içine [12]girip boğazına degin otura defᶜ ola bi-ᶜavni[13]llâhi Teᶜâlâ.

Yigirmi Dördüncü: Eger bir kişiye ḥammâ-i [14]muḥriḳa ᶜârıẓ olsa veyâḫûd isıtma ṭutsa [15]aḫlâṭ-ı ḥareketindendir, mağlâ ve müshil istiᶜmâl [16]edip derûnunu pâk ede, baᶜdehu bu mâᵓ-i mübârekden [17]günde bir dirhem şeker şerbeti ile ḳarışdırıp /

الله تعالى يكرمى اوچنجى اكر بر كشينك استسقا زحمتى
اولسه طلاق بيومسكدن اولور ازا السنه سعى ايتمك
كرك و معده و جكر فسادندن اولور شراب قشر هندبا
ايچه لر و دينارى ايچونلر غليظ و مخالف ره
طعاملردن يديرميه لر لطيف و معتدل طعاملر يديره
لر اول دخى آزجق اوله اتمك يميه و صو ايچميه
حمامه كيرميه و صو وقدن صقنه و صو يرينه
بر مثقال بوماء مباركدن ذكر اولنان كبى
شكو شربتى و ياخود هندبا صوى ايله قرشدروب
ايچه و قيمش استى صويه بوماء شريفدن و افرجه
قته شويلكه صوا كشيلكتدن ايچليه و ايچنم
كروب بوغازنه دكن اتورب دفع اوله بعون
الله تعالى يكرمى دوردنجى اكر بر كشينك حماء
محرقه عارض اولسه و ياخود اتمه طولسه
اخلاط حركتدندر مغلاة و مسهل استعمال
ايدوب درونى پاك ايدن بعده بوماء مباركدن
كوتوب بر درهم شكو شربتى ايله قرشدروب

[1]برنجه كون استعمال ايده دفع اوله بامر الله تعالى.

[2]**يكرمي بشنجي**: اكر بر كشى نقريسه مبتلا اولسه [3]نعوذ بالله من ذلك اول كمسنه منوال مشروح اوزره [4]مغلا ومسهل استعمال ايدوب واحتقان ايتدروب [5]وبالجملة درونني پاك ومنقّا ايده، بعده صاغ و [6]صول يانده باسلق طمرى ديرلر، بر طمر واردر. اكر [7]بلور آدم واريسه آندن قان الديره لر. اكر بلور يوغيسه [8]آغريوب زحمت وين يرك اطرافنه سلك ياپشدره [9]وياخود حجامت ايتديره، بعده وجه مشروح اوزره [10]شيشه جكدره، دم فاسد ايله بدنه جريان ايدن [11]اخلاط فاسده يى اخراج ايده. كما قال النبيّ صلّى [12]الله عليه وسلّم: ﴿ **الفصد والحجامة نفع من كلّ داء** ﴾ [36]. [13]بعده يكرمى كون ياخود زياده بو ماء مباركدن [14]كونده بر مثقال ذكر اولنان كبى شكر شربتى وياخود [15]هندبا صويى ايله قرشدورب آغرين يرلرينه [16]سوره واكشيلردن وتورشيلردن تمام پرهيز [17]ايليه دفع اوله بامر الله تعالى.

يكرمى التنجى: اكر بر /

[153 B] [1]birinci gün isticmâl ede defc ola bi-cavnillâhi Tecâlâ.

[2]**Yigirmi Beşinci:** Eger bir kişi nıḳrısa mübtelâ olsa [3]necûẕu billâh min ẕâlike ol kimesne minvâl-i meşrûḥ üzre [4]mağlâ ve müshil isticmâl edip ve iḥtiḳân etdirip [5]ve bi’l-cümle derûnunu pâk ve münaḳḳâ ede, bacdehu ṣağ ve [6]ṣol yanında basılıḳ ṭamarı dirler bir ṭamar vardır. Eger [7]bilir adam var ise andan ḳan aldıralar. Eger bilir yoğ ise [8]ağrıyıp zaḥmet veren yeriñ eṭrâfına sülük yapışdıra [9]veyâẖûd ḥacâmat etdire, bacdehu vech-i meşrûḥ üzre [10]şîşe çekdire, dem-i fâsid ile bedene cereyân eden [11]aẖlâṭ-ı fâsideyi iẖrâc ede. Kemâ ḳâle en-Nebiyyu ṣallâ[12]llâhu caleyhi ve sellem: ﴾ **el-Faṣdu ve’l-ḥicâmetu nefcun min kulli dâ’in** ﴿. [13]Bacdehu yigirmi gün veyâẖûd ziyâde bu mâ’-i mübârekden [14]günde bir misḳâl ẕikr olunan gibi şeker şerbeti veyâẖûd [15]hindibâ ṣuyu ile ḳarışdırıp ağrıyan yerlerine [16]süre ve ekşilerden ve turşulardan tamâm perhîz [17]eyleye defc ola bi-’emrillâhi Tecâlâ.

Yirmi Altıncı: Eger bir/

---

[36] Hacâmat yaptırmak ve fasd ettirmekle ilgili geçmiş önceki hadislerin mânen rivâyetinden ibârettir. Hadis kitaplarında [خَيْرُ الدَّوَاءِ الْحِجَامَةُ، وَالْفَصْدُ] ibâresiyle geçer ki, anlam itibariyle aynıdır.

برنجه كون استعمال ایده دفع اوله بامر الله تعالی

بكرمی بشنجی اكر بر كشی نقرسیه مبتلا اولسه

نعوذ بالله من ذلك اولكسنه منوال مشروح اوزره

مغلا ومسهل استعمال ایدوب واحتقان ایتدروب

وبالجمله درونني پاك ومنقا ایده بعده صاغ و

صول ایاننده باسلق طمری دیرلر بر طمر واردر اكر

بلور آدم وارسه آندن قان الدیره لر اكر بلورمزسه

آغریوب زحمت ویرن یرك اطرافنه شلاك یاپشدره

ویاخود حجامت ایتدیره بعده وجه مشروح اوزره

شیشه چكدره دم فاسد ایله بدنه جریان ایدن

اخلاط فاسده یی اخراج ایده كما قال النبی صلی

الله علیه وسلم القصد والحجامة نفعس كل داء

بعده یكرمی كون یاخود زیاده بوماء مباركدن

كونده بر مثقال ذكر اولنان كبی شكر شربتی ویاخود

هندبا صوییله قرشدوروب آغرین یرلرینه

سوره واكشیلردن وتورشیلردن تمام پرهیز

ایلیه دفع اوله بامر الله تعالی بكرمی التنجی اكر بر

[1]كشى معطون اولسه حفظ الله تعالى عباده اول [2]كمسنه همان طاعون بلوردكى كبى يكرمى دورت [3]ساعت كجوب زهرى يوركنه تاثير اتمدين بدن ايله [4]يوركك مشترك طمرندن قان آلديره وچوقجه [5]آقيده، بعده على التعجيل والتعقيب بر مقدار باد [6]زهر ايكى چكردكدن اكسك اولميه، زياده اولورسه [7]خوبدر، سحق اولنمدين يوتدوره لر، بعده بر مقدار [8]دخى سحق ايدوب بچوق درهم مقدارى بو ماء [9]مباركدن قاتوب ذكر اولنان اوزره صو ايله ايچره لر [10]ومحكم سحق ايدوب وقرق درهم خالص ليمون [11]صويى ايله وايكى مثقال بو ماء مباركدن آلوب [12]ذكر اولنان كبى شكر شربتى وياخود كلاب ايله [13]بونلرى قرشدورب ايچره لر، اكر قئ ايدرسه [14]ينه سحق اولنمدين باد زهرى برزجق يوتدره لر [15]نافع در. زيرا اكر طاعون ضربى شديد اولوب [16]زهرى يوركه تأثير ايتملو ايسه يكرمى دورت سا[17]عتدن صكره همآن تأثير ايدر، بعده اكر طاعون /

[154 A] [1]kişi maṭᶜûn olsa ḥafiżallâhu ᶜibâdehu ol [2]kimesne hemân ṭâᶜûn belirdigi gibi yigirmi dört [3]sâᶜat geçip zehri yüregine teᵓs̱îr etmedin beden ile [4]yüregiñ müşterek ṭamarından ḳan aldıra ve çoḳça [5]aḳıda, baᶜdehu ᶜale'-t-taᶜcîl ve't-taᶜḳîb bir miḳdâr bâd-ı [6]zehir iki çekirdekden eksik olmaya, ziyâde olursa [7]ḫobdur, saḥḳ olunmadın yutduralar, baᶜdehu bir miḳdâr [8]daḫî saḥḳ edip buçuḳ dirhem miḳdârı bu mâᵓ-ı [9]mübârekden ḳatıp ẕikr olunan üzre şu ile içireler [10]ve muḥkem saḥḳ edip ve ḳırḳ dirhem ḫâliṣ limon [11]ṣuyu ile ve iki mis̱ḳâl bu mâᵓ-ı mübârekden alıp [12]ẕikr olunan gibi şeker şerbeti yâḫûd gülâb ile [13]bunları ḳarışdırıp içireler, eger ḳayᵓ ederse [14]yine saḥḳ olunmadın bâd-ı zehri birazcıḳ yutduralar [15]nâfiᶜdir. Zîrâ eger ṭâᶜûn ḍarbı, şedîd olup [16]zehiri yürege teᵓs̱îr etmeli ise yigirmi dört sâ[17]ᶜatdan soñra hemân teᵓs̱îr eder, baᶜdehu eger ṭâᶜûn /

کشی معطون اولسه حفظ الله تعالی عباده اول
کسنه همان طاعون بلوردکی کبی یکرمی دورت
ساعت مجوب زهری یورکته تاثیرا تمدین بدن ایله
یورکک مشترک طمرندن قان آلدیره وچوقجه
آقیده بعده علی التعجیل والتعقیب بر مقدار باد
زهر ایکی چکردکدن اکسک اولمیه زیاده اولورسه
خوبدر سحق اولنمدین یوتدوره لر بعده بر مقدار
دخی سحق ایدوب بچوق درهم مقداری بوماء
مبارکدن قاتوب ذکر اولنان اوزره صوایله ایچره لر
ومحکم سحق ایدوب وقرق درهم خالص لیمون
صوی ایله وایکی مثقال بوماء مبارکدن آلوب
ذکر اولنان کبی شکر شربتی ویا خود کلاب ایله
بونلری قریشدوروب ایچوره لر اکر قیء ایدرسه
ینه سحق اولنمدین باد زهری بر زجق یوتدره لر
نافع در زیرا اکر طاعون ضربی شدید اولوب
زهری یورکه تأثیر ایتملو ایسه یکرمی دورت سا
عتدن صکره همان تاثیر ایدر بعده اکر طاعون

[1]طشره ده ظهور ایدوب بلورسه التی ویدی قات [2]ال آیه سی قدر بزی بو ماء مبارك ایله اصلادب [3]طاعون بلورن یرك اوزرینه اوره لر، بر ساعت [4]طوره تکرار ایده لر تا که طاعون بلورن یر قاره [5]اوله، اکر طاعون قولق دبنده ایسه اوزرینه و[6]اطرافنه سلك اشوره لر وقولقلرینك یومشقلر[7]ندن فصد ایتدورب واکسه سندن بر قاج [8]کرّه شیشه چکدرمك کرك الله اعلم. بکلکی [9]کچنجه بر قاجکون طاعون بلورن یرك [10]اوزرینه واطرافنه سلك اشورمك [11]کرك الله تعالی اعلم. اکر طاعون بلدن [12]اشغه ده بلورسه اول جانبده کی ایقدن [13]فصد ایتمك کرکدر الله اعلم. اکر بلدن [14]یوقاري ایسه قولقدن ایتمك کرکدر الله [15]اعلم. بعده طاعون بلورن یرك اوزرینه [16]واطرافنه سلك اشوره لر بعده یوقاروده ذکر [17]اولنان کبی مزاج قوی وضعیف اولمسنه و/

[154 B] [1]dışarda żuhûr edip belirse altı ve yedi ḳât [2]el âyâsı ḳadar bezi bu mâʾ-i mübârek ile ışladıp [3]ṭâᶜûn beliren yeriñ üzerine (v)uralar, bir sâᶜat [4]ṭura tekrâr edeler tâ ki ṭâᶜûn beliren yer ḳara [5]ola, eger ṭâᶜûn ḳulaḳ dibinde ise üzerine ve [6]eṭrâfına sülük üşüreler ve ḳulaḳlarınıñ yumuşaḳlar[7]ından faṣd etdirip ve eñsesinden bir ḳaç [8]kerre şîşe çekdirmek gerek Allahu aᶜlem. Pekligi [9]geçince bir ḳaç gün ṭâᶜûn beliren yeriñ [10]üzerine ve eṭrâfına sülük üşürmek [11]gerek Allahu aᶜlem. Eger ṭâᶜûn belden [12]aşağıda belirse ol cânibdeki ayaḳdan [13]faṣd etmek gerekdir Allahu aᶜlem. Eger belden [14]yuḳarı ise ḳulaḳdan etmek gerekdir Allahu [15]aᶜlem. Baᶜdehu ṭâᶜûn beliren yeriñ üzerine [16]ve eṭrâfına sülük üşüreler, baᶜdehu yuḳarıda ẕikr [17]olunan gibi mizâc-ı ḳavî ve żaᶜîf olmasına ve /

طشره ده ظهور ایدوب بلورسه الّتی ویرکی قات
الآیه سی قدر بزی بوماء مبارک ایله اصلادوب
طاعون بلورن یرک اوزرینه اورەلر بر ساعت
طوره تکرار ایدەلر تا که طاعون بلورن یوقاره
اوله اکر طاعون قوتلو دینده ایسه اوزرینه و
اطرافنه سلک اشورەلر وقولقلرینک یومشقلر
ندن فصد ایتدوروب واکسه سندن بر قاچ
کرة شیشه چکدیرمک کرک الله اعلم بکالکی
کجنجه بر قاچ کون طاعون بلورن یرک
اوزرینه واطرافنه سلک اوشورمک
کرک الله تعالی اعلم اکر طاعون بلدن
اشغه ده بلورسه اول جانبنک ایقدن
فصد ایتمک کرکدر الله اعلم اکر بلدن
یوقاری ایسه قولقدن ایتمک کرکدر الله
اعلم بعده طاعون بلورن یرک اوزرینه
واطرافنه سلک اوشورەلر بعده یوقارو ده دکر
اولنان کبی مزاج قوی وضعیف اولمسنه و

[1]مطعونك تحمّلى اولمسنه كوره بر قچ شيشه [2]چكدرسه لر غايت خوبدر. نته كم حضرت [3]رسول صلّى الله عليه وسلّم: ﴿**في الفصد** [4]**وفي الحجامة شفاء سمويّة**﴾ (37) ديو بيورر. واكر قاره [5]دخى ظهور ايدرسه اوزرلرينه بو ماء مبا [6]ركدن بر قطره قويلر، حرارتله قرودقجه [7]ينه قويه لر دفع رفع اوله بامر الله تعالى. [8]مكر كه بو ماء مبارك يتشمزدن اوكدين [9]زهرى يوركه تأثير ايتمش اوله وياخود [10]اجل مسمّاسى ايرشمش اوله، آكا درمان [11]يوقدر. ﴿**إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاء لَا يُؤَخَّرُ**﴾ (38) [12]ودخى قچن مطعون اولان كمسنه صو [13]استه يه بو ماء مباركدن بر مقدار ذكر [14]اولندغى اوزره شكر شربتى ايله وياخود [15]كلاب ايله مسحوق باد زهري قرشدروب [16]ويره لر، زيرا كه الله تعالى زهر ماره ترياقى [17]دوا وشفا قلدوغى كبى زهر طاعونه/

[155 A] [1]meṭᶜûnuñ taḥammülü olmasına göre bir ḳaç şîşe [2]çekdirseler ğâyet ḫobdur. Nitekim Ḥaẓret-i [3]Resûl ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem: ﴿**Fî’l-faṣdi** [4]**ve fiᵓl-ḥicâmeti şifâᵓun semeviyyetun**﴾, deyu buyurur. Ve eger ḳara [5]daḫî żuhûr ederse üzerlerine bu mâᵓ-i mübâ[6]rekden bir ḳaṭre ḳoyalar, ḥarâretle ḳuruduḳça [7]yine ḳoyalar defᶜ ve refᶜ ola bi-ᵓemrillâhi Teᶜâlâ. [8]Meger ki bu mâᵓ-i mübârek yetişmezden önden [9]zehri yürege teᵓs̱îr etmiş ola veyâḫûd [10]ecel-i müsemmâsı erişmiş ola, oña dermân [11]yoḳdur. ﴿ **İnne ecele’llâhi izâ câᵓe lâ yuᵓâḫḫaru** ﴾ [12]ve daḫî ḳaçın maṭᶜûn olan kimesne ṣu [13]isteye bu mâᵓ-i mübârekden bir miḳdâr ẕikr [14]olunduğu üzre şeker şerbeti ile veyâḫûd [15]gülâb ile masḥûḳ bâd-ı zehri ḳarışdırıp [16]vereler, zîrâ ki Allah Teᶜâlâ zehr-i mâra tiryâḳı [17]devâ ve şifâ ḳıldığı gibi zehr-i ṭâᶜûna /

(37) 21. dipnottada izâh ettiğimiz gibi bu lafızla hadis kitaplarında yer almamaktadır. İslamî dönem müslüman tabîblerin sıklıkla başvurduğu yöntemlerden olan kan aldırmanın faydasından ötürü, -Peygamber hadisine yakın anlamlı bir söz olarak- bir tabîb-filozofun bu husustaki sözlerinin, otorite olarak kabul edilen Hz. Peygamber’e izâfe edilmesi sıkça rastlanılan bir durumdur. Fasd yöntemiyle tedâvî hakkında detaylı bilgi için bkz. İbn Sinâ, *el-Ḳânûn fî’ṭ-Ṭıbb*, s. I, 294, 307; II, 55, 173, 337, 360, 667; III, 32, 93.

(38) Nuh, (71), 4.

مطعونك تحمّلی اولمسنه كوره بر قدح شیشه
چكدرسه‌لر غایت خوب درنته كم حضرت
رسول صلّی الله علیه وسلّم فی الفصد
وفی الحجم شفاء سموتیة دیو بیوررواكر قان
دخی ظهور ایدرسه اوزرلرینه بو ماء مبا
ركدن بر قطعه قویلر حرارتله قرودجغه
ینه قویه‌لر دفع رفع اوله بامر الله تعالی
سكوكه بو ماء مباركك یتشمزدن اوكدین
زهری یوركه تأثیر ایتمش اوله ویا خود
اجل مسمّاسی ایرشمش اوله اكا درمان
یوقدر اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَاءَ لَا یُؤَخَّرُ
ودخی قچن مطعون اولان كمسنه صو
استه‌یه بو ماء مباركدن بر مقدار ذكر
اولندوغی اوزره شكر شربتی ایله ویا خود
كلاب ایله مسحوق بادزهری قریشدروب
ویره‌لر زیرا كه الله تعالی زهرماره تریاق
دوا و شفا قلدوغی كبی زهر طاعونه

[1]دخی بو ماء مبارکی دوا وشفا وتریاق قلمشدر. [2]شویلکه زهر طاعون یوره که تأثیر ایتمدین [3]بو ماء مبارکی وجه مشروح اوزره استعمال [4]ایلسه لر وهرکاه صو استدکجه دخی ذکر [5]اولنان کبی ویرسلر زهر طاعونی دفع ایدوب [6]یورکی وچکری صیانت وحمایت ایده [7]باذن الله تعالی. مادمکه یورکی وجکری [8]صاغ اولوب زهر طاعوندن مصون [9]اوله مطعون کمسنه هلاکدن خلاص اولمق [10]مقروّدر بعون الله تعالی کرّات ومرّات [11]ایله تجربه اولنمشدر. غفلت اولنمیه الله [12]اعلم.

یکرمی یدنجی: اکر بر کشینك قالبی کسوه [13]مرضدن عاری وعصبات وعروقنه دم فاسده [14]ایله اخلاط جاری اولمدین بدنی صحت [15]اوزره ایکن اسد الله الغالب علی بن ابي [16]طالب کرّم الله وجهه حضرتلرینك: ﴿ **العلم** [17]**علمان: علم الأبدان ثمّ علم الأديان الا** /

[155 B] [1]daḫî bu mâ᾽-i mübâreki devâ ve şifâ ve tiryâḳ ḳılmışdır. [2]Şöyle ki zehr-i ṭâᶜûn yürege te᾽sîr etmedin [3]bu mâ᾽-i mübâreki vech-i meşrûḥ üzre istiᶜmâl [4]eyleseler ve her gâh ṣu istedikçe daḫî ẕikr [5]olunan gibi verirlerse zehr-i ṭâᶜûnu defᶜ edip [6]yüregi ve cigeri ṣiyânet ve ḥimâyet ede [7]bi-iẕnillâhi Teᶜâlâ. Madem ki yüregi ve cigeri [8]ṣâğ olup zehr-i ṭâᶜûndan maṣûn [9]ola maṭᶜûn kimesne helâkdan ḫalâṣ olmaḳ [10]maḳrûdur bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ kerrât ve merrât [11]ile tecrübe olunmuşdur. Ğaflet olunmaya Allahu [12]aᶜlem.

Yigirmi Yedinci: Eger bir kişiniñ ḳâlıbı kisve-i [13]maraẓdan ᶜârî ve ᶜaṣabât ve ᶜurûḳuna dem-i fâside [14]ile aḫlât cârî olmadın bedeni ṣıḥḥat [15]üzre iken Esedullâh el-Ğâlib ᶜAlî bin Ebî [16]Ṭâlib kerremellâhu vechehu Ḥaẓretleriniñ: ﴿ **el-ᶜilmu** [17]**ᶜilmâni: ᶜİlmu’l-ebdân s̱umme ᶜilmu’l-edyân e-lâ/**

دخی بو ماء مبارکی دوا و شفا و تریاق قلمشدر
شویله که زهر طاعون یوره که تأثیر ایتمدین
بو ماء مبارکی وجه مشروح اوزره استعمال
ایلسه‌لر و هرگاه صو استدکجه دخی ذکر
اولنان کبی ویرسه‌لر زهر طاعونی دفع ایدوب
یورکی و جکری صیانت و حمایت ایده
باذن الله تعالی مادامکه یورکی و جکری
صاغ اولوب زهر طاعوندن مصون
اوله مطعون کمسنه هلاکدن خلاص اولمق
مقرردر بعون الله تعالی کرات و مرات
ایله تجربه اولنمشدر غفلت اولنمیه والله
اعلم یکرمی یدنجی اکر بر کشینک قالبی کسوم
مرضدن عاری و عصبات و عروقنه دم فاسد
ایله اخلاط جاری اولمدین بدنی صحت
اوزره ایکن اسد الله الغالب علی بن ابی
طالب کرم الله وجهه حضرتلرینک العلم
علمان علم الابدان ثم علم الادیان الا

[1]ايّها الإخوان اشربوا الدّواء فى كلّ سنة، [2]لأنّ النّبيّ صلّى الله عليه وسلّم كان يكتحل [3]فى ليلة ويحتجم فى كلّ شهر ويسرب الدّواء في [4]كلّ سنة ﴾ [(39)]. ديو بيوردغى قول شريفك فحوسيله [5]عامل اولوب دخى بو ماء مباركدن كونده [6]بر درهم مقداري ذكر اولنان كبى شكر [7]شربتى قرشدروب ايجمكى دائم استعمال [8]اتسه اصلا بدننه مرض عارض اولميه بعون [9]الله تعالى. اكر عصبات وعروقنه دم فاسد ايله [10]اخلاط جارى اولوب قالبنه مرض عارض اولمش [11]ايسه لقمان عليه الرّحمة والغفران حضرتلرينك: [12]**﴿علاج البدن بخمس ما فى الرأس بالغرغرة، وما [13]فى المعدة بالقئ، وما على اسفل المعدة [14]باسهال الحتقان، وما بين الجلد والعروق والعظم [15]وما فى عمق البدن وداخل العروق باخراج الدّم بشرط [16]المحجم او بالكىّ او التّيغ ﴾** [(40)]. ديدوكى قول اوزره عمل [17]ايدوب دخى بو ماء مباركى منوال مشروح اوزره /

[156 A] [1]eyyuhe'l-iḫvân işribû ed-devâᵓe fî kulli senetin [2]li-enne'n-Nebiyye ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem kâne yekteḥilu [3]fî leyletin ve yaḥtecimu ve kulle şehrin ve yesribu ed-devâᵓe fî [4]kulli senetin ﴾, deyu buyurduğu ḳavl-i şerîfiñ feḥvâsıyla [5]ᶜâmil olup daḫî bu mâᵓ-i mübârekden günde [6]bir dirhem miḳdârı ẕikr olunan gibi şeker [7]şerbeti ḳarışdırıp içmegi dâᵓim istiᶜmâl [8]etse aṣlâ bedene maraż ᶜârıż olmaya bi-ᶜavni[9]llâhi Teᶜâlâ. Eger ᶜaṣabât ve ᶜurûḳuna dem-i fâside ile [10]aḫlâṭ cârî olup ḳâlıbına maraż ᶜârıż olmuş [11]ise Loḳmân ᶜaleyhi'r-raḥmetu ve'l-ğufrân Ḥażretleri'niñ: [12]**﴿ ᶜİlâcu'l-bedeni bi-ḫamsin mâ fî'r-reᵓsi bi'l-ğarğarati, ve-mâ [13]fî reᵓsi'l-miᶜdeti bi'l-ḳayᵓi, ve-mâ ᶜala esfeli'l-miᶜdeti [14]bi-(i)'shâli'l-iḥtiḳâni, ve-mâ beyne'l-cildi ve'l-ᶜurûḳi ve'l-ᶜażmi, [15]ve-mâ fî ᶜamaḳi'l-bedeni ve dâḫili'l-ᶜurûḳi bi-(i)ḫrâci'd-demi bi-şarṭi'[16]l-miḥcemi ev bi'l-keyyi ev bi't-tîği ﴾**, dedigi ḳavl üzere ᶜamel [17]edip daḫî bu mâᵓ-i mübâreki minvâl-i meşrûḥ üzre /

---

(39) es-Saᶜlebî, *el-Keşf ve'l-Beyân ᶜan Tefsîri'l-Kur'ân*, (tahk. Ebû Muhammed ᶜÂşûr), IV, s.230;

(40) eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Niḥal*, II, 169.

ایها الاخوان اشربوا الدواء فی کل سنة
لان النبی صلی الله علیه وسلم کان یکتحل
فی لیلة ویحتجم فی کل شهر ویشرب الدواء فی
کل سنة دیو بیوردغی قول شریفك خواصیله
عامل اولوب دخی بو ماء مبارکدن کوندن
بو درهم مقداری ذکر اولنان کبی شکر
شربتی قرشدروب ایچمکی دائم استعمال
ایتسه اصلا بدننه مرض عارض اولمیه بعون
الله تعالی اکر عصبات وعروقنه دم فاسد ایله
اخلاط جاری اولوب قالبنه مرض عارض اولمش
ایسه لقمان علیه الرحمة والغفران حضرتلرینك
علاج البدن بخمس ما فی الرأس بالغرغرة وما
فی رأس المعدة بالقیء وما علی اسفل المعدة ::
باسهال الاحتقان وما بین الجلد والعروق والعظم
وما فی عمق البدن وداخل العروق باخراج الدم بشرط
المحجم او بالکی او بالتیغ دیدوکی قولی اوزره عمل
ایدوب دخی بو ماء مبارکی منوال مشروح اوزره

[1]استعمال ايلسه دفع اوله باذن الله تعالى. كما قال [2]النّبيّ صلّى الله عليه وسلّم: **﴿ رأس الشّفاء فى اربعة: [3]الأوّل فى الأدوية التى تصلح زرّ الاخلاط، والثانى [4]فى شرط المحجم، والثالث فى تيغ الفصّاد، والرابع [5]فى كية نباد وانا انهى امّتى عن الكيّ ﴾**. صدق رسول [6]الله.

يكرمى سكزنجى: يا اخى بلكل واكاه اولغل معده [7]ويورك وجكر پاك اولمامق مادهٔ امراض واسقام [8]ومايهٔ اوجاع واورام دندر. مثلا اكر معده ده [9]بلغم غالب اولسه يوركى وچكرى طلاق كبى كوك ايدر. اكر صفرا غالب اولورسه نحاس اوزر [10]نده اولان زنكار كبى يشل ايدر. اكر سوداء غالب [11]اولورسه يانمش فحم كبى سياه ايدر. بو سيدن [12]امراض مختلفه يى مشكل العلاج صدور وغالب [13]انسانده ظهور ايدر. انوكچوندر كه پيغمبر صلّى [14]الله عليه وسلّم حضرتلرى: **﴿ الْمَعِدَةُ بَيْتُ الدَّاءِ [15] وَالْحِمْيَةُ رَأْسُ الدَّواءِ ﴾** ، ديو بيوررلردي. هر كم [16]وجه مشروح اوزره مغلا ومسهل استعمال /

[156 B] [1]isti^cmâl eylese def^c ola bi-iẕnillâhi Te^câlâ. Kemâ ḳâle [2]en-Nebiyyu ṣallâllâhu ^caleyhi ve sellem: **﴾ Re^ɔsu’ş-şifâ^ɔi fî erba^catin: [3]el-evvelu fî’l-edviyeti’lletî taṣluḥu zerru’l-aḫlâṭ, ve’s-sânî [4]fî şarṭi’l-miḥcemi, ve’s-sâlisu fî tîği’l-faṣṣâdi, ve’r-râbi^cu [5]fî keyyeti’n-nebbâd ve ene enhâ ummetî ^cani’l-keyyi ﴿.** Ṣadaḳa Resûl[6]ullâh.

Yigirmi Sekizinci: Yâ aḫî bilgil ve âgâh olğul mi^cde [7]ve yürek ve ciger pâk olmamaḳ mâdde-i emrâẓ ve esḳâm [8]ve mâye-i evcâ^c ve evrâmdandır. Mesela eger mi^cdede [9]balğam ğâlib olsa yüregi ve cigeri ṭalâḳ gibi gök eder. Eger ṣafrâ ğâlib olursa nuḥâs üzeri[10]nde olan zengâr gibi yeşil eder. Eger sevdâ^ɔ ğâlib [11]olursa yanmış faḥm gibi siyâh eder. Bu seyyiden [12]emrâẓ-ı muḫtelifeyi müşkilu’l-^cilâc ṣudûr ve ğâlib [13]insânda żuhûr eder. Onun içindir ki Peyğamber ṣallâ[14]llâhu ^caleyhi ve sellem Ḥaẓretleri: **﴾ el-Mi^cdetu beytu’d-dâ^ɔi [15]ve’l-ḥimyetu re^ɔsu kulli devâ^ɔin ﴿,** deyu buyururlardı. Her kim [16]vech-i meşrûḥ üzre mağlâ ve müshil isti^cmâl /

استعمال ایلسه دفع اوله باذن الله تعالی کما قال
النبی صلی الله علیه وسلم راس الشفاء فی اربعة
الاول فی الادویة التی تصلح زرتا للاخلاط والثانی
فی شرط المحجم والثالث فی تیغ الفصاد والرابع
فی کیة نباد وانا انهی امتی عن الکی صدق رسول
الله یکرمی سکزنجی یا اخی بلکل واگاه اولغل معده
و بورك و جكر پاك اولماقمه مادهٔ امراض و اسقام
و بلایهٔ اوجاع و اورام دندر مثلا اکر معده ده
بلغم غالب اولسه بورکی و جکری طلاق کبی
کوك ایدر اکر صفرا غالب اولورسه نحاس اوزه
نده اولان زنکار کبی یشل ایدر اکر سودا غالب
اولورسه یانمش فحم کبی سیاه ایدر بو سببدن
امراض مختلفه و مشکل العلاج صدور و غالب
انسانده ظهور ایدر انونکیچوندرکه پیغمبر صلی
الله علیه وسلم حضرتلری المعدة بیت الداء
والحمیة راس کل دواء دیو بیوردیلر هر کم
وجه مشروح اوزره مغلی و مسهل استعمال

[1]استعمال اتدكدن صكره بچوق درهم بو ماء مباركدن [2]شكر شربتى ايله منوال مشروح اوزره ايچمكى عادت [3]ايدنسه بلغم ورمك وصفرا وسودانك معده ده و[4]يوركده وجكرده اولان فساداتن وآفات وعاهاتن [5]دفع ايدوب قاننى مصفّا ومعده سن ويوركن وجكرين [6]پاك وقرمزي ومنقّا ايدر بعون الله تعالى. اكر كه **ليس [7]الخبر كالعيان**(41) دعواده ثبوت كرك وعاشقده نشان [8]ديمشلر. بو مدّعانك صدقنه ايراد برهان لازمدر [9]دينلورسه بر مقدار كوك ويشل وسياه صختيان [10]پاره لرينك اوزرلرينه بو ماء مباركدن بر ايكى [11]قطره سوره لر ياخود نقشليه لر، خطلر يازه لر. [12]فى الواقع اكر اول صختيانلرك رنكلرين تبديل ايدوب [13]قزارديرسه دليل دير كه قوللرينه مطابق وذكر [14]اولنان امراض مختلفه نك دخى علاجلرينه موافقدر [15]واخلاطاتك فساداتن وآفاتن وعاهاتن ذائل [16]ايتمسنه دخى شاهد صادقدر. القليل يدلّ على [17]كثير. والله تعالى ما شاء قدير /

[157 A] [1]istiᶜmâl etdikden soñra buçuḳ dirhem bu mâᵓî mübârekden [2]şeker şerbeti ile minvâl-ı meşrûḥ üzre içmegi ᶜâdet [3]edinse balğam veremiñ ve ṣafrâ ve sevdânıñ miᶜdede ve [4]yürekde ve cigerde olan fesâdâtın ve âfât ve ᶜâhâtın [5]defᶜ edip ḳanını muṣaffâ ve miᶜdesin ve yüregin ve cigerin [6]pâk ve ḳırmızı ve müneḳḳâ eder bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ. Eger ki **"Leyse'[7]l-ḫaberu ke'l-ᶜıyân"** daᶜvâda s̱übût gerek ve ᶜâşıḳda nişân [8]demişler. Bu müddeᶜânıñ ṣıdḳına îrâd-ı burhân lâzımdır [9]denilirse bir miḳdâr gök ve yeşil ve siyâh ṣaḫtiyân [10]pârelerinin üzerlerine bu mâᵓ-i mübârekden bir iki [11]ḳaṭre süreler yâḫûd naḳışlayalar, ḫaṭṭlar yazalar. [12]Fî'l-vâkiᶜ eger ol ṣaḫtiyânlarıñ renglerin tebdîl edip [13]ḳızardırsa delîldir ki ḳullarına muṭâbıḳ ve ẕikr [14]olunan emrâż-ı muḫtelifeniñ daḫî ᶜilâclarına muvâfıḳdır [15]ve aḫlâṭâtıñ fesâdâtın ve âfâtın ve ᶜâhâtın ẕâᵓil [16]etmesine daḫî şâhid-i ṣâdıḳdır**. el-Ḳalîlu yedullu ᶜalâ** [17]**kes̱îrin**. Va'llâhu Teᶜâlâ mâ şâᵓe Ḳadîr. /

(41) Ebû ᶜUbeyd Ḳâsım b. Sellâm el-Herevî, *el-Emsâl*, s. 203; Kuşeyrî, *Leṭâᵓifu'l-İşâret*, II, s. 473.

استعمال ایتدکدن صکره بیچوق درهم بو ماء مبارک کندی
شکر شربتی ایله منوال مشروح اوزره ایچمکی عادت
ایدنسه بلغم ورمك وصفرا وسودانك معده ده و
یورکده وجکرده اولان فساداتن وآفاتن وعاهاتن
دفع ایدوب قاننی مصفا ومعده سن ویورکن وجکرین
پاك وقرمزی ومنقا ایدر بعون الله تعالی اگرکه لیس
الخبر کالعیان دعوا ده ثبوت کرك وعاشقده نشان
دمشلو بو مدعانك صدقنه ایراد برهان لازمدر
دینلورسه بر مقدار کوك وبیشل وسیاه صحتیان
پاره لرینك اوزرلرینه بو ماء مبارکدن برایکی
قطره سوره لر یاخود نقشلیه لر وخطلر یازه لر
فی الواقع اگر اول صختیانلرك رنکلرین تبدیل ایدوب
قرار دیرسه دلیل دیرکه قوللرینه مطابق وذکر
اولنان امراض مختلفه نك دخی علاجلرینه موافقدر
واختلاطاتك فساداتن وآفاتن وعاهاتن زائل
ایتمسنه دخی شاهد صادقدر القلیل یدل علی
کثیر . . . . والله تعالی علی ما شاء قدیر

بيان أصل ماء مادّة الحيات[1]

يا اخى بلكل كه [2]وآكاه اولغل كه ياقوت حكماء كه حكماء آكا حجر مكرم [3]ديو آد ويرمشلردر. سلطان كواكب اولان افتاب [4]عالمتابه منسوبدر، معدنده فيضى آندن آلور، [5]آنك تربيه سيله پرورده اولور، بيك يلده [6]نشو ونما بولور. اول سببدندر كه نوع احجارك [7]سلطانيدر. جميع جواهرده وبالجمله نوع احجارده [8]اولان خواصّ كلّيه ياقوتده موجوددر، جمله دن [9]برى بودر كه مفرّحاتدندر. اكر كه صماقى مرمردن [10]قهر وصلايه اوزرنده ياقوتى سحق بليغ ايدوب [11]بر مقدار شكر وكلاب ايله ايجه لر، غم واندوهى [12]زائل ايدوب كوكله زياده جلا وغايتده فرح [13]وصفا ويرر وحرارت غريزيه نك شدّتن [14]دفع ايدوب عطش كاذبى رفع ايده وبكرى قزاردوب لطافت وطراوت ويره وزهر ايچرو لوم مسموم اولنلره ومطعون اولنلره ويرسه لر هلاكدن خلاص اوله باذن الله تعالى و/

[157 B] [1]**Beyân-ı Aṣl-ı Mâ᾽-i Mâddetu’l-Ḥayât**: Yâ aḫî bilgil ki [2]ve âgâh olğul ki yâḳût ḥukemâ᾽ oñâ ḥacer-i mükerrem [3]deyu âd vermişlerdir. Sulṭân-ı kevâkib olan âfitâb [4]ᶜâlem-tâba mensûbdur, maᶜdende feyżi ândan alır, [5]ânıñ terbiyesiyle perverde olur, biñ yılda [6]neşv ü nemâ bulur. Ol sebebdir ki nevᶜ-i aḥcârıñ [7]sulṭânıdır. Cemîᶜ-i cevâhirde ve bi’l-cümle nevᶜ-i aḥcârda [8]olan ḫavâṣṣ-ı külliye yâḳûtda mevcûddur, cümleden [9]biri budur ki müferriḥâtdandır. Eger ki ṣomaḳi mermerden [10]ḳahr u ṣılâye üzerinde yâḳûtu saḥḳ-ı belîğ edip [11]bir miḳdâr şeker ve gülâb ile içeler, ğamm ü endûhi [12]zâ᾽il edip göñle ziyâde cilâ ve ğâyetde feraḥ [13]ve ṣafâ verir ve ḥarâret-i ğârîziyyeniñ şiddetin [14]defᶜ edip ᶜaṭeş-i kâẕibi refᶜ ede ve bögrü ḳızar[15]dıp leṭâfet ve ṭarâvet vere ve zehr içirü [16]levm-i mesmûm olanlara ve maṭᶜûn olanlara verse[17]ler helâkdan ḫalâṣ ola bi-iẕnillâhi Teᶜâlâ ve /

بیان اصل ماء مادة الحیات یا اخی بلکل که
و آگاه اولغل که یاقوت حکما که آکا حجر مکرم
دیو آدویرمشلردر سلطان کواکبا و لان آفتاب
عالمتابه منسوبدر معدننده فیضی آندن آلور
آنک تربیه سیله پرورده اولوربیک بلده
نشو ونما بولور اول سببدندر که نوع احجارک
سلطانیدر جمیع جواهرده و بالجمله نوع احجارده
اولان خواص کلیه یاقوتده موجوددر جمله دن
بری بودر که مفرحاتدندر اگرکه صماقی قمردن
قهر و صلابه او زرنده یاقوتی سحق بلیغ ایدوب
بر مقدار شکر و گلاب ایله ایچه لر غم و اندوهی
زائل ایدوب گوکله زیاده جلا و غایتده فرح
و صفا ویرر و حرارت غریزیه نک شدتن
دفع ایدوب عطش کاذبی رفع ایده و بکوی قرار
دوب لطافت و طراوت ویره و زهر ایچرو
لوم مسموم اولنلره و مطعون اولنلره ویرسه
لر هلاکدن خلاص اوله باذن الله تعالی و

[1]الحاصل ياقوتك اكلتماز اولان منافعى لا تعد [2]ولا تحصى در. خصوصا كه استاد حاذق وتدبير [3]كامل لرله انى حلّ ايليه خاصيّتى كليه ايله طبيعت [4]انسانه سارى وجارى اولمغه قابل اوله. زيرا كه [5]غبيطاً ومتحجّراً خاصيّت كليّه سى طبيعتِ [6]انسانه ساري اولور دكلدر، اولان خاصيّتى [7]جزئيدن كه مشاهده اولنور وزئبق وكبريت [8]كه حكماء بونلرك برينه **روح** وبرينه **نفس** ديو [9]تسميه ايتمشلردر. بونلر اتمّ المعادندن على الانفراد [10]بونلرده دخى اولان منافع قابل بيان وعيان [11]دكلدر. ارباب حكمت واصحاب معرفت بلورلر، [12]جمله دن برى حكماء واطبّاء جميع امراض مختلفه [13]جذام كبى وريج افرنج كبى مشكل العلاج اوللر، [14]معالجاتنك ادويه سنه بونلرى ادخال جزء [15]اعظم بونلرى ايدرلر، مع هذا كه ياقوت كبى [16]بونلر دخى محلول اولمدقلرى حالده معده ده هضم [17]اولوب طبيعت انسانه جاري وساري/

[158 A] [1]el-ḥâṣıl yâḳûtuñ añlat(ıl)maz olan menâfiᶜi lâ tuᶜaddu [2]ve-lâ tuḥṣâdır. Ḫuṣûṣâ ki üstâd-ı ḥâẕıḳ ve tedbîr-i [3]kâmillerle ânı ḥall eyleye ḫâṣṣiyyet-i külliye ile ṭabîᶜat-ı [4]insâna sârî ve cârî olmağa ḳâbil ola. Zîrâ ki [5]ğabîṭân ve müteḥacciran ḫâṣṣiyyet-i külliyesi ṭabîᶜat-ı [6]insâna sârî olur degildir, olan ḫâṣṣiyyet-i [7]cüzᵓiyyeden ki müşâhede olunur ve ziᵓebeḳ ve kibrît [8]ki ḥukemâ bunlarıñ birine **rûḥ** ve birine **nefs** deyu [9]tesmiye etmişlerdir. Bunlar etemmu'l-maᶜâdinden ᶜâle'l-infirâd [10]bunlarda daḫî olan menâfiᶜ ḳâbil-i beyân ve ᶜayân [11]degildir. Erbâb-ı ḥikmet ve aṣḥâb-ı maᶜrifet bilirler, [12]cümleden biri ḥukemâ ve eṭibbâᵓ cemîᶜ-i emrâẓ-ı muḫtelife [13]cüẕẕâm gibi ve rîc-i efrenc gibi müşkilu'l-ᶜilâc olalar, [14]muᶜâlecâtınıñ edviyesine bunları idḫâl cüzᵓ-i [15]aᶜẓam bunları ederler, maᶜa hâẕâ ki yâḳût gibi [16]bunlar daḫî maḥlûl olmadıḳları ḥâlde miᶜdede haẓm [17]olup ṭabîᶜat-ı insâna cârî ve sârî /

الحاصل یاقوتك کلنمازا ولان منافعی لا تعد
ولا تحصی خصوصا که استاد حاذق وتدبیر
کامل ایرله الی حل ایلیه خاصیتی کلیه ایله طبیعت
انسانه ساری وجاری اولمغه قابل اوله زیرا که
غبیطاً ومتحجراً خاصیت کلیه سی طبیعت
انسانه ساری اولوردکلدر اولان خاصیتی
جزئیدن که مشاهده اولنور وزیبق وکبریت
که حکما بونلرك برینه روح وبرینه نفس دیو
تسمیه ایتمشلردر بونلر اتم المعادندر علی الانفراد
بونلرده دخی اولان منافع قابل بیان وعیان
دکلدر ارباب حکمت واصحاب معرفت بلورلر
جمله دن بری حکما واطبا جمیع امراض مختلفه
جذام کبی وریح افرنج کبی مشکل العلاج اولکن
معالجاتینك ادویه سنه بونلری ادخال جزء
اعظم بونلری ایدرلر مع هذا که یاقوت کبی
بونلر دخی محلول اولمدقلری حالده معده ده هضم
اولوب طبیعت انسانه جاری وساری ه

[1]دكللر در، بويله ايكن ينه منفعتلرى كوتكيى [2]ظاهر وباهردر. قچنكه بونلر حلّ اوله وبرى
[3]برينه قرشه وبربرندن خاصيت اله لر وقوّت [4]بوله لر وواسطۀ نار ايله بعد التكليد ياقوّتى
[5]دخى حلّ ايدرلر. قچنكم ياقوت دخى حلّ اوله [6]وبونلر ايله قرشدوره لر، بدنده جارى
وخاصّه [7]لرى جميع اعضايه سارى اولمغه قابل اوله لر [8]وواسطۀ نار ايله بربرندن طبيعت
و[9]خاصيّت امتزاج ايده لر، كيم داء اجسام [10]انسان بنى آدمك جميع امراض واسقام
[11]واوجاع واورامنه دوا وشفا اولمغه مظهر [12]وعنايت عبرت ايلسه نظر اتمكيچون ارباب
[13]بصيرته منظر واقع اوله بعون الله تعالى. شبه [14]وكمان يوقدر كم اول قادر مستعان ورحيم
[15]ورحمان عزّ شان وعمّ احسانه حضرتلر [16]ينك حكمتنه نهايت وقدرتنه حدّ وغايت
[17]يوقدر، كورلمشدن كورلمامش وبلنمشدن/

[158 B] [1]degillerdir, böyle iken yine menfaᶜatları güttügü [2]żâhir ve bâhirdir. Ḳaçın ki bunlar ḥall ola ve biri[3]birine ḳarşı ve birbirinden ḫâṣṣiyet alalar ve ḳuvvet [4]bulalar ve vâsıṭâ-ı nâr ile baᶜde’t-teklîd[42] yâḳuti [5]daḫî ḥall ederler. Ḳaçın kim yâḳût daḫî ḥall ola [6]ve bunlar ile ḳarışdıralar, bedende cârî ve ḫâṣṣe[7]leri cemîᶜ-i aᶜżâya sârî olmağa ḳâbil olalar [8]ve vâsıṭa-i nâr ile birbirinden ṭabîᶜat ve [9]ḫâṣṣiyet imtizâc edeler, kim dâᵓ-i ecsâm-ı [10]insân benî Âdemiñ cemîᶜ-i emrâż ve esḳâm [11]ve evcâᶜ ve evrâmına devâᵓ ü şifâᵓ olmağa mażhar [12]ve ᶜinâyet-i ᶜibret eylese nażar etmek içün erbâb-ı [13]başîrete manżar vâḳıᶜ ola bi-ᶜavnillâhi Teᶜâlâ. Şüphe ve [14]gümân yoḳdur kim ol Ḳâdir-i Müsteᶜân ve Raḥîm ü [15]Raḥmân ᶜIzz-i Şân ve ᶜamme iḥsânuhu ḥażretler[16]iniñ ḥikmetine nihâyet ve ḳudretine ḥadd ve ğâyet [17]yoḳdur, görülmüşden görülmemiş ve bilinmişden /

---

[42] Teklîd: [كَلَدَ الشيءَ كَلْداً وكَلَّدَه: جَمَعَه وجعَل بعضَه على بعض] ‘kelede’ş-şeyᵓe kelden ve kelledehu: cemᶜahu ve ceᶜale baᶜḍahu ᶜalâ baᶜḍin’: bir şeyi keld etmek veya teklîd etmek demek; onu bir araya getirip ve biribirine katmak demektir.

دکلردر بویله ایکن بنه منفعتلری کوکی
ظاهر و باهردر قچنکه بونلر حل اوله و بری
برینه قریشه و بر بریندن خاصیتلری و قوت
بوله لر و واسطهٔ نار ایله بعد التکلید یاقوتی
دخی حل ایدرلر قچنکه یاقوت دخی حل اوله
و بونلر ایله قریشدورهلر بدندن جاری و خاصیتلری جمیع اعضایه ساری اولمغه قابل اولهلر
و واسطهٔ نار ایله بر بریندن طبیعت و
خاصیت امتزاج ایدهلر کیمیاء اجسام
انسان بنی آدمک جمیع امراض و اسقام
و اوجاع و اورامنه دوا و شفا اولمغه مظهر
و عنایت عبرت ایله نظر ایتمکیچون ارباب
بصیرته منظور واقع اوله بعون الله تعالی اشبه
و مکان یوقدر کم اول قادر مستعان و رحیم
و رحمان عز شانه و عم احسانه حضرتلرینک حکمتنه نهایت و قدرتنه حد و غایت
یوقدر کورلمشدر کورلماش و بلنمشدر

[1]بلنمامش قدر وحكمتلري جوقدر.

بيت: [2]سبحان من تحيّر فى ذاته سواه
فهم خرد يكته [3]كمالش بن ده راه.

واكر مرد عاقل تدبير كامل [4]برله بو محلول جواهري حرارت نادره عقد ايله سه [5]اكسير معادين اولوب اجساد معادنك ناقص [6]وفاسد وغبيط وكاسد اولنلرين اصلاح [7]ايدوب ذاتنى ارجمند وقيمتن بلند ايده لر [8]بقدرة الله تعالى. نتكم اسد الغالب على بن ابي [9]طالب كرّم الله وجهه پيغمبر صلّى الله عليه [10]وسلّم حضرتلرينه سؤال ايتديكم: ﴿ **يا رسول** [11]**الله هل للكمياء وجود؟** قال النّبيّ صلّى الله عليه [12]وسلّم : **نعم يا على، هي موجودة.** فقال أمير المؤمنين: [13]**من ايّ شيئ يا رسول الله؟** فقال النّبيّ صلّى الله [14]عليه وسلّم : **من أرض وماءٍ وهواءٍ ونارٍ.** [15]فقال أمير المؤمنين: **زدنى يا رسول الله.** [16]فقال النّبيّ صلّى الله عليه وسلّم فقال أمير [17]المؤمنين: **من جسد عالية وروح غالية و/**

[159 A] [1]bilinmemiş ḳadr vü ḥikmetleri çoḳdur.

Beyt: [2]Subḥâne men taḥayyara fî ẕâtiHi sivâHu
Fehm ḫired yekta [3]kemâleş bende râh.

Ve eger merd-i ᶜâḳil tedbîr-i kâmil [4]birle bu maḥlûl cevheri ḥarâret-i nâdire ᶜaḳd eylese [5]iksîr-i maᶜâdîn olup ecsâd-ı maᶜâdiniñ nâḳıṣ [6]ve fâsid ve ğabîṭ ve kâsid olanların ıṣlâḥ [7]edip ẕâtını ercümend ve ḳıymetin bulend edeler [8]bi-ḳudretillâhi Teᶜâlâ. Nitekim Esedu'llâh el-Ğâlib ᶜAlî bin Ebî [9]Ṭâlib kerremellâhu vechehu Peyğamber ṣallâllâhu ᶜaleyhi [10]ve sellem Ḥaẕretlerine suᵓâl etdi kim: ﴿ **Yâ Resûl[11]ellâh hel li'l-kimyâᵓi vucûdun?** Ḳâle'n-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi [12]ve sellem: **Naᶜam yâ ᶜAlî, hiye mevcûdetun.** Fe-ḳâle Emîru'l-Muᵓminîn: [13]**Min eyyi şeyᵓin yâ Resûlellâh?** Fe-ḳâle'n-Nebiyyu ṣallâllâhu [14]ᶜaleyhi ve sellem: **Min arḍin ve mâᵓin ve hevâᵓin ve nârin.** [15]Fe-ḳâle Emîru'l-Muᵓminîn: **Zidnî yâ Resûlellâh**, [16]fe-ḳâle'n-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem. Fe-ḳâle Emîr[17]u'l-Muᵓminîn: **Min cesedin ᶜâliyetin ve rûḥin ğâliyetin ve/**

بلنمامش قدر وحكمتلرى چوقدر بيت
سبحان من تحيّر فى ذاته سواه فهم خرد بكته
كمالش بن ده راه واكر مرد عاقل تدبير كامل
برله بو محلولى جواهرى حرارت نارده عقد ايله
اكسير معادن اولوب جساد معادنك ناقص
وفاسد وغليظ وكاسد اولنلرين اصلاح
ايدوب ذاتنى رجيد وقيمتن بلند ايده كر
بقدرة الله تعالى نتكم اسد الغالب على بن ابى
طالب كرم الله وجهه پيغمبر صلى الله عليه
وسلم حضرتلرينه سؤال ايتديكم يا رسول
الله هل للكيمياء وجود قال النبى صلى الله عليه
وسلم نعم يا على هى موجودة فقال امير المؤمنين
من اى شئ يا رسول الله فقال النبى صلى الله
عليه وسلم من ارضٍ وماءٍ وهواءٍ ونارٍ
فقال لامير المؤمنين زدنى يا رسول الله
فقال النبى صلى الله عليه وسلم فقال امير
المؤمنين من جسد عالية وروح غاليه و

[1]**نفس سائلة.** فقال أمير المؤمنين: **يا رسول** [2]**الله فيم العمل؟** فقال النّبيّ صلّى الله عليه وسلّم : [3]**فى الحلّ ثمّ العقد** ﴾. صدق رسول الله [4]وصدق حبيب الله. بو ماء مباركك خواصّى [5]بي حدّ وبي قياس در. **خير الكلام ما قلّ ودلّ** [6]موجبنجه بز مفيد ومختصر قلدق. **مفرد:** [7]نه حاجت عرض حال اهل كماله كه [8]عارفه يكفى الإشاره. كما قال النّبيّ صلّى الله عليه [9]وسلّم: ﴿ **العاقل الإشارة** ﴾ . صدق رسول الله.

[10]قال الشّيخ آق شمس الدّين النّعلّنيّ قدّس سرّه العزيز:

[11]بز اول عاشق سرّ بازز	كم عقل اوس يار اولمز
[12]حقك عشقيله مست اولدق	بزه هر كز خمار اولمز
[13]شرابِ عشقنى ايچدك	فراغت ملكنه كوجدك
[14]يانوب عشق ايله طوتوشدق	بزه تهديد نار اولمز
[15]دريبوز دائم اولمزز	چوريبوب طپراق اولمزز
[16]قرالقده چو قالمزز	بزه ليل ونهار اولمز. /

[159 B][1]**nefsin sâᵓiletin.** Fe-ḳâle Emîru'l-müᵓminîn: ﴾**Yâ Resûl**[2]**ellâh: fîme'l-ᶜamel?** fe-ḳâle'n-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi ve sellem:[3]**fî'l-ḥalli sümme'l-ᶜaḳd** ﴿**.** Ṣadaḳe Resûlullâh ve [4]ṣadaḳe Ḥabîbullâh. Bu mâᵓ-i mübârekiñ ḫavâṣṣı [5]bî-ḥadd ve bî-ḳıyâsdır. **Ḫayru'l-kelâmi mâ ḳalle ve delle** [6]mûcibince biz müfîd ve muḫtaṣar ḳıldıḳ. **Müfred**: [7]Ne ḥâcet ᶜarẓ-ı ḥâl ehl-i kemâle- Ki [8]ᶜârife yekfî'l-işâre. Kemâ ḳâle en-Nebiyyu ṣallâllâhu ᶜaleyhi [9]ve sellem: ﴾**el-ᶜÂḳilu el-işâretu**﴿. Ṣadaḳe Resûlullâh. [10]Ḳâle eş-Şeyh Âḳşemseddîn en-Neᶜallinî ḳuddise sırruhu'l-ᶜazîz:

[11]Biz ol ᶜâşıḳ-ı sırr-bâzız	Kim ᶜaḳıl-us yâr olmaz
[12]Ḥaḳḳın ᶜaşḳıyla mest olduḳ	Bize her giz ḫammâr olmaz
[13]Şarâb-ı ᶜaşḳını içdik	Ferâğat mülküne göçdük
[14]Yanıp ᶜaşḳ ile ṭutuştuḳ	Bize tehdîd nâr olmaz
[15]Diriyiz dâim ölmeziz	Çürüyüp ṭopraḳ olmazız
[16]Ḳarâlıḳda çü ḳalmazız	Biz(e) leyl ü nehâr olmaz.

نفس سائله فقال امير المؤمنين يا رسول
الله فيم العمل فقال النبي صلى الله عليه وسلم
في الحل ثم العقد صدق رسول الله وصدق
وصدق حبيب الله بو ماء مبارك خواصي
بيحد ونه قياس در خير الكلام ما قل ودل
موجز بنجه بز مفيد و مختصر قلدق [مفرد]
نه حاجت عرض حال اهل كماله كه ديرلر
عارفه يكفي الاشاره كما قال النبي صلى الله عليه
وسلم العاقل الاشارة صدق رسول الله

قال الشيخ آق شمس الدين التعليه قدس
سره العزيز

بز اول عاشق سر بازز	كه عقل و اوس بار اولمز
حقك عشقيله مست اولدق	بزه هرگز خمار اولمز
شراب عشقني ايچدك	فراغت ملكته كوچدك
يانوب عشق ايله طوتشدق	بزه تهديد نار اولمز
دريتوز دائم اولمزز	چوريوب طپراق اولمزز
قر القدة فالمزز	بزه ليل و نهار اولمز

[1]بزم کلشنده کی کللر	طوررلر تازه صولمزلر
[2]حزان اولوب دوکلمزلر	زمستان وبهار اولمز
[3]قو بو ناموس ایله ننکی	مدام ایت نفسله جنکی
[4]باشینه طورمه اور سنکی	بوکا ناموس وعار اولمز
[5]قیامزسك باشه جانه	ایراق اول کیرمه میدانه
[6]بو میدان نیجه جانلر	باش اوینار اعتبار اولمز
[7]یتشدی شمسی نورینك	وجودی قطره سی بحره
[8]نیجه سی قطره بحر اولمش	[9]بوکا قعر وکنار اولمز.

[10]عالم صورتده کرجه بز فقیر وکمترز [11]قلب ناپاك ومریض اجساده ایتسك یك نظر
[12]زرّ آتش کون اولوب بر کمیای احمرز [13] آب وباد وخاك ایله آتشده اولان جوهري
[14]قانعز بز نان خشکه کرجه تدبیر ایلرز [15]اهل دنیانك مشك سم وزرندن فارغز
[16]معدن سیم مصفّا اولمشز کان زرز [17]قطره مز قنطار طرح اولورسه ایدرز صاف
[18]قدرمز بل شمسیا باشدن ایاغه جوهرز/

[160 A] [1]Bizim gülşendeki güller	Ṭururlar tâze ṣolmazlar
[2]Ḥazân olup dökülmezler	Zemistân ve bahâr olmaz
[3]Ḳo bu nâmûs ile nengi	Müdâm et nefsle cengi
[4]Başına ṭurma ur sengi	Buña nâmûs ve ᶜâr olmaz
[5]Ḳıyamazsın başa cânâ	Irâḳ ol girme meydâne
[6]Bu meydân nice cânlar	Bâş oynar iᶜtibâr olmaz
[7]Yetişdi Şemsî nurîniñ	Vucûdu ḳaṭresi baḥre
[8]Nicesi ḳaṭre baḥr olmuş	Buña ḳaᶜr ü kenâr olmaz.

[10]ᶜÂlem ṣûretde gerçi biz faḳîr ve kemteriz
[11] Ḳalb-i nâ-pâk ve marîż ecsâda etsek yek nażar
[12]Zürr-i âteş gün olup bir kimyây-ı aḥmeriz
[13]Âb ü bâd ü ẖâk ile âteşde olan cevheriz
[14]Ḳâniᶜiz biz nân-i ẖoşke gerçi tedbîr eyleriz
[15]Ehl-i dünyânıñ meşk-i sim ve zerinden fâriğ'iz
[16]Maᶜden-i sîm-i muṣaffâ olmuşuz kân zerr'iz
[17]Ḳaṭremiz ḳantâr ṭarḥ olursa ederiz ṣâf
[18]Ḳadrimiz bil Şemsiyâ başdan ayağa cevheriz.

بزم گلشنده کی گللر طوررلر تازه صولمزلر
خزان اولوب دوکلمزلر زمستان و بهار اولمز
قو بو ناموس ایله ننکی مدام ایت نفسله جنکی
باشینه طورمه اورسنکی بوکا ناموس و عار اولمز
قیامزسك یلنه جانه ایراقا اول کیرمه میدانه
بو میدانه نیجه جانلر باشن ویرا اعتبار اولمز
بتشدی شمسی نورینك وجودی قطره سی بحره
نیجه سی قطره بحر اولمش
بوکا قعر و کنار اولمز
عالم صورتده کرجه بز فقیر و کمترز
قلب ناپاك و مریض اجساده ایتسك یك نظر
زر آتش کون اولورز بر کیمیای احمرز
آب و باد و خاك ایله آتش اولان جوهری
قانغی بزدن خشکه کوجه تدبیر ایلرز
اهل دنیانك مشك سیم و زرندن فارغز
معدن سیم مصفا اولمشز کان زرز
قطره مز قنطار طرح اولورسه ایدر زصاف
قدرمز بل شمسیا باشدن ایاغه جوهرز

[1]علاج نزله مؤلف کتاب ایدر: [2]زمان طبابتمده نزله ایچون کتب ده کوردکم [3]اکر أفواه رجالدن اخذ جوق نوع معالجاتدر اکر جه هر [4]برین بر مقدار کوردم. لکن بوندن قاطع وسریع التأثیر کورمدم. بو برقچ [5]اجرامی بر یره خمیر ایدوب غروش قدر یاصتیوب بر بافته بارجه سنه [6]دکوب باشنه کیدوب عرقیه نك ایچنه دکوب باشنه کیه بأمر الله تعالی واقع اولور. [7]اول ادویه بونلردر که ذکر اولنور: اقیدن ٣ درهم، زعفران ٢ درهم، کمادریوس ١ درهم، قنطریون ١ درهم، کمادریوس ١ درهم [8]دیکر قره جدرك اوتنی بر کون بر کیجه سرکده اصلدوب بعده قاویردوب ودوکوب بر باره کوك [9]کتان بزینه صاروب قرتسه لر غایت نافعدر. اکر جمیع بدنه حرارت اولوب قان غالب اولورسه [10]باش طمرندن قان اله لر وطبیقی تبین ایده لر وماء شعیر ونقشه شرابیله وماء عناب واسفناح جورباسی [11]وشراب حشحشل نافعدر وفصد لازمدر. لکن اوج کوندن صکره (؟) اوله اکر لازم کلورسه بو مرضده اصل [12]علاج آجلوخ وصوسزلوخ وایوقوسزلقدر، اکر بر کون بر کیجه اکل شرابی ترك ایلیه بلورسه البته زایل اولور.

[160 B] [1]**ᶜİlâc-ı Nezle:** Müᵓellif-i kitâb eyidür: [2]Zamân-ı ṭabâbetimde nezle içün kütübde gördügüm [3]eger efvâh-ı ricâlden aḫẕ çoḳ nevᶜ muᶜâlecâtdır. Eger çi her [4]birin bir miḳdâr gördüm. Lâkin bundan ḳâṭıᶜ ve serîᶜu't-teᵓs̱îr görmedim. Bu bir ḳaç [5]ecrâmı bir yer ḫamîr edip ğurûş ḳadar yaṣtıyup bir pafta parçasına [6]döküp başına giyidüp ᶜarḳiyyeniñ içine döküp başına giye bi-emrillâhi Teᶜâlâ vâḳiᶜ olur. [7]Ol edviye bunlardır ki ẕikr olunur: Aḳdin 3 dirhem, zaᶜferân 2 dirhem, kemâderyûs 1 dirhem, ḳanṭaryun 1dirhem, [kemâderyûs 1 dirhem] [8]diger ḳaraçadrık otunu bir gün bir gece sirkede ıṣladup baᶜdehu ḳavurdup ve dögüp bir pâre kök [9]ketan bezine ṣarup ḳurutsalar ğâyet nâfiᶜdir. Eger cemîᶜ-i bedene ḥarâret olup ḳân ğâlib olursa [10]bâş ṭamarından ḳân alalar ve ṭabîḳı tebeyyün edeler ve mâᵓ-i şaᶜîr ve naḳşe şarâbıyla ve mâᵓ-i ᶜünnâb ve isfinâḥ çorbası [11]ve şarâb-ı ḥaşḥaşal nâfiᶜdir ve faṣd lâzımdır lâkin üç günden sonra ola, eger lâzım gelirse bu maraẓda aṣıl [12]ᶜilâc açluḫ ve ṣusuzluḫ ve uyḳusuzluḳdur, eger bir gün bir gece ekl ü şarâbı terk eyleyebilirse elbette zâyil olur.

İKİNCİ KISIM

SADELEŞTİRİLMİŞ METİN

MÂDDETÜ'L-ḤAYÂT

(YAŞAM KAYNAĞI)

BİTKİSEL TEDÂVÎ YÖNTEMLERİ

Muḥammed bin Ḥamza
AKŞEMSEDDÎN

Sadeleştiren
Mehmet Sait TOPRAK

MÂDDETÜ'L-ḤAYÂT

[SADELEŞTİRİLMİŞ METİN]

Raḥman ve Raḥîm Allah'ın Adıyla

[142 B] Bütün övgüler, kendisinden gereği gibi sakınan ve davranışlarında itinâlı davranan kullarına yolgösterici ve hakkıyla imân eden gönülden inanlılarına da şifâ ve rahmet olarak Kitâbı Kur'ân-ı Kerîm'i toplu bir şekilde veren Allah'adır. Sayısız övgü ve sınırsız teşekkürü kendisine sunduğum, O üstün varlığın güzelliğine ve güçlülüğüne zerre kadar zeval ulaş(tırıla)maz. Yine eksiklik, kusûr ve bozulmanın asla Onun gücünün mükemmeliğine bir zarar vermediği, O Yüce varlığa sonsuz şükür ve sayısız övgüler olsun!.

Ve O, öyle bir cömert ve âlicenaptır ki, can dostunu ele geçirmesinler diye, mağaranın girişini örümceğe ağıyla ördürdü, ve bir büyü tesirince düşmanların gözünü görmez kıldı.

Ve O, öyle güçlü ve Cebbâr'dır ki, Ḫalîl'i İbrahîm'in düşmanı Firavn'u zayıf bir sinekle kahr eyledi, Kelîm'i Mûsa'nın düşmanlarını *Kızıldeniz*'de yoketti.

Ve O, öyle çok Bağışlayıcı'dır ki, cömertliğinin erdemiyle ve kemâlıyla uçsuz-bucaksız ve sonsuz lütuflarla-ihsânlarla bunca isyânkarın günahlarını örterek, onları bağışlar, ve onlara rahmet ve merhametini olabildiğince ucuz bir pâhâ ile sunar.

Ve O, öyle bir hikmet ve erdem sâhibidir ki bilgeliği ve kudretiyle insanın basiretini ve içgörüsünü **[143 A]** açık hâle getirir; bulandırılmış ve berrâklığını gönlünü arındırmak ve ferahlatmak sûretiyle insana melekleri secde ettirdi ve onu yaratılmışların en erdemlisi ve şereflisi kıldı. Öyle ki, Allah Te[c]âlâ: "**Kuşkusuz biz Adam oğlunu** (insan türünü)

onurlandırdık ve yine biz onları karada ve denizde taşıdık, temiz ve hoş besinlerle rızıklandırdık ve diğer yarattıklarımıza kıyasla onları pek çok yönden üstün tuttuk"[43] yüce sözüyle bunu pekiştirmiştir.

Ve O, öyle bir kalb ve beden doktorudur ki hasta ruhlu ve ilâca muhtâç zayıf kullarının her bir derdine devâ ve bütün hastalık, aksaklık ve eksikliklerine şifa verir. Tanrı Elçisi (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) şöyle buyurur: "**Allah'ın kullarını tedâvî ediniz, biliniz ki Allah Te^câlâ ne derd yarattıysa, o derdin devâsını da vermiştir**".(–Allah Elçisi ve Sevgilisi en doğru olanı söylemiştir-). En özlü dua ve deyişlerin kendisine okunduğu Efendiler Efendisi, Varkılınmışların en övgüye mazhar Varlığı, Vefa Kaynağı, Doğruluk ve Duruluk Madeni, Yüce, Kötülüklerden Arındırılmış, Seçilmiş ve Allah'ın Kendisinden Razı Olduğu Muhammed Mustafa (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) Hazretleri'nin âleme teşrifleriyle ve kendilerine Peygamberlik verilmekle, evrenin karanlığı aydınlandı ve Adam oğlunun ruhlarını cehâlet ve bilgisizlikten **[143 B]** ve sapkınlıktan kurtardı ve onları özgürleştirdi ve yüzbinlere rahmet, karanlığa nur gibi ışık saçan kandiller ve hidâyete kapı açan anahtarlar misâli Ehl-i Beyti ve arkadaşları olan Ashâbı üzerine olsun! Alemlerin Rabbi'nden duamızın kabulünü niyâz ederiz. Âmîn.

Sözün özü, Akşemseddîn olarak meşhûr olan bu risâlenin müellifi Hamza oğlu Muhammed'in doğum yeri Şâm olup, soyu Şihâbüddîn Sühreverdî ve Hz. Ebûbekir-i Sıddîk'e dayanmaktadır. Allah, onu, ebeveynini ve bütün inanmış erkek ve kadınları mağfiretiyle yarlığasın. Şöyle anlatır kendisi: İlim ile iştigâl ettiğim günlerin birindeydi, ansızın gözüme derin bir uyku çöktü. Ve uykuya daldım. Birden kendime gelip: "_ Aman Allahım! Bu ne gaflettir böyle ansızın üzerime çöktü ki,

---

[43] İsrâ (17), 70.

gözlerim ona teslim oluverdi" derken gözlerimden yaşlar boşalmaya başladı, gayri ihtiyârî bir şekilde hayretler içerisinde öylesine ağlamışım ki, aklım başımdan gitmiş düşünemez bir hâlde dehşet içerisinde yığılıp kalmışım. Uyku ile uyanıklık arasında bir hâlde iken Allah Elçisi ve Dört Seçkin Dostu [**144 A]** (-Allah'ın hoşnutluğu ve rızâsı onların tamamının üzerinedir-) ile geldiler, dedi ki: Ey Akşemseddîn olarak tanınan ve ismi Muhammed olan zât! Sen belli ki âşıksın, dur ve şimdi maᶜşukuna vuslat eyle!. Şu gözyaşları ki gözlerinden aktı, biz onları Allah'ın dergâh-ı izzetine sunduk ve onlar lâyıkıyla kabul gördüler. İşte biz şimdi sana bütün müslümânların kurtuluş berâtını verdik, diye buyurdular. Ardından Allah'ın Yiğit Aslanı Ebû Tâlib oğlu ᶜAlî (-Allah onun yüzünü şereflendirsin!-): Ey Allah'ın Elçisi! ᶜÂşık olan Şemseddîn'e gösteriver, buyurdular, bunun üzerine Allah'ın Elçisi (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) mübârek ellerini başımın üzerine koydu ve ansızın gözlerimden perdeler kalkar oldu. Onsekizbin âlemde 'Olan' ve 'Olacak Olan' ne varsa seyr eylemeye başladım, aklımı kaybedercesine hayranlıklar içinde kaldım. Allah'ın Elçisi'nin (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) mübârek ayakları üzerine düştüm ki, O, benim başımı mübârek elleriyle tutup kaldırdılar ve üç kez şu cümleyi tekrarla buyurdular: Zahmetsiz ve zorluksuz olsun! Zahmetsiz ve zorluksuz olsun! Zahmetsiz ve zorluksuz olsun! Bundan sonra nice **[144 B**] zaman perdesiz[(44)] (hicap olmaksızın / çıplak bir şekilde) yürüdüm ve bütün herşeyin gerçekliklerine (ḥaḳâyıḳ) ulaştım, kavuştum ve her ne varsa onların hakîkatını, doğasını ve en iç özelliğini bilir, oldum. Ardından aklım başıma geldi ve Allah'ın Elçisi'nin (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) **"İnsanların en hayırlısı, insanlara yararlı olanıdır"** şerefli

[(44)] Burada **"hicâpsız yürüdüm"** cümlesi şöyle açı(k)la(na)bilir: "Zâhirî gözün gördüklerinin ötesinde bir iç görü ile bâtında olanları seyr etme hâli"dir. Örtünün ve perdenin kalkmasıyla, mahcûb olanın keşfi başlar.

sözlerinin gereğine uyarak bu dünyâda bir yararlı iş yapmak sûretiyle, her hastalığı tedâvî çareleri aramayı ve bütün müslümanlara fayda sağlayarak onlardan hayır dua almayı diledim. Allah, gerçek yardımcı ve kendisine güvenilecek dayanılacak yegâne varlıkdır.

Ey kardeşim! Bil ki ve hâberdar ol ki, Allah'ın cömertçe verdiği ve ihsanıyla bahşettiği insan cesedi ve bedeni, akıl ışığıyla nurlandırdığı ve serkeşin aşk şarâbıyla techîz ettiği ve onu bu sâyede İsm-i Aᶜzam'ın tılsımı kıldığı benzersiz Hayy ve Kadîr Allah, 'insân ḳâlıbı'[45]nda iki bin hastalık takdîr etmiş ve bu hastalıkların bin çeşidinin ismi, şekli ve bunların nasıl tedâvî edileceği ve ilâcını hekîmler ve tabîbler kitaplarında açık seçik bir şekilde izâh etmişlerdir. Bin türlüsünün ismini ve şeklini bilmediklerinden ve bunları nasıl tedâvî edecekleri ve ilâcları hakkında şaşkınlıklar içerisinde kalmışlardır. O, Ḳâdir-i Müteᶜâl [**145 A**] ve Sonsuz-Sınırsız Dâimi olan Kayyum, kudreti yüce ve hikmeti hoş Allah, kapsayıcı ve bolca sarfettiği inâyeti ve tam-mükemmel kudretiyle, o ikibin çeşit hastalığa şifâ olmayı bu '*şerefli-mübârek su'*ya nasip etmiştir. Ve kendi kudret ve hikmetiyle, ibretin tâ kendisiyle nazar edebilsinler diye basiretli, akıl sâhibi kişilere bunu görebilecekleri bir bakış açısı (nazar/düşünüş) yaratmıştır. Allah'ın Elçisi'nin (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-): **"Hikmet bütün erdemlerin anasıdır/başıdır ve aynı zamanda nimetlerin de en yücesidir"** hadislerinde buyurduğu gibi, bu fakîr, keşif âleminde, bu yüksek nimete Allah'ın izniyle kendisinin erdiğini gördü. Hamd ve minnet yalnızca Allah'adır.

Beyt: Bu bağış herkese verilmez

[45] **'İnsân ḳâlıbı'** tabiri önemlidir: Çünkü insân ḳalb ve ḳâlıb'tan oluşur: Ḳalb özü, dönüşü, dönmeye, dönebilmeyi, yönelmeyi içerisinde mânâ gücü olarak tutan mânevî gücü temsîl eden madde-dışı bir varlıkdır. *Ḳâlıb* ise, şekle ve forma bürünmüş ve yuva bulmuş mânevî ḳalbin mâddî yuvasıdır. *Ḳalb* ile *Ḳâlıb* arasındaki ilişki ruh ile beden arasındaki ilişki gibidir.

Bu hidâyet ezelî inâyettir.

Ve ben bu '*Su*'ya **"Mâddetü'l-Hayât"** adını verdim. Yardım ve dayanılacak ve sarılınıcak ve elinden geleni yaptıktan sonra herşeyin kendisine bırakılacağı, O Allah ki, her şeye gücü ve kudreti yetendir.

'MÜBÂREK SU'YUN ÖZELLİKLERİ

BAŞ AĞRISI

Birinci: Eğer bir kişinin başı ağrırsa bu mübârek sudan yarım dirhem[46] ölçek alarak sırçalı bir kaba koyarak, üzerine 1 dirhemlik hakîkî gülsuyu katarak karıştırıp ardından güzelce tıraş edilmiş o ağrıyan başı kuvvetlice **[145 B]** ovmak sûretiyle sürüldüğünde, Allah'ın emri ve izniyle başta olan ağrı ve hastalık geçer.

GÖZ AĞRISI

İkinci: Eğer bir kişinin gözü ağrır ise, o kimse ilk olarak ya kafa arkasından kan aldırmalı yahut enseden aşağıda boyun kökü üzerinde hacâmat ettirmeli ve yapısının güçlü ve zayıf olmasına dikkat edilerek çift sayı olmamak kaydıyla beş, yedi yahut dokuz şişe çektirmeli. Veyahut başının arkasından yana gelecek şekilde yani ensesinden hacâmat ettirmeli. Enseden duruma göre sadece üç ya da beş şişe kan çektirmek yeterlidir. Bazı hekîmler fazla oranda kan alındığı takdirde bunun görme yetisine zarar vereceği ve zayıflatacağı gibi unutkanlığa sebep olabileceğini söylemişlerdir.

Allah Peygamberi (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) şöyle buyurur: **"Kupa (*şişe*) çekdirmek sûretiyle kan aldırmayı size öneriyorum. Çünkü kan aldırmak** (*hacâmat*) **72 çeşit derde devâdır"**. Allah Elçisi ve Sevgilisi en doğru olanı şöylemiştir. Ve kulaklarına yakın her iki taraftan sakalın başladığı yerden **[146 A]** de

---

[46] 1 dirhem= 3, 207 gram.

kan aldırmalı (hacâmat yaptırmalı). Bu şekilde ya birer yahut üçer şişe (kupa) çekdirmeli.

Allah Peygamberi'nin (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) buyurduğu gibi: "**Başından kan aldırmak (**hacâmat yaptırmak) **hayatî derecede kurtarıcıdır**[47]**. Bunu bana** (hacâmat yaptırmayı) **Melek**

---

[47] Burada yukarıda Akşemseddin'in anlattığı hastalıklar ve tedâvileri bağlamında modern Tıp'ta **Polistemia vera**'ya değinmek yerinde olacaktır. **Polistemia vera,** kemik iliğinde kontrolsüz aşırı kan hücresi üretimi sonucunda özellikle kırmızı kan hücrelerinin (eritrositler) sayısında gereğinden fazla düzensiz derecede bir artışın sebebiyet verdiği durumu ifâde eden bir adlandırmadır. Polistemia vera doğuştan getirilen kalıtsal bir hastalık olmayıp, hematolojik malign myeloproliferatif hastalıklar grubundan bir hastalıktır. Bu aynı zamanda bir kemik iliği hastalığı olarak da kabul edilir. Bütün kan hücrelerinde eritrosit, lökosit, trombositin aşırı üretiminin olması bu durumun en önemli belirtisidir. Hastalığın belirli bir yaş aralığından sonra (50'den sonra) akut myelojenik lösemiye dönüşmesi, kanın yoğunluğunda ve trombositlerin sayısında artışın olması yani akışkanlığının azalması bazen de trombositlerin pıhtı oluşturma yeteneklerini kaybetmesine bağlı olarak çok çeşitli komplikasyonların (kanama, tromboz) ortaya çıkmasına neden olabilir. Akşemseddin'in tedâvisi için önerdiği başağrısı, görme bozuklukları, uykusuzluk, halsizlik, unutkanlığa neden olan hâller düşünüldüğünde, bu durumların kan değerindeki bazı maddelerin artışına bağlı olarak modern tıpta tesbit edilmiş olması önemlidir. Tanı ve teşhis olarak modern tıp bu durumları: kan hematokrit değerinin artması, -kan beyaz küre sayısının artması, kan trombosit sayısının artması, kan hacminin artması, kırmızı küre incelenmesi şeklinde nitelerken, aslında 'kan'ın damarlardaki özelliği sözkonusu edilmiştir. Bu durumda, Akşemseddîn'in Hz. Peygamber'in çevresindeki kültürlerin uygulamaları olarak gelen ve özellikle Mısır Tıbbının etkisiyle önerdiği kan aldırmayı (hacâmat) önermesi son derece anlamlıdır. Hacâmatın en esaslı amacı vücuttaki temiz olmayan kanı akıtmak suretiyle katılaşmış/pıhtılaşmış/akışkanlığı azalmış kanı dışarı atmak suretiyle damarlardaki kan pıhtılaşmasını azaltmak ve kanın akışkanlık seviyesini artırmaktır. Bunun yanında toplardamara girilerek kan alınması yöntemi olan **Flebotomi** kırmızı küre kitlesini azaltmak için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde, kanın hematokrit seviyesi 45' in altına düşünceye dek gerekli oranda kan alınır. Müdâhele edilmediği takdirde, damar içi kanın pıhtılaşmasına bağlı olarak 'inme' ve 'kalp krizi' riski oldukça fazladır. Flebotomi yöntemi kalbin yükünü azaltmak amacıyla dolaşımdaki kanın azaltılmasının zarurî olduğu hâllerde uygulanır. Yani vücudun aşırı miktarda alyuvar oluşturması ile beliren polisitemide (kanda eritrositlerin fazla olması) alyuvar miktarını azaltmak amacıyla flebotomi yöntemi tatbik edilir. Buna göre Akşemseddîn'in Tıbb-ı Nebevî diye nitelendirilen Hz. Muhammed'in bilinen tıp bilgilerine dâir tavsiyelerine başvurmak sûretiyle

Cebrâyil, ben Zeyneb’in taʿâme’l-Yehûdiyyeti adını verdiği koyun etiyle yapılmış yemeği yerken emretti. Baş kısmından kan aldırmak yedi tür cinnete (deliliğe**), cüzzâma, baras hastalığına, uyku bozukluğuna, sürekli başağrısına, diş ve göz ağrılarına şifâdır**. **Aç karnına hacâmat yaptırmak daha iyidir, çünkü bu şekilde kan aldırmak şifâ ve bereket getirdiği gibi hâfıza ve düşünme gücünü arttırır. Hacamat yaptırılacak en uygun günler ayın 17’inci günü ilâ 24’üncü günleridir. Pazartesi ve Salı günleri hacâmat yaptırınız. Çünkü o günlerden birinde Allah Hz. Eyyüb’ü amansız hastalığından kurtarmıştır. Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri hacâmat yaptırmaktan sakınınız”.** Allah Elçisi ve Sevgilisi en doğru olanı şöylemiştir. Ve aynı zamanda, kulakların yumuşaklarının hemen arkasından kan aldırmak da gâyet faydalıdır.

GÖZ AĞRISI

Ve maydanozu ünnap (hünnap) ile birlikte iyice kaynatıp **[146 B]** sıcak sıcak gece yatarken gözün üzerine koymalı, üç gün boyunca bu şekilde maydanozu tatbik etmeli. Gözdeki bu şişlik geçene dek, gözün içine hiç bir şey koymamalı. Üç gün geçtikten sonra yarım dirhem miktarı bu mübarek sudan alınarak, iki dirhem ölçeğinde hakikî gülsuyu ile karıştırıp yukarıda anlatıldığı şekliyle, tıraş olduktan sonra bu karışımı iyice başına sürüp, ardından gözüne bir pamuk vasıtasıyla iki damla bu su karışımından damlatmalı veya sürülmeli. Birkaç defa bunu uyguladıktan sonra, Allah’ın izni ve yardımıyla göz ağrısı şifa bulur.

Eğer göz kızarıklığı, göz yaşarması veya gözde kuru bir ağrı oluşsa ya da gözün görmesinde bir azalma olsa bu durumda yukarıda anlatıldığı şekliyle ilaç göze tatbik edildiğinde Allah’ın yardımıyla göz

---

geliştirdiği ve bir çok İslamî dönem Tıp kitaplarında (mesela İbn Sîna’nın el-Kânûn fî’-t-Tıbb’ında) anlattıkları önemli bir tedâvî yöntemi olarak kabul görür.

iyileşir.

DİŞ AĞRISI-SIZLAMASI

Üçüncü: Eğer bir kişinin dişi sızlasa, yarım dirhem bu mübarek sudan ve bir dirhem ölçeklik gülsuyu ile karıştırıp açıklanan şekilde **[147 A]** başına sürdükten sonra şâyet sızlayan bir diş çürüğü var ise bu durumda bir şırınga veya pamuk vasıtasıyla buraya bu karışımdan damlatılmalı. Şayet dişte bir sızlama yok ise o zaman dişin dip kısımlarına damlatmalı ve dişin içteki ve dıştaki yanlarına bu karışımdan sürülmeli. Birkaç defa bu uygulandığında inşâallah sızlayan dişi artık iyileşir.

DİŞ SARILIĞI

Dördüncü: Eğer bir kişinin dişleri sararsa, bu mübarek sudan bir dirhem ve dirhem ölçeğinde gülsuyu ya da su ile karıştırıp bir bezle dişe çekilirse veya dişlerin arasına ve diplerine parmak ile sürerek misvâkla sürtülerek fırçalandığı takdirde dişleri inci gibi bembeyaz olur.

AĞIZ KOKUSU

Beşinci: Şayet bir kişinin ağzı ya da nefesi kokarsa günde bir dirhem kadar bu mübarek suyu yeterli oranda gülsuyu ile karıştırıp sabahleyin aç karnına belirli bir müddet içmeye devam ederse ve bunu âdet edinse bu hoş olmayan ağız kokusundan inşâallah kurtulur.

YÜZ ÇİLİ

Altıncı: Şayet bir kişinin yüzü çil olsa banyodan **[147 B]** çıktıktan sonra alaca olan yerlerin üstüne bu mübarek sudan bir damla koymalı, bu damla su kurudukça tekrar damlatmalı. Birkaç tez bu uygulama tekrarlanırsa Allah Teâla'nın yardımıyla bu çiller kaybolur.

NEZLE

Yedinci: Eğer bir kişi nezle olsa, bu kişi hamama gidip saçlarını iyice tıraş ettirdikten sonra, sıcak su ile kuvvetlice ovsa ve sonrasında bir dirhem mikdarınca bu mübarek sudan ve iki dirhem ölçeğinde gülsuyu ile karıştırılıp başına güçlü bir şekilde ovulduktan sonra, ateşte iyice kızdırılmış ve ısıtılmış yeni bir keten bezi ile başına tülbentle giydirilmeli. Ardından bir miktar kibriti yakıp burnunu dayanabildiği kadar bu kibrit kokusu altında tutturulmalı, birkaç defa bu uygulandığında, kafanın içerisinde birikmiş balgam sökülür ve dışarı atılır, böylece Allah'ın izniyle bu hastalık şifâ bulur.

VİTİLİGO HASTALIĞI

Sekizinci: Eğer herhangi bir organında siyah yahut beyaz benek olsa (vitiligo hastalığı), o kişi öncelikle toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanmak **[148 A]** sûretiyle içini temiz kılmalı. Ardından fasd yahut hacâmat (kan aldırma) yoluyla şişe (kupa) çekdirmeli ki kanda dolaşan kötü-bozuk kan ile vücutta dolaşan kötü karışımlar dışarı atılsın. Allah Peygamberi'nin (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) buyurduğu gibi: **"Sizin en hayırlı şifâ verici olan şey, müshil ilacı içmenizdedir"** Allah Elçisi ve Sevgilisi en doğru olanı şöylemiştir. Bundan sonra 10 gün ya da 10 günden daha fazla olmak kaydıyla, günde bir kez sabah kahvaltısından önce bu mübarek suyu gerekli oranda hindiba suyu veya şeker şerbeti ile karıştırıp içmeli. Çünkü bu mübarek su, **"Her tadı acı olan şeyde şifâ vardır"** sözüne uygun olarak, gâyet ekşidir. Her ne zaman kullanılmak istendiğinde ya şeker şerbeti ya hindiba suyu, ya karpuz suyu ya da gülsuyu veyahut zemzem suyu ile karıştırılıp içeler. Öyle bir mikdarda olmalı ki, içmek esnasında hazz alınacak şekilde bir doğaya sahip olmalı, çünkü bu mübarek su, nasıl ki yemeklere tuz katılır ve bu tuz tad katar [ise, aynı şekilde bu mübarek su da insan bedenine katılan tuz mesâbesindedir.

Yani onsuz yemek nasıl tuzsuz ve tatsız ise beden de keyifsiz olur]. Nitekim **"Tuz ile tuzavuran iledir"** sözü meşhurdur. Bundan dolayı her şeyde bir ölçü ve itidâl gereklidir. **[148 B]** Şanı Yüce Allah Teâlâ Hazretleri'nin buyuduğu gibi: **"Öyleyse ölçüyü dosdoğru adaletle tartınız ve ölçüleni tartıda eksiltmeyin!".** Sonrasında hamama giderek bir kese yardımı ile o çilli ve benekli olan yerlere kuvvetlice kızartıncıya değin sürtesiniz. Bu işlemin ardından bu mübarek sudan o benekli yerin üzerine o çilli-benekli yerler soyuluncaya dek sürülmeli. Sürtünmeden dolayı tahriş olan deriye bu suyun temasından dolayı acıyacağından bu acıya mutlak dayanmak gerek ki Allah'ın izni ve yardımı ile bu vitiligo hastalığı(48) iyileşir.

FRENGİ HASTALIĞI

Dokuzuncu: Eğer bir kişi frengi hastalığına tutulsa -[Allah bütün kullarını bu hastalıktan korusun!]- ve o kimse anlatıldığı gibi olsa, bu durumda ya fasd yahut kan aldırtmak (*hacâmat*) sûretiyle bedenini kötü kandan temizlemek gerekir. Ardından toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanmak sûretiyle içini kötü-bozucu karışımlardan arındırmalı. Ondan sonra 10 gün ya da daha fazlası günde her gün olmak şartıyla, sabah kahvaltısını yapmadan önce bir miskal(49) bu mübarek suyu yeterli mikdarda şeker şerbeti veyahut hindiba suyu

---

(48) Akşemseddin'in bahsettiği deri hastalığı modern tıpta vitiligo olarak bilinir. Kesin bir tedâvisi henüz sunulamayan bu hastalık şöyle tanımlanır: **Vitiligo** dış derinin renk kaybına uğramasıyla oluşan beyaz plaklarla seyreden bir deri hastalığıdır. Vitiligoda bağışıklık sistemi yanlış bir programlama ile ciltte bulunan dost melanositleri, cilde renk veren hücrelerinin görevini engellemesi ile başlayan bir deri hastalığıdır. Problemli olan bölgelerde cilde rengini veren melanositlerin kısıtlanması nedeniyle tüyler ve kıllarda da beyazlık görülür. Beyaz renge dönüşen bölgeler farklı büyüklüklerde görülebilir. Bazen görünmeyecek kadar küçük olan bu bölgeler oluşturabileceği gibi bazen de çok büyük boyutlara erişebilir. Çoğunlukla vücudun yüz, dudak, boyun, göğüs, diz, dirsek, el-kol ve cinsel organlarda görülür. Vitiligonun ortaya çıkış sebebi, deriye rengini veren melanosit hücrelerin azalması sonucu pigment üretilememesidir.

(49) 1 miskal= 4,009 gram.

ile karıştırıp içmeli. Ve bir cüz bu mübarek sudan ve üç cüz gülsuyu ile karıştırıp yaralara sürmeli. Pek çok kez böylece uygulamaya devam edildiğinde bu hastalık iyileşir. Ve üç günde bir kez hamama gidip **[149 A]** açıklandığı şekilde bu mübarek suyu o yaraya sürmeli. Nice günler bu anlatıldığı gibi uygulandığında, sözkonusu yaralar kaybolur ve hastalık Allah Teâlâ'nın yardımıyla iyileşir.

CÜZZÂM HASTALIĞI

Onuncu: Eğer bir kişide cüzzam hastalığı ortaya çıksa –Allah bundan herkesi korusun!- o kimse, ilk olarak açıklandığı üzere toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanmak sûretiyle içini temiz kılmalı ve bozulmuş karışımlardan arındırmalı. Ardından eğer işinin ehli bilirkişi var ise ekhal damarından dahi kan aldırsın. Ve üç gün sonra vuruceyn damarından kan aldırsın. Şâyet bu damarın yerini bilen işin uzmanı bir kişi bulunamazsa, fasd ettirmek sûretiyle damarlarını açtırsın ve vücûduna ya sülük salsın veyahut hacamat ettirsin. Bu işlemden sonra da kupa/şişe çektirsin.

Hz. Peygamber (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) buyurduğu gibi: **"Allah katına yükseltildiğim İsrâ gecesi meleklerden hangi tâifeye rastgeldiysem bana hacamat yapmayı emrettiler** (tavsiye ettiler) **ve** (melekler) **dediler ki: Ey Muhammed! Ümmetine hacamat yapmalarını emret** (tavsiye et)!. **Çünkü hacamat yap(tır)makta, cüzzamdan tutun baras ve uyku düzensizliğine kadar pek çok hastalığa iyi gelen şifâ verici özelliği vardır**.". Allah Elçisi doğru olanı söylemiştir. Ve bütün bedenini akan kötü-pis kandan, karışımlardan arındırdıktan sonra **[149 B]** kırk gün içinde otura ve pek çok defa bu şekilde yaptıktan sonra Allah dilerse bu hastalıktan kurtulur. Aynı zamanda her gün sabah aç karnına bu mübarek sudan bir miskal kadarını içilebilecek miktarda şeker şerbeti veyahut hindiba suyu ile karıştırıp içsin ve yedi günde bir kez bütün vücuduna bu

mübarek suyu sürsün, acısına sabretsin ve ekşilerden, tuzlulardan ve bütün vücuda harâret veren aykırı yiyeceklerden tamamen perhiz etsin. Kırk günden sonra hamama gidip (iyice temizlensin), Allah’ın yardımı ve izniyle iyi olur.

SCROFULA-SCROFULODERMA (SIRACA) [(50)]

Onbirinci: Eğer bir kişi, lenfa bezlerinin tüberkülozuna yahut skrofüloza yakalansa yahut akıntılı yaraları olsa, yukarıda anlatıldığı üzere içini kan ve pis-bozulmuş karışımlardan temizleyip arındırdıktan sonra, bu mübarek sudan günde bir miskal kadar sabah kahvaltısından önce izah edildiği gibi ya şeker şerbeti veyahut hindiba suyu ile karıştırıp içmeyi alışkanlık edinip, kullanmaya devam etsin. Sonra bir cüz’ bu mübarek suyu, iki cüz’ gülsuyu ile karıştırıp pamuk ile **[150 A]** o yaraların veya sıraca veya akıntılı yaranın üzerine sürsünler ve pamukla bu işlemi yapsınlar. Birkaç kez bu tedaviyi uyguladıklarında (uygulasınlar) Allah Taâlâ’nın yardımıyla bu sıracalı cilt hastalığı geçer.

EKLEM-MAFSAL AĞRILARI (ROMATİZMA)

Onikinci: Bir kişinin organlarında ağrısı-sızısı olsa ya da eklem ağrıları çekse –Allah herkesi bundan korusun!-, o kimse açıklandığı üzere toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanıp, vücudunda bir yere birikmiş kötü kanı şırınga ile aldırsın, ve bütün bedenini ve içini bozuk karışımlardan arındırsın, ve temiz hâle getirsin. Ondan sonra, o ağrıyan yerin damarını bulup oradan kan aldırsın (akıtsın) veyahut ağrıyan yerin üzerine sülük yapıştırsın veya hacamat ettirsin. Bu uygulamalardan sonra kupa (şişe) çektirsin. Açıklandığı üzere bozuk-kirli kan ile birlikte organlara yürümüş ve akmış olan kan ve kirli

---

(50) *Scrofuloderma*, deri veremi olarak bilinir. Bilgi için bkz. Tüzün, Y., Gürer, M.A., Serdaroğlu, S., Oğuz, O., Aksunger, V.L., *Dermatoloji*., I, ss. 443-458 (Deri Tüberkülozu), Nobel Tıp Kitabevleri İstanbul 2008.

karışımları dışarı çıkarttırsın. Hazret-i Peygamber'in (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) buyurdukları şu hadis-i şerîfleri bunu onaylar: **"Tedâvî ile kendisinde şifa bulacağınız en iyi yöntem damardan kan aldırmak ve hacamat yaptırmaktır. Çünkü bunlarda çok yüksek şifâ vardır".** Allah Elçisi doğru olanı söylemiştir. Bundan sonra 10 gün veya daha fazla bir süre bu mübarek sudan bir dirhemi anlatıldığı şekliyle şeker şerbeti veyahut hindiba suyu ile karıştırıp içsin. Sonrasında bu mübarek sudan **[150 B]** bol miktarda katsın ve sıcak olarak içsin. Şöyle ki, ekşiliğinden ötürü içilmeyecek derecede olan bu suyu uygun bir kaba koyup böğrüne dek içinde otursun. Birkaç defa bu şekilde tedaviyi tekrarladıktan sonra Allah dilerse eklem ağrıları, romatizması geçer.

MANTAR: TEMREĞÜ (DERİ HASTALIĞI)

On Üçüncü: Eğer bir kişinin vücudunda mantar veya buna benzer bir deri hastalığı olsa, o kimse açıklandığı üzere kendisini bozulmuş karışımlardan (aḫlâṭ-ı fâside) ve kötü kandan arındırdıktan sonra, hamama gidip, kuvvetlice sürterek kendisini keseleyip yıkasın. Ardından, bir miktar (cüzᵓ) bu mübarek su'yu bir miktar (cüzᵓ) gülsuyu ile karıştırıp bedenine sürsün. Bu işlemi birkaç kez tekrarlasın. Ve günde bir miskal bu mübarek suyu ya şeker şerbetine yahut hindiba suyu ile anlatıldığı şekilde karıştırıp birkaç gün sabah kahvaltısını yapmadan önce içsin (içse), Allah'ın izniyle bu deri hastalığı iyileşir.

CILIZ-SISKA-SARI BENİZLİLİK

On Dördüncü: Eğer bir kişi cılız, sıska, zayıf **[151 A]** güçsüz ve solgun benizli olsa o kişi semiz, güzel, güçlü ve alyanaklı kırmızı benizli olur. Bu durumda olan kişi ilkin açıklandığı üzere toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanıp, vücudunda bir yerde birikmiş kanı şırınga ile aldırsın, ve bütün bedenini ve içini bozucu karışımlardan arındırsın ve temiz hâle getirsin. Ve her ay bu

işlemi yaptığı günden itibaren olmak üzere onbeş gün boyunca her sabah yarım dirhem bu mübarek sudan anlatıldığı şekilde şeker şerbeti ile karıştırıp içmeyi âdet edinirse ve bu ilacı kullanmaya devam ederse, Allah'ın yardımıyla muradı hâsıl olur.

SANCI-YÜREK AĞRISI

On Beşinci: Bir kişinin sancısı olsa ya da yüreği ağrısa yahut buna benzer bir ağrıdan şikâyeti olsa bu mübarek sudan bir miskal kadar ve içilebilecek derecede sıcak su ile şeker şerbetini karıştırıp içse inşâallah bu ağrısı geçer.

ATEŞLİ HASTALIK

On Altıncı: Eğer bir kişinin yüreğinde ateşi olsa bu mübarek sudan izah edildiği gibi şeker **[151 B]** şerbeti veya gül suyu ile karıştırıp içse, Allah'ın izniyle yüreğinde mevcut ateş ve harâret gider.

SOLUCAN

On Yedinci: Eğer bir kişinin karnında solucan olsa veya buna bir hayvanlardan bir olsa, bu mübarek sudan sabah aç karnına açıklandığı gibi su veyahut şeker şerbeti ile karıştırıp içmeği âdet hâline getirse inşâallah karnındaki bu solucan vb. hayvanlardan kurtulur.

MİDE KURDU

On Sekizinci: Eğer bir kişide tatar kurdu olsa bu mübarek sudan bir miskalı anlatıldığı şekilde uygun mikdar sıcak su ve ezilmiş şeker şerbeti ile içse, bu tatar kurdundan kurtulur.

İDRAR YOLLARININ TAŞ HASTALIĞI

On Dokuzuncu: Bir kişinin idrar yolları taş tutsa, her gün bu şerefli sudan anlatıldığı şekilde içebileceği kadar uygun oranda karpuz suyu ile karıştırıp birkaç kez kullansa inşâallâhu Teâlâ bu idrar yollarını

tıkayan taş düşer.

BASUR- HEMOROİD HASTALIĞI

Yirminci: Eğer bir kişinin basuru olsa, o kimse on gün yahut daha fazla bir zaman sabah aç karnına [**152 A**] bu mübarek sudan bir miskal anlatıldığı gibi şeker şerbeti ile karıştırıp içmeli. Ve şayet makatının dış tarafında (dış basur) ve kenarında siğiller var ise yatacağı zaman anüsten dışkı atıldıktan sonra çok temiz bir şekilde alkolle dezenfekte edilmeli. Ardından iyice dövülmüş sarısabırdan bir miktarı pamuk ile siğiller üzerine sürmeli. Pek çok kez bu tekrarlandıktan sonra, hem iç basur hem de dış basur Allah'ın yardımıyla iyileşir.

UNUTKANLIK HASTALIĞI-ALZHEIMER

Yirmi Birinci: Eğer bir kişinin aklında (hafızasında) azalma olup, unutkanlık baskın gelirse, bu durum ya balğam fazlalığından ya da günah işlemekten kaynaklanır. Nitekim Hazret-i Peygamber (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) şöyle buyurmuşlardır: **"Bilginin âfeti unutmaktır ve unutmanın asıl sebebi ise Allah'a karşı isyandır"** yani günah işlemektir. Unutma, eğer balğam fazlalığından ise, o zaman toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanıp içini iyice arındırmalı, ardından günde bir miskal bu mübarek sudan içilebilecek derecede sıcak su ile karıştırıp sabah aç karnına içmeyi âdet hâline getirsin ve kullanmaya devam etsin. Şâyet bu (unutkanlık) **[152 B]** Allah'a karşı isyandan ise, Fâtiha sûresini bu şerefli su ile bir yeşil sırçalı çanağa yazıp gülsuyunda eritip içsin, Allah'ın izniyle unutkanlık illetinden kurtulur. .

MELANKOLİ HASTALIĞI [μελαγχολία]

Yirmi İkinci: Eğer bir kişinin melankolisi olsa, bu durum kanın fazla olması yahut kan çokluğundan olur. Eğer kan çokluğundan ise baş

damarından veya kifal damarlarından[51] (*vena cephalica*) kan alınmalıdır. Bu durum vücutta orantılı bir şekilde bulunması gereken dört karışımdan olan '*sevda*'nın[52] normal değerler üstünde çok olmasından kaynaklanır. Bu öyle bir şeydir ki, bulutun güneşi kaplayıp örtmesi gibi dimağı kaplar, aklı, zihni bir anda uyarır. İşlenmiş Karabaş otu (اسطوخودوس) kullanarak beyni temizlesinler ve toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanıp, bütün bedenini arındırsınlar. Ardından bu mübarek sudan günde bir miskal kadar anlatıldığı gibi sıcak su'lu şeker şerbeti ile karıştırıp sabah aç karnına içsin ve bir cüz' bu mübarek suyu bir cüz' gülsuyu ile karıştırıp traş sonrasında başına sürsün. Nice günler alışkanlık hâline getirip, tuzlu, kuru, katı ve vücudun dengesini bozacak aykırı yiyeceklerden perhiz etsin, hastalığı iyileşir **[153 A]** Allah Taâla'ın yardımıyla.

ÖDEM (HİDROFİZİ) [53]

ÖDEM OLUŞMASI-DALAK BÜYÜMESİ

Yirmi Üçüncü: Eğer bir kişide ödem oluşur ve dalak büyümesi başlarsa, bu duruma bir tedavî çaresi bulmak gerek. Aslında dalak

[51] *Kifal damarları*: El sırtındaki venöz pleksus'un dışyan bölümünden başlayıp, ön kolun öndışyan tarafında yukarı doğru ilerledikten sonra kola geçerek vena axillaris'e (koltuk veni'ne) açılan ven.

[52] Antik Grekçe'de **μέλας** *(melas)*: kara ve χολή *(ḫole)*: safra, yani **kara-safra** kelimesini oluşturur ki, buna uygun olarak Akşemseddin, melankoliyi vücuttaki dört unsurdan olan kara-safra oranının yahut dengesinin bozulmasına bağlar.

[53] Vücudun anormal derecede su toplamasına halk arasında *istiska*; tıp dilinde ise ödem veya hidrofizi denir. Yüzde, ellerde, ayaklarda veya karında ağrısız şişlikler görülür, şişkinliklerin kaynağı kalp, karaciğer, böbrek hastalıklarıdır. Dokularda meydana gelip, kan vasıtasıyla böbreklere taşınan ve idrarla dışarı atılan zararlı maddeler, üremi denilen durumda üre ile birlikte artar. Buna, ürolojik sistemdeki tıkanıklıklar ve böbrek hastalıkları sebep olur. Hastada devamlı baş ağrısı, görme bulanıklığı, hıçkırık, gündüzleri uyuma ihtiyacı ve geceleri de uykusuzluk görülür. Vakit kaybedilmeden tedavi edilmesi gereken bir hastalıktır. Ayrıca tedaviye yardımcı olmak amacıyla hastanın üşütmemesi, yorulmaması, düzenli beslenmesi, sigara ve alkolü bırakması gerekir.

büyümesi ve ödem oluşumu, mide ve ciğerin zarar görmesinden kaynaklanan bir dengesizliktir. Böyle bir hastaya kışr şarabı, hindiba ve dinârî içirilmeli, katı, sert ve çok çeşitli yemekler yedirmemeli, daha sade ve mutedil yemekler yedirilmeli. Hastaya, bu sade ve çok çeşitli olmayan yemeklerden az verilmeli, ekmek yememeli ve su içmemeli, hamama girmemeli (banyo yapmamalı) ve soğuktan korunmalıdır. Su yerine bir miskal bu mübarek sudan anlatıldığı üzere şeker şerbeti veyahut hindiba suyu ile karıştırıp içmeli. Bol miktarda bu mübarek sudan kaynamış sıcak suyun içerisine katılmalı, öyle ki bu su ekşiliğinden içilmemeli. Bu haldeki suyun içine girip boğazına kadar oturmalı. Allah'ın yardımıyla bunlar yapıldıktan sonra o ödem-şiş iner.

SITMA HASTALIĞI

Yirmi Dördüncü: Eğer bir kişi ateşli humma yahut sıtma hastalığına tutulsa bu karışım hareketindendir. Bu durumda toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanmak sûretiyle içini bu bozucu karışımlardan arındırmalı. Ardından bu mübarek sudan günde bir dirhemini şeker şerbeti ile karıştırıp **[153 B]** ilk gün bunu kullansa Allah'ın izniyle bu sıtma geçer.

NIKRIS HASTALIĞI

Yirmi Beşinci: Eğer bir kişi nıkrıs hastalığına mübtela olsa, –Böyle bir hastalıktan Allah bizi korusun!- açıklandığı şekilde toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullanmak sûretiyle içini bunlardan arındırmalı ve hükne yaptırıp bütün bedenini pâk hâle getirmeli. Sonrasında sağ ve sol tarafında baselik damarı (atar damar) denilen bir damar vardır. Eğer bu damarın yerini bilen uzman-bilir kişi var ise, bu damardan kan aldırılmalı. Şayet uzman-bilirkişi bulunamaz ise, o zaman ağrıyıp acı veren yerin etrafına sülük bırakılmalı veyahut hacamat ettirilmeli. Bu işlemden sonra, açıklandığı üzere şişe/kupa

çektirmeli ki, kirli kan ile bedene akan bozuk-kirli karışımlar dışarı atılabilsin. Allah Peygamberi'nin (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun) buyurdukları: **"Damardan kan aldırmak ve hacamat yaptırmak, her türden hastalığa şifadır"** hadis-i şerîfleri, bunu teyid eder. Ardından 20 gün veyahut daha fazla bir süre bu mübarek sudan günde bir miskal anlatıldığı şekilde şeker şerbeti ya da hindiba suyu ile karıştırıp ağrıyan yerlerine sürsün, ekşilerden, turşulardan bütünüyle perhiz etsin, Allah Teâlâ'nın emri ve inâyetiyle bu hastalıktan kurtulur.

VEBA (TAUN) HASTALIĞI

Yirmi Altıncı: Eğer bir **[154 A]** kişi veba salgınına yakalansa -[Allah kullarını bundan korusun!]- o kişi derhal vebanın belirdiği andan yirmidört saat geçmeden yani veba mikrobu yüreğine işlemeden vücut ile yüreğin ortak damarlarından kan aldırmalı ve buradan çok miktarda kan akıtmalı. Ardından acilen ardısıra iki çekirdekden eksik olmamak kaydıyla -fazla olabilir- bir ölçek bâd-ı zehir dövülmeden-ufalanmadan bu kişiye yutturulmalı. Sonrasında bu bâd-ı zehirden bir miktar ufalayıp üzerine yarım dirhem kadarına bu mübarek sudan ilave edip, anlatıldığı şekliyle su ile içireler. Ayrıca bu bâd-ı zehir kuvvetli bir şekilde dövülüp-ufalandıktan sonra kırk dirhem saf limon suyu ile birlikte iki miskal bu mübarek sudan alıp anlatıldığı üzere şeker şerbeti ya da gülsuyu ile bunları karıştırıp vebalı hastaya içireler. Şayet hasta kusarsa, yine aynı şekilde bâd-ı zehiri ufalamadan birazcık yuttursalar, faydası görülür. Çünkü eğer veba, vurgunu şiddetli olup mikrobu yüreğe işlerse, yirmidört saatten sonra hemen tesir eder. Ardından eğer veba **[154 B]** dışarıda belirirse, altı ve yedi kat el ayası kadar bezi bu mübarek su ile ıslatıp vebanın belirdiği yerin üstüne basmalı ve bu halde bir saat veba beliren yerin üzerinde kaldıktan sonra, tekrar aynı işlem vebanın belirdiği yer kararıncaya değin uygulanmalı. Eğer veba kulak dibinde ise, bu durumda üzerine ve etrafına sülük yapıştırılır ve

kulaklarının yumuşaklarından fasd ettirip, ensesinden birkaç kez kupa çekdirmek gerek. En iyisini Allah bilir. Bundan sonra pekliği geçince birkaç gün boyunca vebanın belirdiği yerin üzerine ve etrafına tekrar sülük salınmalı. En iyisini yine Allah bilir. Şayet veba aşağıda belirirse, hangi tarafta ise o taraftaki ayaktan fasd etmek gerek. En iyisini Allah bilir. Eğer veba belden yukarı bir yerde ise bu durumda kulaktan fasd etmek gerek. En iyisini Allah bilir. Ardından veba beliren yerin üzerine sülük salınmalı, sonra yukarıda anlatılan güçlü ve zayıf tabiatlı olmasına ve **[155 A]** veba salgınına yakalanmış kişinin dayanma gücüne göre birkaç kupa çekilse gayet iyi olur.

Nitekim Hz. Peygamber (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-): **"Fasd ettirmekte (damardan kan aldırmak) ve hacâmat yaptırmakta (kan aldırmak) göksel yüksek bir şifa vardır",** diye buyurur. Ve eğer siyahlık ortaya çıkarsa, üzerine bu mübarek sudan bir damla koyalar, sıcaklığın tesiriyle kurudukça yine yine koyalar, Allah Teâlâ'nın emriyle bu hastalık şifa bula. Ancak bu mübarek su veba salgınına yakalanmış kişiye ulaştırılamadan veba mikrobu yüreğe bulaşmış veyahud takdir edilmiş vadesi dolmuş ise o kişiye derman bulunmaz. Âyet-i Kerîme'de **"Allah'ın takdir ettiği (ölüm) vakti geldiğinde asla ertelenemez"** buyurulur. Ve yine veba hastalığına yakalanan kimse su istediğinde, bu mübarek sudan bir miktarı anlatıldığı şekliyle şeker şerbeti ile yahut gülsuyu ile dövülmüş-ufalanmış bâd-ı zehire karıştırıp bu karışımı vermek gerek. Çünkü Allah Teâlâ yılan zehrine tiryakı[54] devâ ve şifâ kıldığı gibi veba

[54] "İbn Şerif'in *Yadigar* adlı eserinin birinci bahsinde tiryak adlı antidoter ilaç hakkında bazı bilgiler vardır. İlkçağlarda Pontus Kralı IV. *Mithridate* (M.Ö. 120-63) döneminde, zehirlenmelere karşı hazırlanan ve o zamanlar *Mithridaticum* adıyla bilinen tiryak (Theriake bir Grek terimi olup) *Theriakos*'tan gelir ki bu ad, zehirli veya vahşi hayvan demektir. Tiryak, ilk kez bir Grek doktoru olan *Nicander* (M.Ö. 190- 130) tarafından *Theriaca* adlı bir şiirinde kullanıldı. Daha sonraki

mikrobuna (zehirine) **[155 B]** da bu mübarek suyu devâ, şifâ ve tiryak kılmıştır. Şöyle ki; veba zehiri (mikrobu), yüreğe bulaşmadan önce bu mübarek suyu açıklandığı üzere kullansalar ve her ne zaman vebalı kişi su istediğinde anlatıldığı şekilde ona verilirse, veba mikrobunu (zehrini) yok eder, yüreği ve ciğeri sağalıp, Allah'ın izniyle veba mikrobu ve hastalığından korunmuş ve kurtulmuş olur. Öyle ki, Allah'ın yardımıyla vebalının yüreği ve ciğeri iyileşip veba zehirinden ve helâk olmaktan kurtulur. Böylesi durumlar defalarca tecrübe edilmiştir. Allah'tan habersiz olmamak gerek. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ

Yirmi Yedinci: Eğer bir kişi, dış görünüşü (ḳâlıb) hastalık elbisesinden ârî ise ve sinirler ve damarlarına bozuk kan ile karışımlar akmadan bedeni sağlıklı bir hâlde iken, Allah'ın Yenilmez Aslanı Ebû Tâlib oğlu ᶜAlî [-Allah yüzünü şerefli ve mükerrem kılsın!-] Hazretlerinin: **"İlim iki çeşittir: Bedenler Bilimi ve Dinler Bilimi. Aman hâ! [156 A] ey kardeşlerim! Her sene mutlaka devâᵓ (iksîri) içiniz. Çünkü Hz. Peygamber [-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-**

---

yüzyıllarda Batıda ve Doğuda çeşitli hastalıkların tedavisinde çok kullanılan tiryak, 16. yüzyılda da Türkiye'ye girerek *Mesir* adını aldı. Ancak bugün tiryak adı ile aktar dükkânlarında satılmaktadır". Bkz. Ayşegül Demirhan Erdemir, *Tıp Tarihi ve Deontoloji Dersleri,* Bursa 1994, ss. 53-55. Ayrıca İbn Şerîf'in Yâdigar adlı eserinden Tiryâk'ın tedâvi ettiği hastalıklar şu şekilde anlatılır:"Yürek zahmetlerine faide eder ve yelden olan zahmet ve ağrıları giderir ve veremleri yumuşatır, dağıtır ve pişirir. Böbrekde olan taşı ufaltır, çıkartır ve kavukda olan taşı paralar. Dalak ağrısına faide eder, yelleri ve şişleri giderir. Gögüs ağrısına ve baş ağrısına faide eder. Uykusuzluğu giderir. Çok terleyen kişiye ve böbrek borusuna ve kulunca ve mide soğukluğuna faide eder. Ağrıların mazarratını defeder. Göz kararmasını giderir. Bazı kişide bir saatte, bazısında bir günde, bazısında bir yılda kullanılır". Bkz. İbn Şerif, *Yâdigar*, C. 8, Vr. 75a. 75b, 76a, 76b. 77a, 77b. (= A.mlf., "Uluğ Bey Döneminde (15.YY) Osmanlı Tıbbından Bir Örnek: İbn Şerif'in *Yadigar* Adlı Eserinden Tiryakla İlgili Bazı Bilgiler ve Orijinal Sonuçlar", *Uluğ Bey ve Çevresi Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri, Ankara 30 Mayıs–1 Haziran 1994, Yayına hazırlayan: Songül Bozbeyi, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, sayı: 110, Ankara 1996*).

] gece gözlerine sürme çekerdi ve her ay hacâmat yaptırırdı ve bu iksiri (ilacı) her yıl tekrarlardı" diye buyurduğu şerefli sözlerine uyarak bu mübarek sudan günde bir dirhem miktarı anlatıldığı şekliyle şeker şerbeti karıştırıp içmeye devâm etse ve bunu dâima kullansa Allah'ın izniyle asla bedenine hastalık bulaşmaz.

Eğer bir kişinin sinirlerine ve damarlarına bozuk kan ile karışımlar akmış ve karışmış ise Hz. Lokman-ı Hekîm [-Rahmet ve ğufran üzerine olsun-] Hazretleri'nin: **"Bedenin ilacı beş şeydedir: Başta olan ağrının ilacı gargara yapmakta; üst mideninki kusmak; alt-mideninki ise birikmiş şişkinliği ve iltihabı, kanı vs. şırınga (hükne) ile veya doğal yoldan dışarı atmak, cilt, damarlar ve kemikler arasında olanlar ile vücudun en iç kısımlarındaki ve damarların içerisini ya hacamatçı yardımıyla kanı çıkartmak** (çekmek) **ya da dağlama ve küçük tığ (şiş) ile kan/irin akıtmadadır**" şeklinde ifade ettiği tavsiyeleriyle amel edip bu mübarek suyu açıklandığı minval üzere **[156 B]** kullanmaya devam etse Allah'ın izniyle hastalıkları iyileşir, şifâ bulur. Hz. Peygamber'in (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-) buyurduğu gibi:"**Şifanın başı, aslı dört şeydedir: İlki vücuttaki karışımları iyileştirici, sağaltıcı ilaçlar, ikincisi hacamat yapan kişinin neşterinde, üçüncüsü damardan kan alacak faşşadın jiletinde, dördüncüsü ise dağlamayı yapan kişinin dağlama aletinde. Ancak ben bu sonuncusu olan dağlamayı kendi ümmetime yasakladım".** Allah Elçisi en doğru olanı söylemiştir.

AḪLÂT-I ERBAᶜA (DÖRT KARIŞIM) ve MİDE-PERHİZ

Yirmi Sekizinci: Ey kardeş bil ki ve haberdar ol ki, mide, yürek ve ciğerin temiz olmaması halinde, bunlardaki düzensizlik hastalık ve illetlerin asıl kaynağı ve acı-ağrı ve şişlerin-ödemin esas nedeni olur. Örneğin, eğer midede balğam maddesi aşırı seviyede artarsa, bu durumda yüreği ve ciğeri dalak gibi yeşile çalan mavi bir renge

dönüştürür. Eğer sarı renk ağır basarsa, bakır madeni üzerindeki yeşile çalan bakır pası gibi eder. Eğer siyah renk baskın olursa yanmış kömür gibi siyah renge çevirir. Bu türden tedavisi güç olan muhtelif hastalıklar pek çok insanda görülebilir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (-dua ve esenlik O'nun üzerine olsun-): **"Mide bütün hastalıkların evidir ve onu fazla şişirmekten korumak (perhiz yapmak) bütün şifa ve devânın yegâne baş anahtarıdır"** diye buyururlardı.

Her kim açıklandığı şekilde toprak karışımdan yapılmış mağlayı ve ishâl yapıcı ilacı kullandıktan **[157 A]** sonra, yarım dirhem bu mübarek suyu şeker şerbeti ile izah edildiği gibi içmeği âdet edinse, balğamdan kaynaklanan midedeki şişkinlik-ödem ve midede oluşan sarılık ve siyahlık ve yürek ve ciğerde meydana gelen tahribat, bozulma ve yıpranma iyileşir, yenilenir ve kanı saf ve duru ve mide, yürek ve ciğeri Allah'ın izniyle temiz ve kırmızı ve tertemiz arınmış olur. Zaten **"Haber, bizzat görmek gibi değildir",** ve "**Kişinin davasında sebat etmesi ve kararlı olması ve âşık olanın üzerinde bir âlamet-i fârikasının olması gerekir"** özdeyişi, buna işâret eder. Böyle bir iddianın doğruluğuna kanıt getirmek gerekir, denilirse şayet, bir miktar gök mavisi, yeşil ve siyah sahtiyan parçalarının üzerine bu mübarek sudan iki damla sürülmesi yahut nakşedilerek çizgiler çekilmesi kâfidir. Gerçekte eğer bu mübarek su, o sahtiyanların renklerini değiştirip kırmızıya dönüştürürse, bu durum sözkonusu iddianın kanıtı olur ve Allah'ın kulları için adı geçen çeşitli hastalıkların ilaçlarına da uygun gelir ki, bu ilaç vücuttaki karışımları, bozuklukları, hastalıkları iyileştirmeye gerçek bir tanık olarak yeterlidir. **"Az olan, çok olana götürür, kanıtlar"**. Allah Teâlâ'nın dilediğini yapmaya gücü yeter, O, Kadîr'dir.

YAŞAM ÖZÜ SUYU'NUN ASLI HAKKINDA

[157 B] Ey kardeş bil ki ve haberdar ol ki, hekim ve filozoflar, yakuta şerefli taş anlamında hacer-i mükerrem diye ad vermişlerdir. Yıldızların sultanı olan Güneş, dünya-aydınlığına nisbet edilir, madeninde feyzini ondan alır ve onun terbiyesiyle yetişir ve bin yılda neşv ü nemâ bulur, büyür. Bu sebepledir ki, taş türünün sultanıdır. Bütün cevherlerde ve bilcümle taş türlerinde bulunan özelliklerin yekünü yakutta da mevcuttur. Bu özelliklerinden biri de müferrihat (*ferahlatıcı-rahatlatıcı*) özelliğidir.

Eğer ki kırmızı yahut yeşil sert damarlı mermer üzerinde yakutu iyice döğerek ezip, bir miktar şeker ve gülsuyu ile içeler, derd ve kederi ne varsa geçer, gönle, kalbe fazlasıyla parlaklık, temizlik verir ve yalancı susuzluğu def^{c} ederek, vücudu doğal sıcaklığına getirir, yani harâreti giderir. Böylece insanın böğrünü kırmızı, canlı kılarak, vücuda letâfet ve tazelik verir. Zehirlenenlere ve veba-tâun hastalığına yakalananlara bu ilaçtan verilse, Allah Teâlâ'nın izniyle bu dertlerinden kurtuluverirler. **[158 A]** Hâsılı, yakutun anlatılamaz olan fayda ve yararları saymakla bitmez. Özellikle, bu cevher, mâhir üstâdlar ve işini eksiksiz yapan kâmiller elinde eriyik-çözelti hâline getirilse, bütün özellikleriyle birlikte insan doğasına işler ve damarlarında akar. Çünkü katı hâlde taşlaşmış bir şekilde insan doğasına işlemezler, karışmazlar. Kısmî kendinde kalan özellikleri zaten apaçık görülür.

Filozoflar, Cıva[55] ve Sülfürü[56]; birini *Ruh* diğerini *Nefis* olarak isimlendirmişlerdir. Bu elementler madensel özellikleri bakımından en

---

(55) Bu Cıva elementinin simgesi Hg'dir.Yazma nüshada yanlışlıkla *Zîbeḳ* şeklinde müntensih hatâsı olarak yazılmıştır. Biz onu *ziʾbeḳ* şeklinde tashîh ettik. Sözlüklerde yasemin yağı vb. tanımları olsa da, eskiden beri filozof ve hekîmler *Cıva* elementini rûhla özdeşleştirdiklerinden burada en doğru olan anlamı, Hg simgesiyle bilinen *Cıva* elementidir.

(56) Sülfür'ün simgesi S'dir. *Kükürt, Sülfür* ve *Sülfat* olarak bilinir. Akşemseddîn bunu '*Kibrît*' şeklinde kullanmıştır.

mükemmeli olup, faydaları açıklanamaz derecede çoktur, ancak bunları gözle görmek güçtür. Hikmet erbâbı (Filozoflar) ve Marifet ashâbı (Tasavvuf-İrfân ehli) bilirler ki, filozoflar ve tabîblerin büyük çoğunluğu, cüzzam ve frengi gibi muhtelif bütün hastalıklara ilaç bulmada güçlük çektiklerinde, tedâvî için hazırlanan ilaçlarına bu iki elementten birini (Cıva yahut sülfür) katarlar, bununla beraber, aynı şekilde bu elementler dahi yakut gibi çözelti hâline getirilmedikleri takdirde midede hazm edilip, insan doğasına (bünyesine) karışmaz, işlemez ve ak **[158 B]** mazlar. Bu durumda bile yararları açık ve seçiktir. Her ne zaman ki, bu elementler çözelti hâline getirilip, biribirine bileşim olacak şekilde özellik kazandıklarında, o zaman güç bulurlar ve ateş vasıtasıyla karışım ve bireşim için yakutu eriyik hâline getirilmelidriler. Ne zaman ki yakut eriyip, çözelti hâline geldiğinde, onu bu elementlerle karıştıralar. Bu işlemden sonra, sözkonusu karışımdaki elementlerin özellikleri bedende yürür ve bütün organlara işlemeye, tesir etmeye başlar. Zaten ateş yahut sıcaklık vasıtasıyla tabiat ve özellik (yani insan tabiatı ve özellikli bir element) karışır yahut karışım hâline gelir (imtizâc ederler). Çünkü insanın ecsâmının (cismi/ bedeni) hastalığı (dâʾ=illet, hastalık) dahi, insanoğlunun bütün rahatsızlıklarına, illetlerine, acılarına ve yumrularına ve tümörlerine devâ ve şifâ olmağa yetkindir. Eğer inâyet dileyerek ibret nazarıyla baksa, bu şifa ve devâ, o zaman kendisine apaçık olarak gözükür. Allah'ın yardımıyla basîreti açık kişilere bu zaten âyân olur.

Şüphe ve şekk yoktur ki, O, karşılık beklemeksizin iyilik yapan ve ihsanı her varlığı kuşatan, her '*kes*'in Tek Yardımcısı ve Gücü her '*şey*'e Yeten, Bütün Yarat[t]ıklarını hiç '*bir*'ini '*öteki*'[si]nden hem '*bura*'da hem de '*öte*[ki]'de ayırmaksızın Rahmet Kılıcı, izzet, şân ve şerefe lâyık yegâne-Yek-Tek ve hikmetine son-sınır ve kudreti (t)aşkın olan Allah Taâla'nın gör[ün]en-gör[ün]meyen, biline[bile]n-**[159 A]** bilin[e]meyen o kadar çok hikmetleri vardır ki, onlar dile getiril(e)mez, sayıl(a)maz, say[ıl]makla bitmezler.

Beyt: [2]Subḥâne men taḥayyara fî ẕâtiHi sivâHu
Fehm ḫired yektâ [3]kemâleş bende râh.

Ve şâyet akıllı adam eksiksiz bir tedbîrle bu eriyik (çözelti) halindeki cevheri nadir bir sıcaklıkta tutsa, madenlerin iksiri olup, madenlerin cesedlerinin eksik, bozulmuş, durgun ve hareketsiz olanlarını sağaltıp, Allah’ın kudretiyle kendi şahsını saygın ve değerini yüksek kılalar.

Nitekim Allah’ın Yenilmez Aslanı Ebû Tâlib oğlu ᶜAlî [-Allah yüzünü şerefli ve mükerrem kılsın!-] Peygamber Hazretleri’ne (-dua ve esenlik O’nun üzerine olsun-): **Ey Allah Elçisi! Kimyâ’nın bir vücûdu var mı?** diye, sordu. Peygamber (-dua ve esenlik O’nun üzerine olsun): **Evet. Ey Ali! O, ‘var’dır.** Bunun üzerine Müminlerin Emîri: **Hangi ‘şey’dendir? Ey Allah Elçisi!,** dedi. Peygamber (-dua ve esenlik O’nun üzerine olsun-): **Toprak, Su, Hava ve Ateş**’ten buyurdular. Bunun üzerine Müminlerin Emîri: **Ey Allah Elçisi! Bana biraz daha fazla anlatsana,** dedi. Ardından Peygamber de (-dua ve esenlik O’nun üzerine olsun-) bir şeyler daha anlattı. Hz. Ali de: **“Yüksek bir bedenden, paha biçilmez değerli bir ruhtan ve[159 B] sorgulayan bir nefisten”** diye karşılık verdi. Soru sormaya devam etti Müminlerin Emîri: **Ey Allah Elçisi! Hangi hususta amel etmeli?** Buna karşılık Peygamber (-dua ve esenlik O’nun üzerine olsun-): Önce **ḥall** (bir meseleyi çözme yahut birini görevden ᶜazl etme) sonra **aḳd** (meseleyi bir sonuca bağlama ve göreve atama) diye buyurdu. Allah Elçisi ve Sevgilisi en doğru olanı söylemiştir. Bu mübarek suyun sayısız ve kıyaslanamaz özellikleri ve hususiyetler vardır. **“Sözün en hayırlısı az ve öz olanıdır”** özdeyişi gereğince biz faydalı olanı yazdık ve kısa tuttuk[57].

---

(57) Aslında, **Mâddetü’l-Hayât**, buraya kadar olan satırlarda sona ermektedir. Ancak, biz, eserde hem Akşemseddîn Hazretleri’nin şiirlerini hem de ona âit olması yüksek ihtimallı olan **‘Nezle’nin tedâvisi ve ilâcı’**nın târifinin yer aldığı varağı da çeviriyazı ve sadeleştirmesiyle vermeyi yeğledik. Çünkü izini sürdürdüğümüz **Akşemseddin Külliyatı**’nın içerisindeki eserler, biribiri arasında-içerisinde birlik sağlama ve Akşemseddîn’e âit olduğu düşünülen bütün materyali homejenlik iç[eris]inde sunma amacını taşımaktadır.

Müfred: [7]Ne gerek kemâl ehline hâlini arz etmeye,
Ki [8c]ârif olana yeterdir işâre.

Peygamber’in (-dua ve esenlik O’nun üzerine olsun-): **“Akıllı olana bir işâret** yeterlidir**”** sözlerinde buyurdukları gibi.

Şeyh Âḳşemseddîn en-Ne[c]allinî ḳuddise sırruhu’l-[c]azîz der ki:

[11]Biz o sırlarla dolu âşığız   Kim [c]aḳıl-us yar olmaz
[12]Ḥaḳḳın [c]aşḳıyla mest olduk   Bize her giz ayyâş olmaz
[13]Aşk şarabını içtik   Ferâğat mülküne göçdük
[14]Yanıp [c]aşḳ ile ṭutuştuḳ   Bize tehdîd cehennem olmaz
[15]Diriyiz dâim ölmeyiz   Çürüyüp ṭopraḳ olmayız
[16]Ḳaranlıkda hiç ḳalmayız   Bize gece ve gündüz olmaz.
[160 A][1]Bizim gülşendeki güller   Dururlar tâze ṣolmazlar
[2]Ḥazân olup dökülmezler   Kış ve bahâr olmaz
[3]Ḳoy bu nâmûs ile nengi   Devam et nefsle cengi
[4]Başına durma vur taşı   Buña nâmûs ve [c]âr olmaz
[5]Ḳıyamazsın başa cânâ   Irâḳ ol girme meydâna
[6]Bu meydân nice cânlar   Baş oynar i[c]tibâr olmaz
[7]Yetişdi Şemsî nurunun   Vucûdu damlası denize
[8]Nice damla deniz olmuş   Buna dip ü kenar olmaz.

[10c]Âlem ṣûretde gerçi biz faḳîr ve kemteriz
[11] Hasta ve pis kalpli cesedlere etsek tek naẓar

[12]Ateş sarısı gibi gün olup bir kimyâ-y-ı aḥmeriz
[13]Su ve Hava ve Toprak ile Ateş’te olan cevheriz

[14]Yeter bize kuru ekmek gerçi tedbîr eyleriz
[15]Ehl-i dünyânıñ altın ve gümüşle meşkinden fâriğiz

[16]Saf gümüş madeni olmuşuz kan rengi altınız
[17]Ḳaṭremiz ḳantâr ṭarḥ olursa ederiz ṣâf

[18]Ḳadrimizi bil Şemsiyâ başdan ayağa cevheriz.

[160 B] Nezle'nin İlacı

Bu kitabın yazarı şöyle anlatır: Günümüzdeki tıp kitaplarında (15. asırda) görüp okuduğum yahut kişilerin ağızlarından şifahî olarak duyduğum pekçok iyileştirme metodu mevcuttur. Ben bunlardan her birinden bir ölçüde haberdârım. Ancak, bundan daha kesin ve daha hızlı (iyileştirici) etkisini göstereni̇ni görmedim. Bu maddelerden bir kaçını hamur haline getirip, demir para şeklinde iyice yassı hâle getirerek, bir kumaş parçası üzerine dökmeli, sonra başa geçirilip bağlanmalı. Allah'ın izniyle bu iyi olur. Adı geçen ilaçlar şunlardır: 3 dirhem akdin, 2 dirhem zaferan, 1 dirhem kemaderyus, 1 dirhem kantaron ve karaçadrık otunu bir gün bir gece sirke suyunda ıslatarak sonra kavurup ezmek suretiyle bir parça kök keten bezine sarıp kurutsalar, o zaman bu gayet faydalı bir ilaç olur. Eğer bütün vücutta ateşli bir hâl olsa ve kan aşırı basınç yapsa bu durumda baş damarından kan aldırılmalıdır. Arpa suyu ve nakşe şarabı, hünnap ve ıspanak çorbası ve haşhaşal şarabı oldukça faydalıdır. Bu işlemde, ancak üç günden sonra mutlaka fasd yapılmalı. Şayet gerekirse bu hastalığın tedavisinde asıl ilaç; açlık, susuzluk ve uykusuzluktur. Hasta olan kişi, eğer bir gün ve bir gece yeme ve içmeyi terk edebilse hastalığı iyileşir.

SONUÇ

Muḥammed bin Ḥamza Aḳşemseddîn (1390-1459), *Mâddetü'l-Ḥayât* adlı eserinin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla, kendi dönemine kadar şifahî olarak aktarılagelen tecrübî tedavi yöntemlerini bildiği gibi, kendisinden önceki mevcut literatürü de okuyarak sözkonusu eserini kaleme almıştır. Kendi zamanına kadar tıp kitaplarında açıkça ifâde edilmemiş Genetik Bilimi, Soyaçekim yasası, ırsî olarak intikal eden hastalıklar ve mikrop gibi pek çok husûsa değinmekle ilk defa denilebilecek tesbitleri eserine sığdırmıştır. Bu küçük hacimli eserde, o '**babadan ve anadan ir<u>s</u>le intiḳâl eden maraẓlar**' yani '*anne-babadan irsî olarak intikâl eden hastalıklar'* tabirini kullanarak, modern tıbbın çok önemsediği bir meseleyi teşhis ve tedâvîde bahse konu etmiştir.

Aḫlât-ı erbaᶜa'nın (dört karışım: kan, balgam, sarı safra ve sevda) vücuttaki dengelerinin bozulmasının hastalıklı bünyeye sebep olduğunu, Antik Yunan tıbbında Hipokrat'ın geliştirdiği Hümoral patoloji teorisine dayanarak ve onu geliştirerek, dem-i fâside adını verdiği kandaki değerlerin dengesizliğinden (bozulması veya kirlenmesini), balgam fazlalığından bahsederken, bunu vücuttaki sıvıların bir arada 'ölçü ve itidal'le bulunması gerektiğine vurgu yapması eserini mühim kılar. Ayrıca, teşhis ettiği hastalıkların tedavisinde sunduğu bitkisel ilaç karışımlarını ve Nebevî Tıbb'ın hacamat ve fasd gibi damardan kan aldırma yöntemlerini tavsiye eden Akşemseddin, *'bilur kişi'* diye bahsettiği uzman tabiblerden yahut en azından insan vücudundaki damarların yerlerini bilen ve kanı nasıl ve nereden akıtacağına karar verebilen insanlardan bahseder ki, bu da onun teşhis ve tedavinin işinin ehli kişilerce yapılması gerektiğine inandığını gösterir bir kanıttır.

Akşemseddîn'in *Mâddetü'l-Ḥayât*'ında ele aldığı; *baş ağrısı*, göz ağrısı, *diş ağrısı-diş sızlaması*, diş sarılığı, *diş çürüğü*, ağız kokusu, *yüz çili*, nezle, *vitiligo*, frengi, *cüzzam*, scrofula (sıraca), *eklem-mafsal ağrıları,* mantar (temregü), *zayıflık-sarıbenizlilik*, kalp ağrısı, *sancılanma*, ateşli hastalıklar, *yüksek tansiyon*, bağırsak solucanı, *mide kurdu*, idrar yollarına yerleşen taş oluşumu, *basur (hemoroid*), unutkanlık (alzheimer), *psikolojik ve psikyatrik bazı rahatsızlıklar*, melankoli, *ödem-şişlik (hidrofizi),* sıtma, *nıkrıs (gut)*, veba ve *bağışıklık sistemini koruyucu tedbirler* gibi birçok hususu bitkilerden elde edilen müfred ve mürekkep ilaç formülleriyle tedavi yöntemlerini sunar. Akşemseddin, eserinde kimi zaman da, hastalıkların vücuttaki elementlerden hangisinin orantısız olmasından kaynaklandığını izah ederken, kan ve idrar tahlillerinin biyokimya labaratuvarındaki sonuçlarını andıran ve kan değerlerini hastalığın seyriyle ilişkilendiren ilginç tesbitlerde bulunur.

Nihâyet, **Akşemseddîn**'in **Mâddetü'l-Ḥayât**'ı, onun **Kitabu't-Ṭıbb** (*Mücerrebât*) adlı eserine giriş mâhiyetindedir. **Aḳşemseddin Külliyatı** içerisinde sunacağımız ve büyük ölçüde edisyonu kritiğini tamamladığımız bu hacimli eserle, **Mâddetü'l-Ḥayât** tamamlanacak ve de tam anlamıyla anlaşılır hâle gelecektir.

Kütüphane raflarında duran yazma halinde duran ve bilgi dünyasında yer almayan, bu ve bunun gibi binlerce eserin bilimsel neşirlerinin yapılmasının gerekli ve aynı zamanda son derece önemli olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

ALLAH, Kur'ân-ı Kerîm.

AHMED B. HANBEL (ö.241/855): *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

AKŞEMSEDDİN, Muhammed b. Hamza, *Mâddetü'l-Hayat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu: 3489, vr. 142b-159b.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Bölümü, Dem. Nu: 1462, vr. 1b-401b.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, Dem. Nu: 3539, vr. 11b-13b.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Antalya Elmalı Kütüphanesi, Dem. Nu: 81, vr. 86b-92b.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Dem. Nu: 531.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Millet Kütüphânesi Tıp Kitaplığı, Dem. Nu: 162, vr. 1b-52b.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Kütüphanesi, Dem. Nu: 265, vr. 99b-108a.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Dem. Nu: Y 7459, vr. 14b-17a.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Hazine Kitaplığı Türkçe Yazmalar, Dem. Nu: 552, vr. 1b-70b.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Arşiv Nu: 42 Kon 4723/4, vr. 183-187a.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Arşiv Nu: 34 Ae Tıb 162, vr. 1- 52.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Arşiv Nu: Ms. Or. Oct. 3049, vr. 157b-166a.

_________, *Mâddetü'l-Hayat*, Mısır Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Tıbbı Türkî 59.

________, *Mâddetü'l-Hayat*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv Nu: 19 Hk 1047/32, vr. 115a-157b. (Risâle fî't-Tıbb).

AKŞEMSEDDİN, *Maḳâmât-ı Evliyâ*, Süleymâniye Kütüphânesi, Nuruosmaniye Bölümü, Dem. Nu. 2229.

ALTINTAŞ, Ayten, *Yâdigâr: 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı: Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*, *Giriş kısmı, İbn-i Şerîf'in Yâdigar'ı Hakkında*, Yerküre Yayınları. Cilt 1 ,İstanbul 2003.

ATAÇ, Adnan–**YILDIRIM**, Vedat, ***"Osmanlı Hekimleri ve Dioskorides'in "De Materia Medica"sı,*** *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (OTAM), XV, ss. 257-269, Ankara 2004.

AVICENNA, Abû ᶜAli al-Ḥusayn ibn ᶜAbd Allâh ibn Sînâ, *The Canon of Medicine (al-Qânûn fi'l-ṭibb),* (Arapça'dan İngilizce'ye çev. O. Cameron Gruner-Mazar H. Shah-Jay R. Crock), AMS Press Inc. New York 1973.

BAYAT, Ali Haydar, *Kemâliye: Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış bir tıp risâlesi,* Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2007.

BAYAT, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Seda Matbaası, İzmir 2003.

BUHÂRÎ, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'îl (ö. 256/870): *el-Câmi'ül-Müsned''üs-Sahîh'ül-Muhtasar min Umûri Resûlillahi (s.a.s) ve Sünenihî ve Eyyâmihî*, I-VIII, İstanbul 1992, Çağrı Yayınları.

BUHÂRÎ, *et-Târîh'ül-Kebîr*, I-VIII, Haydarâbâd 1362.

BÜYÜKNİSAN, Emrah, ***"Dioskurides Pedanios'un "De Materia Medica" Adlı Eseri"***, *Lokman Hekim Journal* 2011; 1 (1): ss. 55-60.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Âbdurrahmân (ö. 255/869) : *Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

DOĞAN, Şaban, *14- 15. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Söz Dizimi Aykırılıkları*, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri Yoğun Diski, Türk Dil Kurumu VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı dâhilinde ", ss. 1323-1347, Ankara, Ekim 2008,

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî (ö.275/ 888): *Sünen*, I-IV, İstanbul 1992.

EBÛ NUᶜAYM el-Isbehânî, Aḥmed b. ᶜAbdullah b. Aḥmed b.

İsḥâḳ b. Mûsâ b. Mihrân, eṭ-Ṭıbbu'n-Nebevî, (tahk. Muftafa Hızır Dönmez et-Turkî), I-II, Dâru İbn Ḥazm, 2006.

EBÛ ᶜUBEYD, Ḳâsım b. Sellâm b. ᶜAbdillah el-Herevî el-Bağdâdî, *el-Emsâl*, (tahk. Dr. Abdülmecîd Ḳaṭâmiş), Dâru'l-Meᵓmûn li't-Turâs, Beyrut 1980.

ERDEMİR, Ayşegül Demirhan, *Tıp Tarihi ve Deontoloji Dersleri,* Bursa 1994.

GÜVEN, Meriç, ***"İslâmî Dönem İlk Türkçe Tıp Yazmalarının Türk Tıp Bilimi ve Deontolojisi Açısından Görüngüsel "Perspektifi" Bağlamında Değerlendirilmesi",*** *Lokman Hekim Journal*, 2012: 2 (1), s. 1-10.

İBN EBÎ UṢAYBİᶜA, Aḥmed b. El-Ḳâsım b. Ḫalîfe b. Yûnus el-Ḫazrecî, *ᶜUyûnu'l-Enbâᵓ fî Ṭabaḳâti'l-Eṭibbâᵓ*, (tahk. Dr. Nezzâr Rızâ), Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, Beyrut trz.

İBN ḲAYYİM el-Cevziyye, Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Saᶜd Şemsuddîn, *eṭ-Ṭıbbu'n-Nebevî*, Dâru'l-Hilâl, Beyrut.

İBN MÂCE, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/886) : *Sünen*, I-II, İstanbul 1992.

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükrim el-Ifrîkî el-Mısrî: *Lisân'ül-'Arab*, I-XV, , Dâru Sadr, Beyrut 1990.

İBN SAᶜD, Ebû ᶜAbdullah Muḥammed b. Saᶜd, *eṭ-Ṭabâḳâtu'l-Kebîr,* I-VIII, (tahk. Muḥammed ᶜAbdulḳâdir ᶜAṭâ), Dâru'l-Kutubi'l-ᶜİlmiyye, Beyrut 1990.

İBN SİNA, Ebû ᶜAlî el-Ḥüseyin b. ᶜAbdillâh, *el-Ḳânûn fî'ṭ-Ṭıbb* (notlandıran: Muḥammed Emîn el-Ẓanâvî), I-III, Dâru'l-Kutubi'l-ᶜİlmiyye, Beyrut-Lübnan 1999.

KUŞEYRÎ, Ebû'l-Kâsım 'Abdulkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî: *Leṭâᵓifu'l-İşârât,* (tahk.İbrâhîm el-Besyûnî), el-Heyᵓetu'l-Mısriyye, Mısır trz.

MİZZÎ, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahman b. Yûsuf (ö.742/1341): *Tuhfet'ül-Eşrâf bi-Ma'rifet'il-Etraf: Mu'cemün Mufehresün li-Mesânîd'is-Sahâbeti ve'r-Rüvât 'anhum ve Mevsû'atün 'İlmiyyetün li-Cemî'i Ehâdîs'il-Kütüb'is-Sittet'is-Sıhâh* & Ma'a'n-Nüket'iz-Zirâf 'alâ'l-Etrâf (Ta'lîkātü İbn Hacer), I-XIV, el-Mekteb'ül-İslâmî, Beyrut 1965.

MİZZÎ, *Tehzîb'ül-Kemâl*, I-XXXV (thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), Müesseset'ür-Risâle, Beyrut 1400/1980.

MÜNÂVÎ, Zeynuddîn Muḥammed ᶜAbdurraᵓuf b. Tâcu'l-ᶜÂrifin b. ᶜAlî b. Zeynelᶜâbidîn el-Ḳâhirî, *Feyẓu'l-Ḳadîr Şerhu'l-Câmiᶜi's-Ṣağîr,* el-Mektebetu't-Ticâriyye el-Kübrâ, I-VI, Mısır 1356 h.

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875): *el-Câmi'us-Sahih,* I-V, İstanbul 1992.

ES-SAᶜLEBÎ, Aḥmed b. Muḥammed b. İbrâhîm, *el-Keşf ve'l-Beyân ᶜan Tefsîri'l-Kur'ân*, I-X (tahk. Ebû Muhammed ᶜÂşûr), Dâru İḥyâi't-Turâsi'l-ᶜArabî, Lübnan 2002.

SEZGİN, M. Fuad: *Geschichte des Arabischen Schrifttums* (GAS), Leiden 1967.

SUYUṬÎ, Celâluddîn, *el-Fetḥu'l-Kebîr fî Ẓammi'z-Ziyâdeti ilâ'l-Câmiᶜis-Ṣağîr,* I-III, (tahk. Yûsuf en-Nebhânî), Dâru'l-Fikr, Beyrut-Lübnan 2003.

ŞEHRİSTÂNÎ, Ebû'l-Fetḥ Muḥammed b. ᶜAbdulkerîm b. Ebî Bekr, *el-Milel ve'n-Niḥal*, I-III, Müessesetü'l-Ḥalebî, trz.

TABERÂNÎ, Ebû'l-Kāsım Süleymân b. Ahmed (ö.360/971): *el-Mu'cem'ül-Kebîr***,** I-XXV**,** Beyrut 1993.

TABERÂNÎ, *el-Mu'cem'ül-Evsat*, I-X (thk. Târık b. Ivaz'üllah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî), Kāhire 1415.

TAYÂLISÎ, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd el-Cârûd el-Baṣrî, *Müsned*, (tahk. Dr. Muhammed b. ᶜAbdilmuḥsin et-Turkî), I-IV, Mısır 1999.

TİRMİZÎ, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ (ö. 279/892): *Sünen,* I-V**,** İstanbul 1992.

YARDIM, Ali, *Şihâb'ül-Ahbâr Tercümesi*, Damla Yayınevi, İstanbul 1999.

YURD, Ali İhsan-**KAÇALİN**, Mustafa, *Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 74, İstanbul 1994.

KARMA DİZİN

Ş

T